

UNIVERSITEIT ANTWERPEN

**FACULTEIT POLITIEKE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN
FACULTEIT TOEGEPASTE ECONOMISCHE WETENSCHAPPEN**

De integratie van (ex-)gedetineerden op de arbeidsmarkt in Vlaanderen

Kim Vanderhaegen

Masterproef voorgedragen tot het bekomen
van de graad van:

Master in de Sociaal-Economische Wetenschappen

Promotor: Prof. dr. Ive Marx

Medebeoordelaar: Prof. dr. Sunčica Vujić

UNIVERSITEIT ANTWERPEN

FACULTEIT POLITIEKE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN
FACULTEIT TOEGEPASTE ECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

De integratie van (ex-)gedetineerden op de arbeidsmarkt in Vlaanderen

Kim Vanderhaegen

Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van:

Master in de Sociaal-Economische Wetenschappen

Promotor: Prof. dr. Ive Marx

Medebeoordelaar: Prof. dr. Sunčica Vujić

Inhoudsopgave

I.	Dankwoord.....	6
II.	Lijst van afkortingen.....	7
III.	Inleiding.....	8
IV.	Literatuurstudie.....	9
1.	Verband tussen werk en criminaliteit/recidive.....	10
1.1	Werk doet de kans op criminaliteit afnemen.....	10
1.2	Criminaliteit doet de kans op werk afnemen.....	11
2.	Verschillende benaderingen van sociale re-integratie.....	15
3.	Het beleid omtrent de hulp- en dienstverlening in Vlaamse gevangenissen.....	17
3.1	Beleid op internationaal niveau.....	17
3.2	Beleid op nationaal niveau.....	18
3.3	Beleid op regionaal niveau: de Vlaamse Gemeenschap.....	19
4.	Cijfermateriaal omtrent de Vlaamse gevangenispopulatie.....	23
5.	Vorbereiding op arbeidsmarktintegratie vanuit de gevangenis.....	25
5.1	Aanbod VDAB: detentieconsulenten en groepssessies.....	26
5.1.1	Evaluatie van de VDAB-diensten.....	28
5.2	(Beroeps)Opleidingen.....	29
5.3	Gevangenisarbeid.....	31
5.4	Psychosociale dienst.....	32
5.5	CAW: Justitieel Welzijnswerk.....	32
5.6	Bijkomende initiatieven.....	33
6.	Nazorg van de positie van ex-gedetineerden op de arbeidsmarkt.....	35
6.1	Justitiehuis.....	36
6.2	VDAB en werkwinkels.....	37
6.3	CAW: T.O.P.-coaching.....	38
6.4	Jobcoaching.....	39
6.5	Tewerkstellingsmaatregelen.....	41
6.6	Bijkomende initiatieven en projecten.....	42
7.	Besluit.....	43
V.	Semigestructureerde diepte-interviews.....	45
8.	Methode.....	45
9.	Resultaten.....	48

9.1	Doorslaggevende factoren voor moeilijkheden op de arbeidsmarkt	50
9.1.1	Sociale factoren	51
9.1.2	Economische factoren	55
9.1.3	Bijkomende factoren	57
9.2	Evaluatie en ervaringen met de hulp- en dienstverlening.....	59
9.2.1	Hulp- en dienstverlening tijdens detentie	59
9.2.2	Hulp- en dienstverlening na detentie.....	64
9.3	Drie dimensies van sociale re-integratie	69
9.3.1	Functionele dimensie	70
9.3.2	Morele dimensie.....	71
9.3.3	Expressieve dimensie	71
9.4	Algemene knelpunten en aanbevelingen	73
VI.	Conclusie	76
VII.	Discussie.....	79
VIII.	Bibliografie	81

I. Dankwoord

Ik zou graag enkele personen bedanken die me geholpen hebben bij het realiseren van deze masterproef. Ten eerste wil ik mijn promotor, prof. Dr. Ive Marx, bedanken om mij te begeleiden doorheen het academiejaar bij het schrijven van mijn thesis. Verder wil ik ook iedereen bedanken die ik mocht interviewen. Ik bedank hen voor de tijd die ze vrijmaakten en de inzichten en ervaringen die ze met me wouden delen. In het bijzonder dank ik mevrouw Griet Vincke, meneer Mike De Cuyper en meneer Farid Bouazza, naast het feit dat ik hen mocht interviewen, hebben ze het eveneens mogelijk gemaakt dat ik enkele ex-gedetineerden mocht interviewen die bij hen in begeleiding waren of nog steeds zijn. Uiteraard gaat mijn dank ook uit naar de 10 ex-gedetineerden die ik mocht interviewen.

II. Lijst van afkortingen

- ADHD: Attention Deficit Hyperactivity Disorder
- BD: Beperkte Detentie
- CAW: Centrum Algemeen Welzijnswerk
- CPT: Comité ter Preventie van Foltering¹
- ECWS: European Centre for Work and Society
- EHRM: Europees Hof van de Rechten van de Mens
- ET: Elektronisch Toezicht
- FOD: Federale Overheidsdienst
- GAMAG: Gents Aanmeldingsteam voor Aanvragen vanuit de Gevangenis
- GOS: GedetineerdenOpvolgSysteem
- IBO: Individuele Beroepsopleiding
- JWA: Justitieel Welzijnswerk Antwerpen
- JWW: Justitieel Welzijnswerk
- KMO: Kleine of Middelgrote Onderneming
- OCMW: Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
- PMD: Planningsteam Maatschappelijke Dienstverlening
- PSC: Penitentiair Schoolcentrum
- PSD: Psychosociale Dienst
- R.O.J.M.: Regionaal Open Jeugdcentrum Mechelen
- RSZ: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid
- RVA: Rijksdienst voor Arbeidsbemiddeling
- SAW: Steunpunt Algemeen Welzijnswerk
- SINE(-maatregel): Sociale Inschakelingseconomie
- STC: Subregionaal Tewerkstellingscomité
- STW: Steunpunt Tewerkstelling
- T.O.P.: Terug Op Pad
- UNIZO: Unie van Zelfstandige Ondernemers
- VCA: Veiligheid, gezondheid en milieu Checklist Aannemers
- VDAB: Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling
- VI: Voorwaardelijke Invrijheidsstelling
- VOV: Vrij Onder Voorwaarden
- WEP+: Werkervaringsproject
- WIS(-terminals): Werk Informatie Systeem

---

¹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment

III. Inleiding

Op socio-economisch gebied bevinden (ex)-gedetineerden zich in een zeer kwetsbare positie, ze ondervinden namelijk verscheidene moeilijkheden in hun zoektocht naar werk. Dat komt onder andere omdat ze door hun detentie vaak langdurig werkloos zijn en dat maakt het moeilijk om een stabiel leven op te bouwen. Door de economische crisis wordt dit nog versterkt. De hoge werkloosheidsgraad zorgt er voor dat er veel mensen beschikbaar zijn voor een job en werkgevers verkiezen om verscheidene redenen iemand zonder een crimineel verleden om een vacante betrekking in te vullen. Dit leidt er toe dat een groot deel van de ex-gedetineerden hervallen en terug de criminele weg opgaan. Zo komt men uiteraard in een vicieuze cirkel terecht (van der Geest, 2011).

Onderwijs en werk bevorderen de integratie in de samenleving in sterke mate en zorgen er voor dat de recidivecijfers dalen. Het is dus uitermate belangrijk dat ex-gedetineerden op de arbeidsmarkt geïntegreerd kunnen worden en dit is zowel voor de ex-gedetineerden zelf als voor de maatschappij van belang (Tournel, 2009).

Een ex-gedetineerde heeft zijn straf reeds uitgezeten maar wordt vaak nog secundair gestraft doordat ze een zeer moeilijke toegang tot de arbeidsmarkt hebben (Cuylaerts & Eelen, 2004).

Na de literatuurstudie waarin de bestaande theorieën omtrent het verband tussen werk en criminaliteit worden samengevat en waar onder andere dieper wordt ingegaan op het beleid, de Vlaamse gevangenispopulatie en de organisaties die in Vlaanderen instaan voor de re-integratie van (ex-)gedetineerden op de arbeidsmarkt, wordt er door middel van interviews nagegaan hoe de re-integratie er in de realiteit uitziet. In het kader van dit onderzoek heb ik drie begeleiders geïnterviewd: een VDAB-consulente die in de gevangenis werkt, een TOPcoach en een jobcoach. Vanuit de literatuurstudie zal duidelijk worden waar deze personen voor instaan. Verder zijn er ook 10 ex-gedetineerden geïnterviewd.

Er wordt nagegaan welke factoren bij (ex-)gedetineerden de zoektocht naar werk extra bemoeilijken. Daarnaast wordt er onderzocht of de georganiseerde begeleiding in de gevangenis en de nazorg na invrijheidsstelling efficiënt verloopt en ook effectief helpt om (ex-)gedetineerden op de arbeidsmarkt te integreren en hun arbeidsmarktpositie te verbeteren. Ook de knelpunten en de mogelijke verbeteringen die de geïnterviewden aanhalen, worden besproken. Het onderzoek wordt afgesloten met een conclusie en vervolgens een discussie met een kritische reflectie en pistes voor verdergaand onderzoek.

IV. Literatuurstudie

In de literatuurstudie wordt eerst het verband tussen werk en criminaliteit besproken. Dit verband loopt in twee richtingen: enerzijds doet werk de kans op criminaliteit afnemen en anderzijds doet criminaliteit de kans op werk afnemen. De relatie wordt ook op beide manieren besproken in de literatuurstudie.

Daarna volgt een beschrijving van het beleid omtrent de hulp- en dienstverlening in Vlaamse gevangenissen. Er wordt ingegaan op het internationale en Europese beleid dat invloed heeft gehad op de nationale wetgeving en meer specifiek op het beleid van de Vlaamse Gemeenschap. Het Strategisch Plan voor hulp- en dienstverlening aan gedetineerden wordt uitvoerig besproken aangezien dit de basis vormt voor de hulp- en dienstverlening in alle Vlaamse en Brusselse gevangenissen.

De gevangenispopulatie verschilt op een aantal vlakken cruciaal van de algemene Belgische bevolking en dat wordt in de derde sectie omtrent de Vlaamse gevangenispopulatie toegelicht. Hier komt cijfermateriaal aan bod zodat er een realistisch beeld gevormd kan worden over de Vlaamse detentiepopulatie.

In het volgende deel wordt er ingegaan op de manier waarop er vanuit de gevangenis reeds ingezet wordt op arbeidsmarktintegratie. Ten eerste zullen de diensten van de VDAB binnen de Vlaamse gevangenissen besproken worden en er volgt eveneens een evaluatie van de diensten die VDAB binnen de gevangensmuren aanbiedt. Ten tweede wordt er ingegaan op de (beroeps)opleidingen die worden aangeboden voor de gedetineerden. Ook werken in de gevangenis komt aan bod. Tenslotte wordt er ingegaan op een aantal initiatieven die tot stand zijn gekomen door de directie van de desbetreffende gevangenissen.

Als laatste deel van de literatuurstudie wordt er ingegaan op de nazorg, dit is de hulp- en dienstverlening aan ex-gedetineerden. In dit gedeelte wordt onder andere de rol van het justitiehuis behandeld. Ook de werking van de TOPcoaches, die deel uitmaken van het CAW (Centrum Algemeen Welzijnswerk) Antwerpen, wordt besproken. Er wordt ook ingegaan op tewerkstellingsmaatregelen die de tewerkstelling van kansengroepen stimuleert. Verder wordt eveneens het concept van jobcoaching toegelicht waarbij ook de werking van de Jobclub in Mechelen wordt besproken. Tenslotte komen nog enkele andere projecten en initiatieven aan bod.

De literatuurstudie wordt afgesloten met een besluit waarin al het voorgaande kort wordt samengevat en de belangrijkste zaken extra belicht worden.

1. Verband tussen werk en criminaliteit/recidive

Het verband tussen arbeid en criminaliteit is complex en veelzijdig. Tewerkstelling doet de kans op criminaliteit afnemen maar aan de andere kant doet criminaliteit de kans op werk afnemen. Er is dus sprake van een negatief verband tussen tewerkstelling en criminaliteit. Dit verband wordt zowel theoretisch als empirisch bevestigd in internationaal onderzoek (van Erp et al., 2011). Op beide richtingen van het verband wordt verder ingegaan.

1.1 Werk doet de kans op criminaliteit afnemen

De levensloopcriminologie focust voornamelijk op de manier waarop werk de criminaliteit kan laten afnemen of zelfs stoppen. Verklaringen hiervoor zijn onder andere dat werken een inkomen genereert en bovendien is het een nuttige dagbesteding waardoor er minder in contact wordt gekomen met slechte omgevingen. Een vaste job brengt eveneens verschillende verantwoordelijkheden met zich mee en er is sociale controle door de collega's etc. (van der Geest, 2011). Wanneer een (ex-)gedetineerde de kans krijgt om te werken, kan hij zich situeren in een groter geheel, erkenning en waardering krijgen voor wat hij doet en zelfrespect ontwikkelen. Dit zorgt ervoor dat er minder snel terug de criminele weg wordt opgegaan (Bouvernie – De Bie et al., 2000).

Laub en Sampson hebben in 1993 onderzoek geleverd naar de verklaringen waarom werk delinquentie doet afnemen. Het centrale concept in hun theorie, 'the age-graded theory of informal social control' is de binding van een individu met zijn/haar veranderende sociale omgeving. Bij een intense binding met het werk zal de sociale controle van onder andere de collega's een onderdeel van het zelfbeeld worden. Het werk begint dan een belangrijkere rol te spelen in het leven waardoor er minder snel terug gegrepen zal worden naar criminele activiteiten (Laub & Sampson, 1993). Wanneer de loopbaan meer verantwoordelijkheden met zich mee brengt en wanneer het zelfvertrouwen en de tevredenheid van de persoon groeien dan zal dit proces van binding met het werk en sociale controle sterker worden. Ook het sociaal kapitaal van de persoon zal groeien (van der Geest, 2011). Hoe belangrijker een job voor iemand wordt, hoe meer er op het spel gezet wordt wanneer er criminele activiteiten ondernomen worden dus dit heeft een remmende werking op de criminaliteit (van Erp et al., 2011). van der Geest et al. (2011) voerden een longitudinaal onderzoek dat betrekking had op 274 mensen die in een justitiële jeugdinstitution verbleven en doorheen de tijd gevolgd werden. De auteurs kwamen tot het resultaat dat gedurende een jaar tewerkgesteld zijn de kansen op criminaliteit vermindert met 64% ten opzichte van de personen die het hele jaar werkloos waren. De overgang van werkloosheid naar een job vermindert de kansen op criminaliteit met 46% (van der Geest et al., 2011).

Het negatieve effect van werk op criminaliteit wordt door veel onderzoeken bevestigd maar de sterkte van dit verband lijkt in grote mate afhankelijk te zijn van variabelen zoals de kwaliteit van het werk, de leeftijd waarop de persoon aan het werk is en de stabiliteit van de job (van Erp et al., 2011). Uit het longitudinaal onderzoek van van der Geest (2011) bleek dat de betrokkenen met het minst gunstige arbeidsperspectief diegenen waren die criminele feiten bleven plegen. Diegene met goede sociale vaardigheden bleken de criminele wereld sneller te verlaten. Verder bleek ook dat het negatieve effect van vast werk op criminaliteit sterker is dan het effect van interimwerk op de criminele activiteiten (van der Geest, 2011). Aaltonen et al. (2013) concluderen in hun onderzoek dat betrekking heeft op Finland dat er een positieve relatie is tussen werkloosheid en criminaliteit. Hoe langer de werkloosheidsduur, hoe groter het effect op de criminaliteit. Dit wil zeggen dat het werkloosheidseffect samenhangt met financiële problemen. Bovendien komen de auteurs tot het besluit dat jonge mannen minder criminaliteit plegen wanneer ze ingeschakeld worden in actieve arbeidsmarktprogramma's in plaats van wanneer ze gewoon een standaard werkloosheidsuitkering ontvangen. De betrokkenen worden dan actief op de arbeidsmarkt geïntegreerd en zo ontstaat er sociale controle en wordt er routine in het leven gebracht. Al blijken hun conclusies wel alleen op te gaan voor bepaalde misdaden zoals stelen, inbraak en vandalisme en niet voor geweldpleging of rijden onder invloed (Aaltonen et al., 2013).

Zowel voor de individuen met een detentieverleden als voor de maatschappij is het dus belangrijk dat ex-gedetineerden een kans krijgen om te werken want dit zal de criminaliteit doen dalen. Deze doelgroep stoot echter op zeer veel moeilijkheden bij het vinden van een job. De drempels naar de arbeidsmarkt worden hieronder beschreven.

1.2 Criminaliteit doet de kans op werk afnemen

Ex-criminelen hebben het vaak heel erg moeilijk om werk te vinden omwille van hun strafblad en dit leidt tot een negatieve spiraal waarbij men verstikt kan geraken in criminaliteit omdat veroordelingen en detentie de toegang tot de arbeidsmarkt in grote mate blokkeren (van der Geest, 2011).

Kritische criminologie focust zich op het negatieve stigma van een strafblad in de zoektocht naar werk (van Erp et al., 2011). Werkgevers staan weigerachtig ten opzichte van het aanwerven van iemand met een strafblad om verscheidene redenen. Ze zijn bezorgd dat de (ex-)gedetineerde voor problemen zal zorgen met collega's of met klanten. Een (ex-)gedetineerde wordt ook vaak gezien als iemand waar je niet op kan rekenen, iemand die niet te vertrouwen is en niet voldoende gemotiveerd is om hard te werken. Bovendien vrezen

werkgevers dat het aanwerven van (ex-)gedetineerden slechte reclame zou zijn voor hun bedrijf (Hunter & Boyce, 2009). Sociale stigmatisering maakt het heel moeilijk om als (ex-)gedetineerde kans te maken op de invulling van een vacante betrekking (van der Geest, 2011). Het recente onderzoek van Baert & Verhofstadt (2015) bevestigt dit. In deze studie wordt er nagegaan of er in België sprake is van arbeidsmarktdiscriminatie tegen jeugddelinquenten. De resultaten duiden aan dat dit wel degelijk het geval is en zowel bij jobs die een relatief laag als relatief hoog opleidingsniveau vereisen en bij jobs met en zonder financiële verantwoordelijkheid (Baert & Verhofstadt, 2015).

Veel bedrijven vragen een uittreksel uit het strafregister (vroeger heette dit een attest van goed gedrag en zeden) aan de sollicitant. Dit document wordt door de overheid opgesteld. Hierin wordt een beoordeling gedaan over het algemene gedrag van de persoon in kwestie en gerechtelijke feiten en veroordelingen staan hierin vermeld. Er bestaan twee soorten van modellen, dit naargelang de activiteit die men in de toekomst wenst uit te oefenen. Het eerste model is een algemeen model waar geen interneringen op staan vermeld. In het tweede model, dat bijvoorbeeld vereist is wanneer men met kinderen wil werken, staan wel interneringen vermeld (Cuylaerts & Eelen, 2004).

Er kan, althans in theorie, een schadevergoeding gevraagd worden wanneer een werkgever iemand niet wil aannemen door het gerechtelijke verleden van de sollicitant indien dit niet relevant is voor de openstaande betrekking. In sommige gevallen kan dit wel gestaafd worden, bijvoorbeeld wanneer een ex-fraudeur gaat solliciteren voor een financiële functie. Bij een functie dat een hoger opleidingsniveau vereist, wordt er minder op het detentieverleden afgegaan dan bij jobs voor laaggeschoolden. Volgens Maes en Vaessen (2000) komt dit omdat een hoger opleidingsniveau positief opweegt tegenover het gerechtelijk verleden in de beslissingsbalans van de werkgever (Maes & Vaessen, 2000).

Er zijn twee manieren - afhankelijk van de soort veroordeling - waarop een uittreksel uit het strafregister terug blanco kan worden. Ten eerste zijn er de veroordelingen zoals verkeersboetes die automatisch geschrapt worden uit het strafregister. Na een periode van drie jaar worden veroordelingen zoals een gevangenisstraf van maximum één week of een werkstraf van maximum 45 uren uit het strafregister geschrapt (Belgische Federale Overheidsdiensten, 2013). Er bestaan echter ook veroordelingen die niet uit het centraal strafregister gewist kunnen worden. Om dan terug een blanco strafregister te bekommen moet men zich richten tot de procureur des Konings en een verzoek tot herstel in eer en rechten indienen. De Kamer van Inbeschuldigingstelling van het Hof van Beroep beslist of het eerherstel al dan niet goedgekeurd wordt. Voorwaarden om een herstel in eer en rechten aan te vragen zijn onder andere dat alle straffen ondergaan moeten zijn, er moet een bepaalde periode over de feiten gegaan zijn en men mag de laatste 10 jaar nog geen

eerherstel hebben gehad. Zelfs een veroordeling dat automatisch uit het strafregister gewist wordt, kan het eerherstel tegenhouden (Cuylaerts & Eelen, 2004).

Een attest van goed gedrag en zeden, of uittreksel uit het strafregister genaamd, is bijgevolg relatief. Er is dus de mogelijk tot herstel in eer of rechten of er zijn automatische schrappingen. Bovendien bestaat er het 'dark number'. Deze term duidt de personen aan die misdaden hebben begaan maar die er nooit voor veroordeeld zijn geweest. Daarnaast is er nog het 'sociale dark number'. Dit heeft betrekking op het feit dat iemand die vast werk heeft en dus blijk geeft van een goede arbeidsmarktintegratie anders berecht zal worden voor dezelfde misdrijven dan iemand die werkloos is. Iemand met werk zal vaker een voorwaardelijke straf opgelegd krijgen terwijl een werkloze crimineel sneller naar de gevangenis wordt gestuurd. Kort gezegd, bij mensen die werken maar daarnaast nog criminele activiteiten uitvoeren, zal het minder snel aan het licht komen en op het uittreksel uit het strafregister vermeld staan dan bij criminelen die niet aan het werk zijn. Dit bemoeilijkt bijgevolg nog eens de vicieuze cirkel en het complexe verband tussen werk en criminaliteit. Het uittreksel uit het strafregister is dus een relatief gegeven dat niet altijd de werkelijkheid weerspiegelt (Cuylaerts & Eelen, 2004).

Wanneer er geen uittreksel uit het strafregister gevraagd wordt, kan de ex-gedetineerde vrij kiezen of hij tijdens zijn sollicitatie al dan niet vermeld dat hij een detentieverleden heeft. Het zelf aankaarten heeft voor-en nadelen. De kans is reëel dat de werkgever het criminele verleden als zeer negatief zal ervaren en dat de ex-gedetineerde daardoor zogenaamd niet meer in aanmerking komt voor de openstaande vacature. Er moet echter ook bij stil gestaan worden dat wanneer men er niets over zegt en het nadien toch uitkomt, de kans dan groot is dat de werkgever en collega's de ex-gedetineerde werknemer als oneerlijk en onbetrouwbaar zullen afstempelen. In de realiteit blijkt de angst voor negatieve reacties door te wegen waardoor ex-gedetineerden vaak bewust niet helemaal open kaart zullen spelen over hun verleden (van Durme, 2004).

Internationale studies tonen consistent aan dat (ex-)gedetineerden zich in slechte werk- en inkomenssituaties bevinden (van Erp et al., 2011). Ook het onderzoek van Dominguez Alvarez en Loureiro (2012) dat gebaseerd is op Duitse gegevens bevestigt de resultaten dat ex-gedetineerden verscheidene nadelen ondervinden op de arbeidsmarkt. Niet alleen krijgen ze minder kansen om te werken, ze blijken ook minder te verdienen dan iemand zonder een detentieverleden. Deze effecten blijken sterker naarmate een langere detentietijd en voornamelijk ook bij diegenen die een moord begaan hebben. Deze resultaten wijzen met andere woorden op het bestaan van stigmatisering (Dominguez Alvarez & Loureiro, 2012).

Naast de stigmatisering waar deze doelgroep op de arbeidsmarkt en in het sociale leven mee geconfronteerd wordt, zijn er nog een aantal structurele elementen die het moeilijk maken om als gedetineerde reeds op zoek te gaan naar werk. Gedetineerden die een lange straf uitzitten kennen niet altijd de datum van de vervroegde invrijheidstelling of voorwaardelijke invrijheidstelling. Hierdoor kunnen ze aan de werkgever niet meegeven wanneer ze in dienst kunnen treden. Het is eveneens moeilijk voor een gevangene om een afspraak voor een sollicitatiegesprek te maken aangezien hij daarvoor eerst een uitgangspersmissie moet aanvragen en krijgen (Maes & Vaessen, 2000).

Er zijn voornamelijk twee verklaringen, een sociologische en een economische, waarom (ex-)gedetineerden moeilijkheden ondervinden in de zoektocht naar werk.

De theorie met de sociologische invalshoek legt de nadruk op stigma en andere sociale factoren. Een strafblad kan gezien worden als een 'negatief cv'. Werkgevers ervaren ex-gedetineerden als onbetrouwbaar en door hun detentieverleden hebben ex-gedetineerden minder kansen op de arbeidsmarkt. Allochtonen met een crimineel verleden worden op de arbeidsmarkt nog meer gediscrimineerd dan autochtonen (van Erp et al., 2011). Bovendien hebben ex-gedetineerden vaak minder goede sociale vaardigheden en niet de juiste connecties om een job te vinden. Tenslotte beschikken ex-gedetineerden niet altijd over de geschikte arbeidsattitude die veronderstelt dat afspraken worden nageleefd, dat er verwittigd wordt wanneer men niet aanwezig kan zijn en dergelijke (Cuylaerts & Eelen, 2004).

De tweede verklaring met een economische invalshoek legt de nadruk op een gebrek aan competenties waardoor ex-gedetineerden globaal genomen minder productief zouden zijn dan de algemene bevolking. Ex-gedetineerden zijn meestal langdurig werkloos, door onder andere de detentieduur. Tijdens die periode zijn de betrokkenen immers niet actief op de arbeidsmarkt. Na een korte gevangenisstraf is het soms mogelijk dat er terug aan de slag kan gegaan worden bij de vorige werkgever (Maes & Vaessen, 2000). Hoe langer men werkloos is, hoe moeilijker het is om uit de werkloosheid te geraken. Langdurig werklozen verliezen hun skills, iedere keer afgewezen worden bij een sollicitatie zorgt voor een laag zelfbeeld en werkgevers zien langdurige werkloosheid als een negatief signaal. Door al deze elementen hebben langdurig werklozen het extra moeilijk om uit de werkloosheid te geraken. Bovendien is er een sterke positieve relatie tussen criminaliteit en langdurige werkloosheid: de relatieve aantrekkingskracht tot criminaliteit stijgt naarmate de werkloosheidsduur stijgt. Wanneer ex-criminelen lang in werkloosheid verkeren, zullen de recidivecijfers dus toenemen (Chapman et al., 2002). Door de onregelmatige tewerkstelling, instabiliteit, baanveranderingen en periodes van (langdurige) werkloosheid hebben ex-gedetineerden vaak niet voldoende werkervaring en vakkennis. Bovendien zijn een aanzienlijk aandeel (ex-

)gedetineerden laaggeschoold. Hierdoor hebben ze dus geen goede referenties op hun cv en een slechte arbeidsmarktpositie (Cuylaerts & Eelen, 2004).

In de studie van Ramakers et al. (2012) wordt het arbeidsverleden van Nederlandse gedetineerden vergeleken met dat van de algemene Nederlandse bevolking. Hieruit wordt duidelijk dat gedetineerden voor hun detentie vaak werkloos waren of in tijdelijk dienstverband tewerkgesteld waren. De arbeidsloopbaan van gedetineerden bleek instabiel te zijn, er werd vaak veranderd van werkgever, er werd in het zwart gewerkt. Ook in dit onderzoek werd bevestigd dat gedetineerden doorgaans genomen een lager opleidingsniveau hebben dan de algemene bevolking. Uit dit onderzoek blijkt dus dat gedetineerden vooraleer ze in de gevangenis terecht kwamen ook al te kampen hadden met moeilijkheden op de arbeidsmarkt (Ramakers et al., 2012).

Intensieve begeleiding en opleidingen op de werkvloer zouden veel van deze drempels kunnen wegnemen. Ook werkgevers zouden begeleid moeten worden wanneer er problemen optreden met een (ex-)gedetineerde werknemer (Cuylaerts & Eelen, 2004).

2. Verschillende benaderingen van sociale re-integratie

Vooraleer er ingegaan wordt op het gevoerde beleid omtrent hulp- en dienstverlening aan (ex-)gedetineerden en op de verschillende instanties die deze diensten verschaffen, is het belangrijk om te schetsen wat er juist verstaan wordt onder re-integratie. Dit wordt in dit gedeelte verduidelijkt.

De term sociale integratie is geen eenduidig concept. In de literatuur zijn er drie verschillende benaderingen aanwezig. De klassieke benadering gaat uit van een sociaal contract dat afgesloten wordt tussen het individu en de samenleving. Er heerst een al dan niet voorlopige overeenkomst over gemeenschappelijke belangen, waarden en normen. Zowel justitie als welzijnswerk moeten helpen om de maatschappij naar een consensus te sturen zodat er geen sociale onrechtvaardigheid aanwezig is. Tegenstanders van deze benadering leveren de kritiek dat de socialisatie van gedeelde waarden en normen niet voor de hand liggend is.

Dit zorgde voor een tweede benadering van sociale integratie, de kritische benadering genaamd. Deze invalshoek gaat uit van sociale leerprocessen als voorwaarde voor sociale integratie. De nadruk ligt hier dus niet meer op de socialisatie van waarden en normen maar wel op het sociaal leren. Waardepatronen worden niet passief overgenomen uit de omgeving maar mensen grijpen actief in op situaties die in hun omgeving gebeuren. Dit maakt

communicatie mogelijk en zo kunnen conflicten vermeden worden. Maatschappelijke tussenkomst is vereist om communicatie mogelijk te maken en te ondersteunen. Participatie van de actoren is in deze benaderingswijze een voorwaarde voor sociale re-integratie. Bij deze kritische of participatieve benadering schuilt er het risico dat afwijkend gedrag geïnterpreteerd wordt als persoonlijk falen. Een tweede kritiek die geformuleerd wordt is dat er in onze samenleving het waardepluralisme toegenomen is als gevolg van de modernisering. Hierdoor kan de plausibiliteit van overeenstemming van waarden en normen in vraag gesteld worden.

Tenslotte is er de structurele benadering van sociale integratie. Deze benadering heeft een zeer verschillende invalshoek dan beide benaderingen die hierboven beschreven zijn. De voorgaande benaderingswijzen zien sociale integratie als een individueel socialisatieproces. De structurele benadering ziet het als een structureel en maatschappelijk gebeuren. Sociale integratie komt volgens deze benaderingswijze evenzeer tot stand door interacties tussen mensen maar voor een belangrijk deel ook door maatschappelijke ontwikkelingen. Structurele integratie houdt in dat mensen het recht hebben tot participatie op de arbeidsmarkt, het onderwijs, huisvesting etc. Deze benadering van sociale integratie omvat drie verschillende dimensies, namelijk de functionele, morele en expressieve dimensie. De functionele dimensie stelt de vraag of de participatiedoelinden efficiënt en effectief bereikt worden. De morele dimensie gaat na dat iedereen gebruik kan maken van het dienstenaanbod. De expressieve dimensie gaat in op het feit of het aanbod al dan niet past bij de persoonlijke situatie van de betrokkenen (Bouverne – De Bie et al., 2002; Tournel, 2009).

Tournel concludeert dat het hulp- en dienstverleningsaanbod in de gevangenis voldoet aan de functionele dimensie. Ze stelt dat de hulp- en dienstverlening voor gedetineerden een positieve invloed heeft op de re-integratie en participatie op de arbeidsmarkt, onderwijs, huisvesting enz. Zo leiden bijvoorbeeld de erkende certificaten die gedetineerden ontvangen na een succesvolle opleiding of arbeidstoeleiding tot een sterkere arbeidsmarktpositie. Maar de auteur benadrukt eveneens dat het zorg- en dienstverleningsaanbod intramuros goed afgestemd moet zijn op de nazorg extramuros. Of de hulp- en dienstverlening al dan niet voldoet aan de morele en expressieve dimensie heeft ze in haar onderzoek niet kunnen beantwoorden aangezien daarvoor gesprekken met gedetineerden vereist zijn (Tournel, 2009). In het tweede deel van dit onderzoek zal ik op basis van interviews trachten om hier wel een antwoord op te kunnen geven.

In dit onderzoek wordt er uitgegaan van de structurele benadering van sociale re-integratie waarbij zowel individuele elementen als maatschappelijke ontwikkelingen belangrijke

factoren zijn in het re-integratieproces. Structurele integratie houdt in dat individuen het recht hebben op arbeidsmarktintegratie dus het opzet van dit onderzoek sluit het beste aan bij deze benadering in plaats van bij de klassieke of kritische benadering.

3. Het beleid omtrent de hulp- en dienstverlening in Vlaamse gevangenissen

In dit deel wordt er ingegaan op de belangrijkste beleidsmaatregelen die getroffen zijn inzake de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Er wordt stilgestaan bij het beleid op internationaal, nationaal en regionaal niveau.

3.1 Beleid op internationaal niveau

Op internationaal niveau hebben voornamelijk de Verenigde Naties en de richtlijnen van Europa invloed gehad op de wetgeving in België. Wat de Verenigde Naties betreft, werd in 1948 in De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens reeds gesteld dat ieder individu recht heeft op arbeid, op vrije keuze van beroep, op gunstige arbeidsvoorwaarden en op bescherming tegen werkloosheid (Tournel, 2009).

Aangezien deze verklaring landen onvoldoende aanmoedigde om in hulp- en dienstverlening voor gedetineerden te voorzien, werden er nieuwe en specifieke richtlijnen opgesteld. In 1955 kwamen de 'Standard Minimum rules for the Treatment of Prisoners' tot stand. Hierin stellen de Verenigde Naties enkele minimumregels op die landen als de basis voor hun beleid zouden moeten nastreven. Dit zijn morele regels maar geen verdrag waardoor ze niet juridisch afdwingbaar zijn. De nadruk ligt op hulp- en dienstverlening met het oog op re-integratie in de samenleving. Het belang van programma's en activiteiten ter bevordering van de tewerkstellingskansen wordt benadrukt (Tournel, 2009).

In 2006 kwam er een nieuwe versie van de Europese gevangenisregels² die vooreerst in 1987 opgesteld waren. Hierin staan de minimumrechten van gedetineerden vermeld (de Jonge, 2006). Het zesde basisprincipe stelt dat de detentie georganiseerd moet worden zodat de sociale re-integratie geoptimaliseerd wordt. Vanaf het moment iemand in de gevangenis terecht komt, zou er een adequate zorg- en dienstverlening moeten bestaan die gericht is op een goede re-integratie in de samenleving. Verder hecht de Raad van Europa veel belang aan een geïndividualiseerd aanbod van diensten dat aangepast is aan de noden

---

² European Prison Rules (EPR)

en vaardigheden van elke individuele gedetineerde afzonderlijk (Snacken & van Zyl Smit, 2009). De rechten die in dit document zijn opgesomd, zijn niet meteen afdwingbaar omdat de aanbevelingen geen bindend karakter hebben (de Jonge, 2006).

Ook het Comité ter Preventie van Foltering (CPT) heeft een grote impact op het gevangeniswezen. Het kijkt toe dat er een humane aanpak is van de vrijheidsberoving in Europa. Het CPT gaat dit na door middel van bezoeken en stelt dan een verslag op waarin aanbevelingen staan. Het CPT is opgericht naar aanleiding van een verdrag³ dat bijna alle Europese staten ondertekend hebben. In dit verdrag staat een samenwerkingsprincipe dat landen er toe aanzet om daadwerkelijk inspanningen te leveren om de situatie te verbeteren zodat er voldaan wordt aan de aanbevelingen (Snacken & van Zyl Smit, 2009). Het CPT stelt bijvoorbeeld dat gedetineerden minstens 8 uur per dag buiten hun cel moeten kunnen spenderen en aan het hele activiteitenaanbod moeten kunnen deelnemen (de Jonge, 2006). Verder beschouwt het CPT overbevolking, gebrek aan sanitaire voorzieningen en gebrek aan activiteiten als een onmenselijke en vernederende bestraffing. Het Europees Hof van de Rechten van de Mens is het hier mee eens (Snacken, 2009).

België is 22 keer veroordeeld door het Europees Hof van de Rechten van de Mens voor de slechte behandeling van geïnterneerden (Saerens & Heymans, 2015). Geïnterneerden zijn personen die lijden aan een geestesstoornis en een misdaad hebben gepleegd. Internering is een beveiligingsmaatregel waarbij de betrokkene ontoerekeningsvatbaar wordt verklaard. De doelstellingen zijn om de maatschappij te beschermen en om de geïnterneerde de juiste zorgen te verstrekken om terug in de maatschappij gere-integreerd te geraken (Pieters, 2009). Het Comité van ministers van de Raad van Europa geeft specifieke aanbevelingen per land. Deze aanbevelingen beïnvloeden de beslissingen van het EHRM en de rapporten van CPT. Desondanks het feit dat de aanbevelingen niet bindend zijn, blijken ze toch steeds meer invloed uit te oefenen op het beleid en op de Europese rechtspraak (Snacken & van Zyl Smit, 2009).

De Europese richtlijnen hebben de nationale beleidsvorming in verband met hulp- en dienstverlening aan gedetineerden met oog op re-integratie sterk beïnvloed. (Tournel, 2009). In de volgende paragraaf wordt ingegaan op het beleid in België.

3.2 Beleid op nationaal niveau

Binnen de Federale Overheidsdienst Justitie is het Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen verantwoordelijk voor een rechtsconforme, veilige en humane strafuitvoering. In

---

³ Europees Verdrag ter voorkoming van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing.

de Belgische Grondwet van 1994 (art. 23) staat dat eenieder recht heeft op een menswaardig leven, dit omvat ook het recht op arbeid.

In 1965 werd het algemeen reglement op de strafinrichtingen opgesteld. De centrale doelstelling van dit reglement is normalisering, dit wil zeggen dat er voor gezorgd moet worden dat het binnen de gevangensmuren zo min mogelijk verschilt ten opzichte van de buitenwereld (Tournel, 2009). Op collectief niveau betekent dit dat het hulp- en dienstverleningsaanbod op zulke manier georganiseerd moet worden zodat het gelijkaardig is aan het aanbod buiten de gevangensmuren. Individuele normalisatie betekent dat gedetineerden hun rollen, bijvoorbeeld als ouder of als partner, die ze voor hun gevangenisstraf opnamen zo goed mogelijk moeten kunnen blijven uitvoeren door middel van een normaliserend detentieregime (Snacken, 2009). Hoe kleiner het verschil tussen het leven intramuros en het leven extramuros, hoe gemakkelijker de overgang van gevangenis naar vrijheid (Norwegian Ministry of Justice and the Police, 2008).

Tot 2005 verschilden de situaties binnen de Belgische gevangensissen onderling sterk van elkaar. Om meer uniformiteit tussen de strafinrichtingen te ontwikkelen, werd er in 2005 de Basiswet op het Gevangeniswezen en de Rechtspositie van Gedetineerden gepubliceerd. In deze Basiswet wordt de voorbereiding op re-integratie gedefinieerd als één van de doelstellingen van detentie. Onder andere arbeidstoeleiding en opleiding zijn cruciale factoren om deze doelstelling te kunnen verwezenlijken. Door deze wet wordt aan de FOD Justitie nadrukkelijk de taak gegeven om mee te werken aan de voorbereiding van de re-integratie in de vrije samenleving (Tournel, 2009). De Basiswet benadert de gedetineerde als een volwaardige burger met rechten. Om de doelstelling van re-integratie te behalen, moet ervoor gezorgd worden dat de detentieschade zo miniem mogelijk blijft. Vanuit de Basiswet wordt er dus kritisch tegenover gestaan dat een gevangenisstraf zonder meer resocialiserend zou werken. In het voorstel van de Basiswet stond dat gedetineerden die gevangenisarbeid verrichten een volwaardig standaard loon zouden verdienen. Ook het principe "één man, één cel" werd hierin gesteld maar deze twee bepalingen werden niet in de finale wettekst opgenomen uit financiële overwegingen (Maes, 2009). Iedere gevangenis heeft een eigen operationeel plan. In dit plan staan de te verwezenlijken doelstellingen en resultaten opgesomd om aan de Basiswet te kunnen voldoen (Van Poecke, 2009).

Hieronder wordt ingegaan op het regionaal beleidskader en op de samenwerkingsinitiatieven tussen de FOD Justitie en de Vlaamse Gemeenschap.

3.3 Beleid op regionaal niveau: de Vlaamse Gemeenschap

Sinds de staatshervorming van 1980 is de Vlaamse Gemeenschap bevoegd voor de hulp- en dienstverlening die gericht is op de re-integratie van gedetineerden. Dit omvat dus - naast gezondheidszorg, huisvesting, cultuur en sport – eveneens onderwijs en arbeidsbemiddeling en tewerkstelling (Polfliet, 2009). Al de activiteiten die hiervoor georganiseerd worden, zouden tot doel moeten hebben om een succesvolle overgang van het gevangenisleven naar de vrije samenleving te realiseren (Brosens, De Donder & Verté, 2013). In 1985 werden de diensten voor justitieel/forensisch welzijnswerk in elk gerechtelijk arrondissement erkend en gesubsidieerd (Welzijn en Samenleving, Vlaamse overheid, 2014). Deze centra bieden zowel detentiebegeleiding als reclasseringshulp (Tournel, 2009).

Justitie moet voorzieningen beschikbaar stellen die de bevoegdheden van de gemeenschappen vergemakkelijken en mag aanvullend optreden waar de gemeenschap niet voldoende optreedt (Bouverne – De Bie et al., 2002). De taak van Justitie is om een veilige detentie te waarborgen. Dit wordt breed gedefinieerd en verondersteld onder andere ook dat gevangenen voldoende kansen krijgen om zich te ontplooiën en om hun detentietijd nuttig te besteden. De federale overheid (justitie) maakt met andere woorden het kader mogelijk waarbinnen de Vlaamse overheid (domeinen welzijn, gezondheidszorg, werk, onderwijs, cultuur en sport) vervolgens haar eigen taken kan vervullen. Omdat er een gemeenschappelijk doel is, is een goede samenwerking tussen beide beleidsniveaus onontbeerlijk en zijn ze wederzijds afhankelijk van elkaar. Beide instanties zagen dit ook geleidelijk aan in en daarom zijn er samenwerkingsinitiatieven ontstaan (Polfliet, 2009).

In 1994 ontstond het 'Samenwerkingsakkoord inzake sociale hulpverlening aan gedetineerden met het oog op hun sociale re-integratie' (Welzijn en Samenleving, Vlaamse overheid, 2014). Deze samenwerking op gemeenschappelijk en federaal niveau komt tot stand via het welzijnsteam dat in elke gevangenis aanwezig is. In het welzijnsteam zijn justitie- en welzijnswerkers, professionele hulpverleners en vrijwilligers aanwezig. Deze teams zorgen voor lokale coördinatie door middel van taakverdeling en afstemming. Op deze manier kan zowel een veilige strafuitvoering als het welzijn van de gedetineerde gewaarborgd worden. Dit akkoord gaf aanleiding tot een interdepartementale commissie die na onderzoek een aantal voorstellen gaf om beter in de noodzakelijke hulp- en dienstverlening voor gedetineerden te voorzien.

Dit leidde op zijn beurt tot 'het Strategisch Plan voor hulpverlening aan gedetineerden' dat in 2000 werd goedgekeurd door de Vlaamse regering. Voordien was de hulp- en dienstverlening vaak afhankelijk van interne criteria binnen de gevangenissen, zoals tijd, middelen en belangstelling. Hierdoor was er geen uniformiteit tussen de verschillende gevangenissen. Het Strategisch Plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden is een

beleidsdocument dat de basis vormt voor de organisatie van hulp- en dienstverlening in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen. De centrale gedachte hierachter is dat gedetineerden hun grondrechten moeten kunnen behouden, met uitzondering van het recht op vrijheid. Gevangenen hebben recht op begeleiding bij de zoektocht naar werk. Deze hulp- en dienstverlening wordt mogelijk gemaakt door een samenwerking van verschillende organisaties zoals onder andere de VDAB, het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, het Justitieel Welzijnswerk etc. (Tournel, 2009).

Het strategisch plan werd niet meteen in alle Vlaamse gevangenissen tegelijkertijd geïmplementeerd maar volgde een stapsgewijs patroon. In 2008 werd het plan in alle Vlaamse en Brusselse gevangenissen van kracht (Brosens, De Donder & Verté, 2013). Sinds mei 2012 kunnen de Vlaamse gedetineerden die in Tilburg verblijven ook terecht bij een vaste VDAB consulent⁴ (FOD Justitie, 2013). Er werd geïnvesteerd in het aanwerven van beleidsmedewerkers in elke gevangenis om het plan ter plaatse uit te werken en verder werd er budget vrijgemaakt zodat de diensten van justitieel welzijnswerk hun taken van trajectbegeleiding en organisatieondersteuning naar believen konden uitvoeren (Polfliet, 2009). Hierdoor is er nu sprake van meer uniformiteit tussen de verschillende gevangenissen, wat de rechtsgelijkheid van de gevangenen vrijwaart (Tournel, 2009)..

Het Strategisch Plan leidde eveneens tot de creatie van een aantal nieuwe functies zoals de beleidscoördinator, de trajectbegeleider en de organisatieondersteuner. De beleidsmedewerker van de Vlaamse overheid verzorgt de inhoudelijke coördinatie van het hulp- en dienstverleningsbeleid. De organisatieondersteuner staat op zijn beurt in voor de praktische coördinatie van het hulp- en dienstverleningsaanbod (Polfliet, 2009). Deze functie bestond voordien ook al maar had toen een andere benaming, namelijk 'bemiddelaar maatschappelijke dienstverlening' (Tournel, 2009). De taak van de trajectbegeleider is tenslotte om een individueel hulp- en dienstverleningstraject uit te bouwen in samenspraak met de betrokken gedetineerde (Polfliet, 2009). In 2009 is het GedetineerdenOpvolgSysteem (GOS) opgestart. Dit is een elektronisch programma zodat trajectbegeleiders de gedetineerden die bij hen in begeleiding zijn permanent kunnen opvolgen. De organisatieondersteuners kunnen op deze manier de activiteiten coördineren en de beleidsmedewerkers kunnen het cijfermateriaal gebruiken om het hulp- en dienstverleningsaanbod voor gedetineerden bij te sturen waar nodig (Polfliet, 2009). Zowel de organisatieondersteuners als de trajectbegeleiders maken deel uit van het overkoepelend team Justitieel Welzijnswerk. Vooraleer het Strategisch Plan in de penitentiaire inrichtingen

---

⁴ Door de overbevolkingsproblematiek in onze Belgische gevangenissen is er een samenwerkingsakkoord ontstaan dat België in de mogelijkheid stelt om 650 detentieplaatsen te huren in de penitentiaire inrichting van Tilburg (Belgische Federale Overheidsdiensten, 2011).

van kracht was, had het Welzijnswerk een gaststatuut en de taak van het welzijnswerk om te voorzien in toeleiding van onderwijs, vorming en tewerkstelling diende steeds in samenspraak met de gevangenisdirectie te gebeuren. Dankzij de doorvoering van het Strategisch Plan is er een extra budget vrijgemaakt zodat het Justitieel Welzijnswerk haar taak naar behoeven kan uitvoeren (Tournel, 2009).

Vertegenwoordigers van de verscheidene externe en interne diensten vormen samen het Planningsteam Maatschappelijke Dienstverlening (PMD) dat in het leven is geroepen om een goede samenwerking te kunnen waarborgen. Externe diensten zijn onder andere VDAB, instituties voor volwassenenonderwijs etc. De interne diensten zijn de psychosociale dienst (PSD), de directie, de penitentiaire beambten enz. Het PMD moet ervoor zorgen dat de vooropgestelde doelen en resultaten behaald worden met de bestaande middelen. Naast het realiseren van deze doelstellingen is het ook zeer belangrijk dat er een kwaliteitsvol dienst- en hulpverleningsaanbod voor de gedetineerden is. Er dient een jaarrapport opgesteld te worden waarin deze inspanningen beschreven worden (Polfliet, 2009).

Het European Centre for Work and Society (ECWS) heeft de uitvoering van het Strategisch Plan en de samenwerking geëvalueerd en een aantal extra richtlijnen opgesteld om de taken en de samenwerking te optimaliseren. Deze richtlijnen werden in 2007 opgenomen in een bijkomend implementatieplan (Polfliet, 2009). Ook het onderzoek van Hellemans et al. (2008) vormt een externe evaluatie van het strategisch plan en ging na in welke mate het strategisch plan daadwerkelijk geïmplementeerd was in de Vlaamse penitentiaire instellingen. Deze studie bevat dertig beleidsaanbevelingen. Er wordt onder andere benadrukt dat een goede samenwerking tussen de federale en Vlaamse overheid een belangrijk werkpunt blijft om op elkaar afgestemd te blijven (Hellemans et al., 2008). Naar aanleiding hiervan werd een aparte werkgroep opgericht om zich over deze beleidsaanbevelingen te buigen (Polfliet, 2009).

Het decreet aangaande de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden werd goedgekeurd op 8 maart 2013. Dit decreet vormt een stevige basis en een wettelijke verankering voor de hulp- en dienstverlening die de Vlaamse Overheid in de penitentiaire instellingen aanbiedt sinds de implementatie van het strategisch plan (Welzijn en Samenleving, Vlaamse overheid, 2014). Het decreet streeft hulp- en dienstverlening na dat gebaseerd is op de behoeften van de gedetineerden. Naar aanleiding van dit decreet wordt er voor elke gevangenis een actieplan opgesteld. Vaak wordt er nog aanbodgericht te werk gegaan: er wordt gekeken naar het bestaande aanbod en er wordt vervolgens getracht om er zo veel mogelijk gedetineerden aan te laten participeren. In plaats van een aanbodgerichte

dienstverlening zou er dus overgeschakeld moeten worden naar een behoeftegerichte dienstverlening waarbij er wordt vertrokken van de behoeften van de gedetineerden en er vervolgens getracht wordt om het aanbod daar zo goed mogelijk op af te stemmen. In het decreet wordt er ook belang gehecht aan het feit dat er een brug moet zijn tussen de dienstverlening binnen de gevangensmuren en dienstverlening in de vrije samenleving (Brosens et al., 2013).

In 2014 kwam het 'Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaams Gewest inzake de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden' tot stand. Hierin staan bepalingen voor het sociaal overleg, de samenwerking etc. (Klasbak, 2014).

4. Cijfermateriaal omtrent de Vlaamse gevangenispopulatie

In dit deel worden een aantal cijfergegevens besproken om tot een realistisch beeld van de Vlaamse gevangenispopulatie te komen.

België telt 32 gevangensmuren waarvan er 16 in Vlaanderen gesitueerd zijn. Gemiddeld genomen is er in de Belgische gevangensmuren een overbevolking van 23,7% (FOD Justitie, 2013). In 2014 bestond de gehele Belgische gevangenispopulatie uit 11.769 gedetineerden terwijl er slechts 9.592 plaatsen zijn (Belgische Federale Overheid, 2014). In de Antwerpse gevangenis ligt het overbevolkingscijfer veel hoger, namelijk 64,4% (Brosens et al., 2014). In de periode tussen 1980 en 2004 is de Belgische gevangenispopulatie met 63% gestegen en het is sindsdien blijven stijgen. Deze toenemende gevangenispopulatie blijkt in grote mate een gevolg te zijn van een toename in de detentieduur (Maes & Scheirs, 2009). Slechts 4% van de gedetineerdenpopulatie is vrouwelijk (Van Campfort et al., 2009). Bij zowel de mannen als de vrouwen zijn diefstal en drugsdelicten de vaakst gepleegde misdrijven (Lippens et al., 2009). Tussen 2004 en 2011 is het aantal geïnterneerden met 24% gestegen. Het Vlaams Gewest telt de meeste geïnterneerden, namelijk 2.000 (Moens & Pauwelyn, 2012).

De overbevolkingsproblematiek heeft uiteraard gevolgen voor de wijze waarop de hulp- en dienstverlening georganiseerd kan worden. Er ontstaan problemen van ontoereikende beschikbare infrastructuur, wachtlijsten etc. (Tournel, 2009). Om de overbevolkingsproblematiek in te perken is er het systeem van elektronisch toezicht tot stand gekomen. Op deze manier kunnen de betrokkenen hun straf thuis uitzitten met wat in de

volksmond een 'enkelband' wordt genoemd. Er zijn 1.807 individuen, waarvan 147 vrouwen, die onder elektronisch toezicht staan (Belgische Federal Overheid, 2014).

Een ander zorgwekkend cijfer is dat 48,2% van de gedetineerden die vrij gekomen zijn tussen 2003 en 2005 weer in gevangenis zaten voor midden 2011. De helft van de personen die na vrijlating terug in de gevangenis beland zijn, belandde op zijn minst twee maal terug in de gevangenis. Uit dit onderzoek blijkt verder dat mensen die onder een regime van beperkte detentie in de gevangenis zaten minder kans hebben op wederopsluiting. Gedetineerden die in Vlaanderen hebben vast gezeten, hebben meer kans om terug achter de tralies te belanden, in vergelijking met het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Robert, 2012).

Als we het profiel van gedetineerden vergelijken met dat van de algemene Vlaamse bevolking dan zijn er een aantal opmerkelijke verschillen aan te treffen. Het grootste deel van de gedetineerden is tussen de 20 en 40 jaar oud. Gedetineerden zijn doorgaans lager geschoold dan de algemene bevolking. Ze hebben voornamelijk technisch of beroepsonderwijs gevolgd waarvan het diploma in veel gevallen niet behaald werd. Gedetineerden worden vaak met werkloosheid geconfronteerd (Van Campfort et al., 2009). Wat de financiële situatie van de gedetineerden betreft, bleek dat meer dan een kwart van de Antwerpse gedetineerden geen enkele bron van inkomsten had en ongeveer een even groot aandeel leefde van een uitkering (Brosens et al., 2013). Verder heeft ongeveer 54% van de detentiepopulatie in België geen Belgische nationaliteit (FOD Justitie, 2013). Cijfers die betrekking hebben op de Antwerpse gevangenispopulatie tonen aan dat iets meer dan de helft van de gevangenen goed Nederlands spreekt maar dat ongeveer 22% helemaal geen Nederlands kan (Brosens et al., 2013). Dit vormt uiteraard ook een drempel naar de arbeidsmarkt toe. Bovendien dient er rekening mee gehouden te worden dat een groot deel van de allochtonen reeds de Belgische identiteit gekregen hebben waardoor er een vertekend beeld optreedt en het reële aantal allochtone gevangenen hoger zal liggen (Lippens et al., 2009). Gerechtelijke instanties blijken selectief op te treden ten opzichte van daders van allochtone afkomst (Beyens, 2007).

Een groot deel van de gedetineerden heeft ook als jongere in jeugdinstellingen en jeugdgevangnissen gezeten. Longitudinaal onderzoek van van der Geest (2011) waarin hij 270 personen die in een justitiële jeugdinstelling verbleven doorheen de tijd volgt, geeft aan dat 62% onder hen op een later tijdstip in hun leven ook in de gevangenis zijn terecht gekomen. Gedetineerden zijn in het verleden vaak geconfronteerd geweest met negatieve gezinsomstandigheden en negatieve omgevingen. Verder komt het meermaals voor dat

gedetineerden ADHD hebben. Ook worstelen ze vaak met een alcohol-of drugsproblematiek (van der Geest, 2011).

Er kan bijgevolg gesteld worden dat de gevangenisbevolking geen weerspiegeling is van de Belgische bevolking. Op basis van de inkomensgegevens van de bevroagde gedetineerden wordt duidelijk dat een groot aantal onder hen onder de definitie van armoede gerekend kan worden. Bovendien hebben veel onder hen een laag opleidingsniveau en geen Belgische nationaliteit. Al deze eigenschappen maakt dat ze risico lopen voor armoede en sociale uitsluiting (Brosens et al., 2013). Personen die in armoede leven, komen ook vaker in penitentiaire inrichtingen terecht (Maes & Put, 2003). Tenslotte leidt detentie op zijn beurt tot nog een groter risico van uitsluitingen na invrijheidsstelling op het gebied van sociale relaties enz. Het risico op discriminatie en uitsluiting op de arbeidsmarkt wordt eveneens vergroot door een detentieverleden (Wakefield & Uggen, 2010).

In het volgende deel wordt ingegaan op het dienstverleningsaanbod dat in de gevangenis aanwezig is om tot een beperking van de detentieschade te komen en om de arbeidsmarktpositie van de gedetineerden te verbeteren.

5. Voorbereiding op arbeidsmarktintegratie vanuit de gevangenis

De Vlaamse Gemeenschap ziet sociale re-integratie als hoofddoelstelling van detentie. Zowel opleiding als arbeidstoeleiding zijn zeer essentiële zaken om een goede re-integratie te verzekeren. Het is bijgevolg zeer belangrijk dat er al tijdens de detentie ingezet wordt op een betere arbeidsmarktpositie van (ex-)gedetineerden (Tournel, 2009). Een goed startpunt bij vrijlating doet de slaagkans van een leven zonder criminaliteit stijgen. Activiteiten zoals arbeidstoeleiding en scholing zijn even belangrijk bij personen die slechts een korte detentiestraf hebben opgelegd gekregen aangezien zij het snelst recidiveren (Norwegian Ministry of Justice and the Police, 2008).

Zowel door interne als externe dienstverlening worden gedetineerden in Vlaanderen voorbereid op hun re-integratie. Interne dienstverlening wordt onder andere georganiseerd door de psychosociale dienst (PSD) en externe dienstverlening komt tot stand op basis van diensten van de betrokken gemeenschappen, zoals VDAB (Tournel, 2009). Gedetineerden mogen zelf kiezen of ze al dan niet van het hulp- en dienstverleningsaanbod gebruik willen maken maar eens ze ervoor gekozen hebben om er beroep op te doen, zouden de desbetreffende gedetineerden aangemoedigd moeten worden om een aantal gegevens

hierover bij te houden aangezien dat nuttig is voor de reclassering of voor de hulp- en dienstverlening na detentie. Het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk (SAW) heeft hiervoor een instrument ontwikkeld, namelijk een 'oasemap'. Dit is een map waarin de gedetineerden samen met dienstverleners verscheidene dingen kunnen noteren zoals afspraken, resultaten en dergelijke (Polfliet, 2009).

In dit deel volgt een bespreking van wat er in de Vlaamse gevangenissen georganiseerd wordt om de gedetineerden zo goed mogelijk voor te bereiden op de arbeidsmarktintegratie. Er wordt ingegaan op de rol van VDAB en het nut van (beroeps)opleidingen en gevangenisarbeid. Ook de taak van de psychosociale dienst (PSD) en van het Justitieel Welzijnswerk (JWW) zal worden toegelicht. Tenslotte komen nog enkele initiatieven ter sprake die de gevangenisdirectie van een aantal penitentiaire instellingen zelf heeft genomen.

5.1 Aanbod VDAB: detentieconsulenten en groepssessies

In 2001 startte het project 'Aan de bak' van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB). Het 'aan de bak'-programma kadert binnen het Strategisch Plan dat in deel 3.3 werd toegelicht. Het doel is om gedetineerden voor te bereiden op een passende job na vrijlating en om ze te begeleiden bij de integratie op de arbeidsmarkt. (Polfliet, 2009). Dit sluit aan bij de algemene doelstelling van VDAB, namelijk: 'het garanderen van het recht van elke werkzoekende op een begeleiding naar werk op maat' (VDAB, 2004).

Concreet betekent dit dat er sindsdien VDAB-consulenten in de Vlaamse penitentiaire instellingen aanwezig zijn. Gedetineerden kunnen bij hen langsgaan voor informatie in verband met vacatures, opleidingen, de arbeidsmarkt of de werking van VDAB. De vraag van de gedetineerde kan dus louter informatief zijn maar wanneer de vraag verder gaat - de betrokkene vraagt bijvoorbeeld om begeleiding, bemiddeling of een beroepsopleiding - dan wordt er overgegaan naar de intakefase. De VDAB-consulent geeft dan jobbegeleiding op maat en er wordt samen met de gedetineerde een trajectplan opgesteld waarin de verschillende stappen staan beschreven om tot een goede arbeidsmarktpositie te komen en werk te vinden (FOD Justitie, 2013). Deze stappen kunnen bijvoorbeeld een persoonsgerichte vorming, een beroepsopleiding of een sollicitatietraining inhouden. Het doel van een persoonsgerichte vorming is om de sociale vaardigheden te verbeteren (Van Campfort, 2009).

Sollicitatietrainingen gebeuren in groep. Tijdens de sollicitatietrainingen wordt er, naast de algemene competenties en omgangsvormen voor een goed sollicitatiegesprek, ook ingegaan op de manier waarop ze moeten reageren wanneer het tijdens het sollicitatiegesprek over het strafblad zou gaan. De detentieconsulent raadt meestal aan om niet te liegen over het detentieverleden. Er wordt advies en informatie gegeven en de VDAB-consulenten helpen met de opstelling van cv's en sollicitatiebrieven. Er zijn eveneens assessmenttrainingen die in samenwerking met de vzw Vokans georganiseerd worden. Op deze manier kunnen gedetineerden ontdekken waarin ze geïnteresseerd zijn en waar ze goed in zijn en zo worden ook de positieve kanten van de gevangenen benadrukt, wat erg belangrijk is voor een goede zelfontplooiing. Deze trainingen gebeuren eveneens in groep (VDAB, 2004).

Niet elke gedetineerde kan beroep doen op de diensten van VDAB. Gedetineerden die geen EU-burger zijn of illegaal in ons land verblijven en mensen die invalide zijn, komen bijvoorbeeld niet in aanmerking. Gedetineerden dienen ook een minimaal niveau van Nederlands te beheersen alvorens ze kunnen langsgaan bij de VDAB-consulenten. In het onderzoek van Brosens et al. (2013) kwam 40% van hun respondenten in de gevangenis van Antwerpen niet in aanmerking voor de dienstverlening van VDAB. 45% van de gedetineerden die ervoor in aanmerking kwamen, gingen op gesprek bij een VDAB-consulent of hadden geparticipeerd aan een groepssessie. Er blijken geen significante verschillen te zijn tussen het deelnameniveau van mannen en vrouwen en ook het opleidingsniveau bleek geen invloed uit te oefenen op de participatiegraad aan arbeidstoeleidingsactiviteiten. Gevangenen die al meerdere keren in de gevangenis gezeten hebben, maken meer van het arbeidstoeleidingsaanbod gebruik (54% onder hen) dan gedetineerden die voor de eerste keer vast zitten (37% onder hen). De redenen van niet-deelname zijn vaak dat ze de voorkeur geven aan andere activiteiten, zoals werk verrichten in de gevangenis. Er zijn ook gedetineerden die geen behoefte hebben aan het aanbod van VDAB omdat ze bijvoorbeeld zeker zijn van een job wanneer ze vrijkomen. Tenslotte vermelden ex-gedetineerden dat ze niet weten hoe lang ze nog vast zullen zitten en daardoor niet participeren aan de sessies of langsgaan bij een detentieconsulent (Brosens et al., 2013).

Ook geïnterneerden kunnen bij de VDAB-consulenten terecht. De consulent begeleidt en ondersteunt hen dan om (vrijwilligers)werk te vinden. Van al de activiteiten die in de gevangenis van Antwerpen georganiseerd worden (VDAB, onderwijs, sport, vorming en de geestelijke gezondheidszorg), maken de geïnterneerden het meest gebruik van de diensten van VDAB (Brosens et al., 2013).

5.1.1 Evaluatie van de VDAB-diensten

De fysieke aanwezigheid van VDAB wordt als zeer nuttig ervaren aangezien gedetineerden voordien een grote behoefte hadden aan arbeidstoeleiding maar er was echter onvoldoende aanbod vanuit de gevangenen zelf en bovendien heeft het gevangenispersoneel niet de geschikte vakkennis waarover de consultants wel beschikken (Tournel, 2009). Toch zijn er nog een aantal knelpunten en is er ruimte voor verbetering.

Bijna 40% van de gedetineerden geeft aan dat ze niet op de hoogte zijn van het aanbod van VDAB en 16% zegt dat ze niet weten waar ze zich moeten aanmelden en inschrijven om gebruik te maken van dit aanbod (Hellemans et al., 2008). Er blijkt dus een informatieprobleem te zijn. Hier zou bijgevolg meer op ingezet moeten worden zodat een groter aantal gedetineerden bereikt kan worden. De gedetineerden zouden zowel over het hulp- en dienstverleningsaanbod in de gevangenis als over het aanbod buiten de gevangenis grondig geïnformeerd moeten worden (Brosens et al., 2013). Bovendien blijkt de infrastructuur vaak te beperkt, er zijn bijvoorbeeld niet voldoende lokalen aanwezig voor de groepssessies, er is onvoldoende personeel tewerkgesteld en er is een overbevolking in de gevangenen. Hierdoor ontstaan er wachtlijsten en bovendien ontbreken vaak de noodzakelijke budgetten om een goede organisatie te kunnen waarborgen. Bovendien is de datum waarop een gedetineerde vrijkomt bij een voorwaardelijke invrijheidsstelling (VI) vaak niet op voorhand gekend. Hierdoor wordt het moeilijk om een arbeidstoeleidingstraject op maat aan te bieden (Tournel, 2009). Tournel wijst ook op het feit dat wanneer men binnen de gevangenis muren inzet op een betere arbeidsmarktpositie dat de verwachtingen bij invrijheidsstelling stijgen. Wanneer deze verwachtingen dan niet ingelost worden, leidt dit tot allerlei frustraties. Het is dus uitermate belangrijk dat er naast de activiteiten intramuros ook ingezet wordt op begeleiding en opvolging na hun vrijlating (Tournel, 2009). VDAB voorziet geen specifieke hulp voor ex-gedetineerden, eens ze vrij zijn worden ze behandeld als gewone werkzoekenden (Cuylaerts & Eelen, 2004). Meer dan de helft van de respondenten zegt na de vrijlating hulp en begeleiding nodig te hebben van VDAB in hun zoektocht naar werk. Zij wensen dan voornamelijk hulp bij het zoeken naar vacatures en de juiste beroepskeuze en informatie omtrent opleidingen. 20% wenst ook begeleiding van VDAB om een goede job te vinden, ze willen dan begeleid worden zodat ze een goede cv en motivatiebrief kunnen opstellen. Verder zouden ze ook graag geholpen worden bij het contacteren van de werkgever en om hen te begeleiden op het sollicitatiegesprek. 15% geeft zelfs aan dat ze ook op de werkvloer begeleid willen worden (Brosens et al., 2013).

Brosens et al. (2013) zien eveneens onderbenutte kansen in het dienstverleningsaanbod in de gevangenis van Antwerpen. De penitentiaire inrichting van Antwerpen is in wezen een

arresthuis dus een groot deel van de gedetineerden zijn beklaagden. Ze zijn niet veroordeeld en kunnen elk moment weer vrijgelaten worden. Om die reden worden er geen beroepsopleidingen in de gevangenis van Antwerpen aangeboden. Toch geeft iets meer dan de helft van de bevroagde gevangenen aan dat ze graag een beroepsopleiding zouden volgen. 18% van de bevroagde gevangenen zei dat ze ook graag meer zouden willen bijleren over arbeidsattitude en de omgangsvormen op de werkvloer en ze zouden graag een sollicitatiecursus kunnen volgen. Ze zouden eveneens graag opleidingen volgen in verband met bedrijfsbeheer, Basisveiligheid op de werkvloer (VCA-attest), brandveiligheid etc. De auteurs geven aan dat de behoefte die gedetineerden uiten toch enigszins zouden kunnen worden ingelost. Er zouden korte modules aangeboden kunnen worden zoals een VCA-cursus, een sollicitatietraining of infosessies omtrent verscheidene beroepsopleidingen (Brosens et al., 2013).

5.2 (Beroeps)Opleidingen

Aangezien gedetineerden vaak laaggeschoold zijn, is het nuttig om ze bij te scholen in de gevangenis want een groot deel onder hen heeft het secundair onderwijs niet afgewerkt. Verder is het ook nuttig om gedetineerden op te leiden tot knelpuntberoepen in de bouw- en metaalsector of om bedrijfsspecifieke opleidingen aan te bieden. Dit zal de tewerkstellingskansen verhogen. Gedetineerden die een cursus volgen zullen ook meer gevoel van eigenwaarde creëren. Bovendien hebben gevangenen die onderwijs of een beroepsopleiding gevolgd hebben in detentie minder kans op recidive (Cuylaerts & Eelen, 2004). Onderwijs is van cruciaal belang om sociale integratie, persoonlijke groei en tewerkstelling te bereiken (Van Campfort, 2009).

Op 1 september 2007 kwam het decreet Volwassenenonderwijs tot uitvoering. Door dit decreet zijn er regionale samenwerkingsverbanden tussen de centra voor basiseducatie en de centra voor volwassenenonderwijs ontstaan, namelijk de consortia volwassenenonderwijs. De coördinatie van het onderwijsaanbod aan gedetineerden valt ook onder deze consortia. In 2012 is Klasbak ontstaan. Dit is een netwerk voor onderwijs aan gedetineerden in Vlaanderen en Brussel. Klasbak werkt samen met de consortia voor volwassenenonderwijs. Het volwassenenonderwijs in Vlaanderen biedt verscheidene opleidingen aan die in drie groepen worden ondergebracht: basiseducatie, secundair volwassenenonderwijs en hoger beroepsonderwijs. Gedetineerden zijn vrijgesteld van inschrijvingskosten. Lesgevers zijn medewerkers van een centrum voor basiseducatie of een centrum voor volwassenenonderwijs en er zijn tevens vrijwilligers die lesgeven aan gedetineerden. Een diploma secundair onderwijs kan via de examencommissie behaald worden. Gedetineerden kunnen ook studies van de Open Universiteit Vlaanderen volgen. Dit

is op basis van zelfstudiepakketten. Het aanbod bestaat uit cursussen, bachelor- en masteropleidingen en korte studieprogramma's. Er zijn geen diplomaverenisten om te mogen deelnemen. De gedetineerde moet hiervoor het cursusmateriaal betalen en bijkomende administratieve kosten. Ze genieten wel 80% korting op hun cursusgeld. Bovendien beschikt bijna elke Vlaamse gevangenis over een openleercentrum. Dit zijn ruimtes waar gedetineerden al dan niet onder begeleiding zelfstandig kunnen studeren. De onderwijscoördinator of de educatief consultant informeert en adviseert de gedetineerden over het onderwijsaanbod (Van Campfort, 2009).

Een volledige beschrijving van het opleidingsaanbod zou te ver leiden aangezien dat in elke Vlaamse gevangenis verschilt. Hier worden een aantal voorbeelden gegeven.⁵ In de penitentiaire inrichting van Antwerpen worden computerlessen en een cursus Nederlands voor anderstaligen aangeboden. In de vrouwenafdeling wordt een cursus handverzorging aangeboden (Klasbak, 2014). In het PSC Hoogstraten kunnen er een heel aantal opleidingen gevolgd worden, een aantal voorbeelden zijn een cursus boekhouden, economische principes, ICT, Engels, Spaans, ... (Wouters, 2013). In de gevangenis van Gent worden er computerlessen gegeven, rekenen, Frans, ... De gevangenis van Gent heeft eveneens een Openbare Computerruimte. Hier kunnen gedetineerden komen om brieven uit te typen, om zich voor te bereiden voor hun theoretisch rij-examen, om blind te leren typen of om te komen studeren voor een zelfstudiepakket dat ze volgen. In de gevangenis van Ruiselede, het Penitentiair Landbouwcentrum genaamd, kunnen gedetineerden groepslessen volgen voor het theoretisch rijbewijs B en het theoretisch rijbewijs G⁶. In de gevangenis van Mechelen worden er lessen gegeven om te leren werken met Excel en Word (Klasbak, 2014).

VDAB organiseert technische beroepsopleidingen. Personen met beperkte detentie kunnen een praktische opleiding in een opleidingscentrum buiten de gevangenis volgen zodat ze zich kunnen omscholen (VDAB, 2014). In een aantal penitentiaire instellingen zijn er binnen de muren beroepsopleidingen georganiseerd. Dit is onder andere het geval in de gevangenis van Hoogstraten, het Penitentiair Schoolcentrum (PSC) Hoogstraten genaamd. Hier kunnen gevangenen opgeleid worden tot metselaar, automechanici, elektriciën, stukadoor of schilder. Wanneer ze dit tot een goed einde brengen, ontvangen ze een erkend VDAB-attest. Het Penitentiair Schoolcentrum Hoogstraten heeft een open regime. Er verblijven voornamelijk langgestraften die vanuit andere gevangenissen werden overgeplaatst tijdens de eindfase van hun detentiestraf om een opleiding te kunnen volgen (VDAB, 2004).

---

⁵ Voor een volledig overzicht van welke opleidingen er in welke Vlaamse gevangenissen gegeven worden, zie:

<http://klasbak.net/index.php/19-opleidingsaanbod/15-opleidingsaanbod>

⁶ Dit rijbewijs is noodzakelijk om met een tractor op de openbare weg te mogen rijden.

Uit het onderzoek van Brosens et al. (2013) blijkt dat veel gedetineerden in de gevangenis van Antwerpen die deelnemen aan een cursus vaak ook werken, ze combineren dus werken en studeren. 29% van de bevroegden volgt lessen in de gevangenis of heeft dat in het verleden gedaan. De meest aangehaalde redenen voor non-participatie blijken dezelfde factoren te zijn die ook de deelname aan het VDAB-aanbod belemmeren, namelijk wachtlijsten, onvoldoende lesplaatsen en het niet op de hoogte zijn van het aanbod. Dit onderzoek wijst bovendien ook uit dat VDAB de leeftijdsgroep van 18 tot 25 jaar vrij goed bereikt en dat het onderwijs hier in veel mindere mate in slaagt. Toch zijn de motieven om aan het VDAB- en onderwijsaanbod deel te nemen quasi gelijk: de betrokkenen wensen te werken aan hun toekomst en hopen op die manier de juiste competenties te verschaffen om werk te vinden. Van de respondenten die via VDAB toekomstplannen willen maken, zegt 71% dat ze eveneens via opleiding een diploma of attest wensen te behalen. Er zouden dus gezamenlijke acties opgestart kunnen worden die de domeinen overstijgen (Brosens et al., 2013).

5.3 Gevangenisarbeid

Internationaal onderzoek toont aan dat arbeid binnen de gevangenis de recidivekansen vermindert aangezien het ook nuttig is voor de re-integratie op de arbeidsmarkt (Tournel, 2009). Een voorbeeld is het onderzoek van Alos et al. (2011) dat betrekking heeft op Spaanse gegevens en aantoont dat werken in de gevangenis de kansen op tewerkstelling na vrijlating doet stijgen. Ook al is het werk dat gedetineerden verrichten monotoon en simpel, het draagt toch bij om de juiste arbeidsattitude te ontwikkelen, om zichzelf te leren waarderen en het versterkt het besef van de link tussen werken en een inkomen verwerven (Alos et al., 2009).

Gedetineerden kunnen in de gevangenissen aan de slag in werkplaatsen waar ze voor externe bedrijven werk kunnen verrichten. In elke Vlaamse gevangenis is er een werkhuis. De taken kunnen gaan van folders plooien tot gegevens coderen, meubels maken enz. (Belgische Federale Overheidsdiensten, 2011). Verder kunnen gedetineerden ook huishoudelijke diensten uitvoeren. Een gevangene kan bijvoorbeeld als fatik in de gevangenis werken. Een fatik is een gedetineerde die een ondersteunende functie heeft voor het gevangenispersoneel. De fatik kan bijvoorbeeld helpen bij de etensbedeling, bij het onderhoud van de gangen en gemeenschappelijke lokalen etc. Gedetineerden kunnen ook in de keuken werken, in de wasserij, poetsdienst, groendienst, ... (Klasbak, 2012).

Bij wijze van voorbeeld wordt de situatie van gevangenisarbeid in de Antwerpse gevangenis kort toegelicht. In de Antwerpse gevangenis kunnen er 135 gedetineerden aan het werk. Gedetineerden verdienen voor huishoudelijke taken €0,90 per uur. In het werkhuis kunnen ongeveer 35 gedetineerden tewerkgesteld worden. Naarmate er meer stuks afgewerkt worden, stijgt het loon (Brosens et al., 2013).

De verloning voor gevangenisarbeid is dus zeer laag. Zoals eerder vermeld, stond er in het ontwerp van de Basiswet dat gedetineerden een volwaardig uurloon zouden krijgen voor hun gevangenisarbeid maar dit voorstel werd geschrapt voor de finale versie van de wettekst wegens financiële redenen (Van Poecke, 2009).

5.4 Psychosociale dienst

De psychosociale dienst, of PSD, heeft een adviserende taak bij de uitvoering van verscheidene detentiestrafpen en maatregelen. Daarbovenop begeleidt de PSD gedetineerden bij het voorbereiden van hun reclasseringsvoorstellen (Van Campfort et al., 2009). De PSD stelt vervolgens het reclasseringsdossier van de gedetineerden op. De gedetineerde zegt in dit dossier dat hij zich aan bepaalde voorwaarden zal houden: hij zal bijvoorbeeld op zoek gaan naar werk, vrijwilligerswerk verrichten, in behandeling gaan voor zijn drugsproblematiek etc. en zal hiervoor ook de nodige bewijzen binnenbrengen om aan te tonen dat hij zich aan zijn voorwaarden houdt. Met dit dossier kan de gedetineerde dan bijvoorbeeld voorwaardelijke invrijheidsstelling of elektronisch toezicht aanvragen⁷ (Klasbak, 2012). De psychosociale dienst is werkzaam op twee niveaus: er is namelijk een centrale PSD en een PSD-equipe in elke gevangenis. De centrale PSD ondersteunt de PSD-teams en staat bijvoorbeeld in voor opleidingen voor de PSD-medewerkers. De PSD-teams staan op hun beurt in voor de psychosociale begeleiding van gedetineerden (Van Campfort et al., 2009).

5.5 CAW: Justitieel Welzijnswerk

In Vlaanderen zijn 27 Centra voor Algemeen Welzijnswerk (CAW's) gevestigd. Iedereen (dus niet specifiek toegespitst op ex-gedetineerden) kan er terecht voor vragen met betrekking op persoonlijke moeilijkheden. CAW verstrekt uitleg, raad, opvang en begeleiding. Ook binnen de Vlaamse gevangenissen is er een aanbod van CAW aanwezig, namelijk het Justitieel Welzijnswerk, afgekort JWW (vzw CAW Artevelde et al., 2009). Het JWW heeft zowel structurele als individuele taken binnen de gevangenis. Structureel gezien ondersteunt het

---

⁷ Wat voorwaardelijke invrijheidsstelling of elektronisch toezicht juist inhoudt, wordt in deel 6.1 nader toegelicht.

JWW de andere hulp- en dienstverleners bij het organiseren van hun activiteiten met betrekking tot arbeidstoeleiding, opleiding, sport etc. in de gevangenis. De organisatieondersteuners van het JWW staan hiervoor in zodat er een degelijk hulp- en dienstverleningsaanbod tot stand kan komen dat afgestemd is op de noden en behoeften van de gedetineerden. Voor de taken op individueel vlak is het JWW vertegenwoordigd door trajectbegeleiders die informatie verschaffen over de hulp- en dienstverlening in de gevangenissen, ze helpen bij administratieproblemen en beantwoorden vragen in verband met de gevolgen die de detentie teweegbrengen voor onder andere de loopbaan, het inkomen en de woonst van de gedetineerde. Wanneer er al zicht is op de datum van invrijheidsstelling kan de trajectbegeleider de gedetineerde ook reeds in contact brengen met de hulp- en dienstverlening buiten de gevangismuren. Het contact tussen een trajectbegeleider van JWW en een gedetineerde kan variëren van een eenmalig gesprek waarin informatie over de aangeboden hulp- en dienstverlening wordt gegeven tot langdurige begeleidingen tijdens de detentieperiode (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, n.d.). De trajectbegeleider kan eveneens helpen bij het opstellen van het reclasseringsplan, in samenwerking met de PSD (Wouters, 2013).

5.6 Bijkomende initiatieven

Naast de hulp- en dienstverlening die door het Strategisch Plan in elke Vlaamse gevangenis wordt aangeboden, zijn er ook nog andere initiatieven die de gevangenisdirectie zelf beslist om aan te bieden. Dit verschilt dus sterk tussen de gevangenissen onderling. Hieronder worden een aantal voorbeelden van initiatieven besproken.

De WIS-terminals, WIS staat voor Werk Informatie Systeem, in de bibliotheek van de gevangenis Leuven-Centraal en Leuven-Hulp dienen ervoor dat gedetineerden vacatures kunnen raadplegen en uitprinten. Het is eveneens mogelijk om hun cv door te sturen naar al de werkgevers die op het systeem zijn aangesloten. Ook VDAB-documenten kunnen op deze manier worden aangevraagd. Deze terminals worden zowel door de gedetineerden als door de consulenten als zeer nuttig gewaardeerd aangezien de gedetineerden zelf actief op zoek kunnen gaan naar gepaste openstaande vacatures. Onafgezien van het feit dat deze gebruiksvriendelijke terminals een brug vormen tussen het gevangenisleven en de arbeidsmarkt hebben de andere gevangenissen nog geen WIS-terminals ter beschikking omdat de toestellen te duur zijn (Tournel, 2009).

Nog in Leuven liep vanaf december 2006 tot mei 2008 het 'Try Out'-Project. Onder andere de gevangenis Leuven Centraal en Leuven Hulp, de VDAB en JWW werkten samen om dit project te realiseren. Het doel van dit project was om gedetineerden te begeleiden bij de

overgang van de gevangenis naar werk door onder meer aan jobcoaching te doen. Werkgevers werden geïnformeerd en gesensibiliseerd. 38 gedetineerden werden begeleid naar werk. Dit project was succesvol. 10 personen zijn een beroepsopleiding gestart, 7 werken met een IBO-contract, 14 ex-gedetineerden werken in het normaal economisch circuit en 5 in de sociale economie, waarvan 4 met een WEP+ contract en één persoon in een sociale werkplaats (Coppin & Sinnaeve, 2009).

De lokale samenwerking tussen de gevangenis van Dendermonde en Oudenaarde en 'De Punt' is ook een voorbeeld van een initiatief van de gevangenis zelf. De Punt ondersteunt ondernemers en creëert werkgelegenheid voor mensen die moeilijkheden hebben om werk te vinden. De Punt is actief in de Gentse regio (Tournel, 2009).

In de gevangenis van Merksplas ging in oktober 2012 het twee jaar durende project 'Vast => Werk' van start. Voor dit project werkt de gevangenis nauw samen met vzw De Ploeg, een organisatie die actief is in de provincie Antwerpen en als doel vooropstelt om mensen met een arbeidshandicap alsook kansarmen op de arbeidsmarkt aan een job te helpen. De doelstelling van het project 'Vast => Werk' is om de vaardigheden van de gedetineerden te versterken zodat ze op die manier meer kansen zullen hebben op de arbeidsmarkt. De tewerkstelling binnen de gevangensmuren werd niet voldoende aangewend voor de re-integratie en op basis van dit project beoogt men daar verandering in te brengen. De jobcoach van de vzw begeleidt de gedetineerden vanuit de werkhuizen en bereidt ze voor op de weg naar werk (FOD Justitie, 2013).

In de gevangenis van Brugge is in oktober 2014 het project 'muren worden deuren' van start gegaan. Dit project houdt een certificerende keukenopleiding in en werd goedgekeurd met de steun van het Europees Sociaal Fonds van de Europese Commissie. Dit fonds investeert in allerlei projecten in de lidstaten die de tewerkstelling van kansengroepen willen verhogen. Het ultieme doel van dit project is om de tewerkstellingskansen na vrijlating te verhogen. De opleiding duurde zes maanden en na afloop wordt er aangepaste begeleiding gegeven bij het zoeken naar werk (Webros et al., 2014). Uiteindelijk hebben 11 gedetineerden dit met succes beëindigd en zij hebben een diploma van grootkeukenmedewerker ontvangen (Ysebaert, 2015).

In de gevangenis van Gent, Brugge en Dendermonde werden jobbeurzen georganiseerd. Op die manier kunnen de vooroordelen bij de werkgevers weggewerkt worden en kunnen er reeds contacten gelegd worden met werkgevers (VDAB, 2004).

Op initiatief van CAW Artevelde is de gids 'Ik KOMPAS vrij' uitgekomen. Deze gids kwam voor het eerst uit in 2009 en heeft als doel om ex-gedetineerden te helpen om terug een

plaats te vinden in de maatschappij na een periode afgesloten geweest te zijn van de vrije samenleving. Ik kompas vrij is een brochure die gedetineerden wil gidsen en de nodige informatie wil verschaffen om de diensten te kennen waar ze terecht kunnen na vrijlating. De gids bevat uitleg over diensten zoals het OCMW, CAW, VDAB, ... Verder staat er uitleg in over justitiële termen, over wanneer men recht heeft op financiële bijstand enz. (Vzw CAW Artevelde et al., 2009).

Ook in de gevangenis van Gent is er een initiatief dat een brug wilt bouwen tussen de dienstverlening intramuros en extramuros. De gevangenis heeft hier een gespecialiseerd team voor in het leven geroepen, namelijk het Gents AanMeldingsteam voor Aanvragen vanuit de Gevangenis (GAMAG) (Polfliet, 2009). Zoals eerder vermeld is het belangrijk dat er continuïteit bestaat tussen het dienstverleningsaanbod intramuros en extramuros. Uit het onderzoek van Brosens et al. (2013) dat in de gevangenis van Antwerpen liep, blijkt trouwens ook dat de helft van de bevraagde gedetineerden behoefte heeft aan een dienstverlening die binnen en buiten de gevangensmuren op elkaar afgesteld is. Ze wensen informatie te verkrijgen over de dienstverlening die er extramuros aangeboden wordt. Een derde van de bevroegden zou ook graag begeleid worden bij de overgang naar de diensten buiten de gevangenis (Brosens et al., 2013). In het volgende deel wordt ingegaan op het hulp- en dienstverleningsaanbod na vrijlating.

6. Nazorg van de positie van ex-gedetineerden op de arbeidsmarkt

Nazorg omvat de opvolging en begeleiding van ex-gedetineerden. De nazorg aan ex-gedetineerden valt voornamelijk onder programma's die ook andere langdurig werklozen naar de arbeidsmarkt proberen te begeleiden. Er is vaak geen specifiek aanbod dat zich focust op de groep ex-gedetineerden (van Erp et al., 2011). Toch is de follow-up fase of nazorg ook zeer belangrijk voor arbeidsmarktintegratie (Tournel, 2009). De eerste uren en dagen na vrijlating zijn het doorslaggevendste voor het risico van herval in de criminele activiteiten. Daarom is het belangrijk dat er voor gezorgd dat de ex-gedetineerde in zijn basisbehoeften kan voorzien zodat hij kan overleven in de vrije samenleving. Bovendien is het noodzakelijk dat de diensten binnen de gevangenis afgestemd zijn op de diensten buiten de gevangensmuren om recidive te vermijden (Norwegian Ministry of Justice and the Police, 2008).

In de volgende paragrafen wordt ingegaan op de manier waarop men in Vlaanderen ex-gedetineerden naar de arbeidsmarkt begeleidt.

6.1 Justitiehuis

De zesde staatshervorming, die vanaf 1 juli 2014 van kracht ging, heeft er voor gezorgd dat de bevoegdheden van de justitiehuizen inzake strafuitvoering naar het Vlaamse beleidsniveau overgeheveld werden. Dit zou voor meer efficiëntie zorgen (Brosens et al., 2013).

Vlaanderen telt 14 Justitiehuizen. In een Justitiehuis zetelen justitieassistenten en advocaten. Bij de advocaten kan men gratis en anoniem terecht voor vragen in verband met het gerecht. Justitieassistenten staan in voor de opvolging van ex-gedetineerden en gaan na of ze hun voorwaarden verbonden aan hun invrijheidsstelling wel naleven. Ze verduidelijken eveneens wat al de regels van justitie precies inhouden. Ex-gedetineerden kunnen er terecht met vragen en indien nodig worden ze doorverwezen naar de andere diensten (Vzw Artevelde, 2009).

Er zijn verschillende stelsels waarbij er aan de (ex-)gedetineerden een aantal voorwaarden worden opgelegd. Eén van die voorwaarden houdt steeds in dat de betrokkene op regelmatige basis op gesprek moet gaan bij een justitieassistent. Andere voorwaarden zijn vaak een woonplaats hebben, een nuttige dagbesteding hebben, in begeleiding gaan voor drugsproblematiek, schuldbemiddeling aanvragen, ... Ten eerste is er de voorwaardelijke invrijheidsstelling, afgekort als VI. Dit houdt in dat de gedetineerde de gevangenis vervroegd mag verlaten maar dit wordt wel gedurende een bepaalde tijd aan voorwaarden verbonden die strikt nageleefd moeten worden. VI. werd mogelijk door de wet Lejeune van 1888. Het werd ingevoerd om gedetineerden die zich goed gedragen en blijk geven van goede re-integratiekansen vervroegd te kunnen vrij laten. Bij een Probatiemaatregel verplicht de rechter de betrokkene om gedurende een bepaalde termijn een aantal voorwaarden na te leven en indien dat correct gedaan wordt, moet de betrokkene zijn straf of een deel ervan niet uitzitten. Ook bij elektronisch toezicht (ET), dus wanneer de veroordeelde zijn straf thuis (verder) mag uitzitten met een zogenaamde enkelband, komt het Justitiehuis tussen. Bemiddeling in strafzaken houdt in dat dat de procureur des Konings beslist dat de er geen vervolging gegeven zal worden. De betrokkene krijgt dus geen strafblad maar moet zich wel voor een periode van een half jaar aan een aantal voorwaarden houden. Wanneer iemand Vrij is onder Voorwaarden, de afgekorte term hiervoor is VOV, dan is de betrokkene niet meer aangehouden maar er moeten wel voorwaarden nageleefd worden voor een termijn van drie maanden. Dit kan altijd met nog eens drie maanden verlengd worden tot het moment waarop de rechtbank een uitspraak heeft gedaan over de zaak. Tenslotte staan ook mensen die een Autonome Werkstraf uitvoeren of die in een stelsel van Beperkte Detentie (BD) zitten onder het toezicht van het Justitiehuis. Beperkte Detentie impliceert dat de

gedetineerde overdag de toestemming heeft om de gevangenis te verlaten voor werk- of opleidingsdoeleinden. Alle personen die onder de beschreven stelsels vallen, moeten zich dus laten begeleiden en worden opgevolgd door een justitieassistent. Wanneer de voorwaarden niet grondig nageleefd worden, zal de justitieassistent dit ook melden aan de bevoegde instanties die dan zullen ingrijpen (vzw CAW Artevelde et al., 2009).

De doelstelling van justitiële begeleiding is om de kans op recidive te verminderen en om de schade te beperken en herstel mogelijk te maken en te realiseren (Cuylaerts & Eelen, 2004). Internationaal onderzoek⁸ wijst uit dat voorwaardelijke invrijheidstelling tot minder recidive leidt ten opzichte van gedetineerden die hun volledige straf hebben uitgezeten. Dit komt omdat een VI impliceert dat de ex-gedetineerden begeleid en gecontroleerd worden door onder andere justitieassistenten en bij strafeinde is er geen sprake van enige vorm van toezicht. Begeleiding en controle blijken dus zeker belangrijke factoren te zijn die recidive inperken. Bovendien blijkt dat personen die tijdens hun detentie gebruik gemaakt hebben van modaliteiten zoals de uitgaansvergunning of het penitentiair verlof minder recidiveren dan diegene die hier geen beroep op hebben gedaan of die geen toestemming hadden gekregen om er gebruik van te maken. Het is dus duidelijk dat het beter is om geleidelijk terug te keren naar de samenleving door middel van de uitgaansmodaliteiten of de voorwaardelijke invrijheidstelling, waardoor er nog enige begeleiding en controle is, in plaats van een directe overgang naar de vrije samenleving zoals dat bij strafeinde het geval is (Robert, 2009).

6.2 VDAB en werkwinkels

VDAB heeft geen specifieke dienst voor ex-gedetineerden. Ex-gedetineerden worden bij VDAB bekeken als een gewoon langdurig werkzoekenden. Desondanks VDAB geen specifieke diensten heeft voor personen met een detentieverleden wordt er hier toch even bij stilgestaan wat VDAB doet om langdurig werklozen terug in te schakelen op de arbeidsmarkt. Ex-gedetineerden die vrijgekomen zijn onder voorwaarden hebben meestal als voorwaarde opgelegd dat ze actief op zoek moeten gaan naar werk. Omdat ex-gedetineerden zich in een moeilijke positie op de arbeidsmarkt bevinden, komen ze vaak bij VDAB terecht.

VDAB biedt basisbegeleiding aan werkzoekenden. Dit houdt onder andere hulp bij de opmaak van cv en motivatiebrief in, een vacaturedatabank waar gepaste vacatures automatisch aangeboden worden etc. Personen die een intensieve en persoonlijke

---

⁸ Onder andere het onderzoek van Baumer et al. (2009) en Alos et al. (2011)

begeleiding nodig hebben, worden naar de trajectwerking doorverwezen. Hier wordt informatie op maat gegeven en wordt er samen gekeken naar passende vacatures. Eventueel wordt er trajectbegeleiding opgestart. Dit wil zeggen dat er een trajectbegeleider instaat voor de begeleiding van die persoon naar de arbeidsmarkt. Vervolgens wordt er een stappenplan opgesteld. Mogelijke stappen zijn een sollicitatietraining, een beroepsopleiding, persoonsgerichte vorming etc. Wanneer een gedetineerde vrijkomt, wordt zijn traject doorgegeven aan de externe trajectbegeleiders van VDAB. Als de datum van invrijheidsstelling op voorhand gekend is, kan de VDAB-consulent in de gevangenis al de eerste afspraak van de betrokkene met de externe VDAB-trajectbegeleider regelen, dit heet 'de warme overdracht'.

Daarnaast zijn er nog werkwinkels waarin alle diensten die helpen in de zoektocht naar werk aanwezig zijn. In een werkwinkel is er een VDAB-consulent, een vertegenwoordiger van RVA en één andere actor (vb. OCMW) aanwezig. Werkzoekenden kunnen er terecht om VDAB-documenten of RVA-attesten af te halen, om informatie in te winnen over RVA-reglementeringen of om begeleiding te krijgen van een VDAB-consulent. Dit kan gaan om basisdienstverlening of trajectbegeleiding. Verder zijn er in de werkwinkels ook computers die de werkzoekenden mogen consulteren om vacatures te raadplegen, om kennistesten te doen etc. (Van Campfort, 2009).

6.3 CAW: T.O.P.-coaching⁹

T.O.P.-coaching bestaat sinds 2008 en maakt deel uit van het CAW (Centrum Algemeen Welzijnswerk) Antwerpen. T.O.P. staat voor 'Terug Op Pad'. De coaches staan in voor de begeleiding van Antwerpse (ex-)gedetineerden die tussen 18 en 25 jaar oud zijn. Hun aanbod is gericht op jongvolwassenen die voor het eerst in de gevangenis terecht gekomen zijn en die op korte termijn vrij gelaten worden (Brosens et al., 2013). De PSD of de trajectbegeleider van JWW verwijst de jongeren door naar TOPcoaching als ze hiervoor in aanmerking komen en bereid zijn om vrijwillig in het TOPcoachingstraject te stappen. Belangrijk is dat het volledig op vrijwillige basis van de jongere is. Dit doet de slaagkansen stijgen omdat er dan vanuit de eigen dynamiek gewerkt wordt (Vergaelen et al., 2011).

Het TOPteam overlegt vervolgens of er al dan niet overgegaan wordt tot een begeleiding. Redenen voor niet-acceptatie zijn bijvoorbeeld dat de jongere te kampen heeft met een te zware drugs- of psychiatrische problematiek of dat het TOPteam overbevraagd is en daarom

---

⁹ Het traject van T.O.P.-coaching wordt opgestart in de gevangenis. Dat maakt dat de werking ook onder deel 5 valt, namelijk: 'voorbereiding op arbeidsmarktintegratie vanuit de gevangenis'. Maar aangezien T.O.P.-coaches voor een belangrijk deel begeleiding na vrijlating aanbieden, wordt het hier bij deel 6: 'nazorg van de positie van ex-gedetineerden op de arbeidsmarkt' besproken.

nieuwe aanvragen moet weigeren. Het traject begint in de gevangenis en loopt door na vrijlating tot de desbetreffende jongere gere-integreerd is. De jongeren geven tijdens een eerste gesprek met de TOPcoach in de gevangenis zelf aan op welke domeinen ze geholpen willen worden. Na het kennismakingsgesprek wordt er gefocust op het concreet actieplan dat na de detentie gevolgd zal worden (Vanherp & Schelles, 2009). De begeleiding gebeurt laagdrempelig en volledig op maat van de ex-gedetineerde jongere en er kan op alle levensdomeinen intensief geholpen worden, bijvoorbeeld bij schuldsanering, onderwijs, tewerkstelling, huisvesting, administratie, vrijetijdsinvulling enz. Als de jongere dat wenst, gaat de TOPcoach bijvoorbeeld mee naar interimkantoren en dergelijke. Er wordt eveneens ingezet op het verbeteren van de competenties.

Een dossier wordt succesvol afgerond als de doelen van het actieplan gerealiseerd zijn, als de jongere aangeeft dat hij het verder alleen aankan en als hij uit de criminaliteit blijft. Na afloop van het traject zijn de jongeren echter nog altijd welkom en niet-actieve dossiers kunnen weer heel intensief worden. Het ultieme doel van TOPcoaching is dus om de jongeren duurzaam te integreren op alle levensdomeinen zodat hervallen in criminele activiteiten vermeden wordt (Vergaelen et al., 2011). Hier blijken ze in grote mate ook in te slagen. Wanneer er naar de recidivecijfers voor de periode van januari 2012 tot en met juni 2013 wordt gekeken, kan er vastgesteld worden dat er van de 67 jongeren die begeleid werden door TOPcoaches slechts 7 jongeren ($\pm 10\%$) terug in de gevangenis zijn beland. Bovendien was ongeveer de helft van de 67 jongeren weer aan het werk op het einde van het traject (De Wolf, 2013).

6.4 Jobcoaching

Een jobcoach is een bemiddelaar tussen een langdurig werkloze en de werkgever. De jobcoach gaat samen met de langdurig werkloze persoon op zoek naar geschikte vacatures. Al de benodigde documenten worden in orde gebracht en de jobcoach contacteert eventueel het bedrijf indien de werkzoekende dat zo wenst. De jobcoach kan ook, indien gewenst, aanwezig zijn tijdens de sollicitatie. Wanneer de persoon in kwestie aangenomen wordt, begeleidt de jobcoach hem gedurende de eerste maanden op de werkvloer en is het ook aangewezen dat hij aanwezig is op de evaluatiegesprekken. De coach heeft ook contacten op de werkvloer zodat eventuele conflicten tijdig worden opgemerkt en overlegd worden met de leidinggevende van het bedrijf. Bij de tewerkstelling van een ex-gedetineerde is het eveneens belangrijk dat de externe begeleider niet te veel op de voorgrond aanwezig is aangezien dit tot stigmatisering ten opzichte van de ex-gedetineerde werknemer zou kunnen leiden. Daarenboven is het van belang dat de jobcoach contact heeft met andere personen

die de ex-gedetineerde begeleiden zoals bijvoorbeeld een justitieassistent of VDAB begeleider en dat er op die manier een doorstroming van informatie ontstaat. Na een periode van twee à drie maanden kan er nog tijdelijk beroep gedaan worden op de externe coach indien de tewerkgestelde of de direct leidinggevende dit wenst (Cuylaerts & Eelen, 2004). VDAB biedt jobcoaching aan maar ook andere organisaties staan hier voor in zoals onder meer Steunpunt Tewerkstelling (STW), Vokans, Wonen en Werken etc.

Ook het Regionaal Open Jeugdcentrum Mechelen (R.O.J.M.) heeft een Jobclub waar aan jobcoaching wordt gedaan. De werking is zeer laagdrempelig aangezien het deel uitmaakt van een jeugdhuis. De doelgroep van de vzw zijn voornamelijk kwetsbare jongeren. Het aanbod is dus niet specifiek voor ex-gedetineerden maar zij maken wel een aanzienlijk deel van het publiek uit. Gedetineerden die halve vrijheid genieten gaan ook geregeld naar de jobclub om op zoek te gaan naar werk. De Jobclub begeleidt de jongeren intensief in hun zoektocht naar werk en verschaft hen ook informatie omtrent andere diensten zoals VDAB, RVA etc. Voor een aantal onder hen volstaat het om gratis te kunnen bellen naar een werkgever of om samen met de jobcoach vacatures op te zoeken. Anderen hebben veel meer begeleiding nodig, bijvoorbeeld bij opmaak van cv en motivatiebrief of van een mail. Indien gewenst begeleidt de jobcoach hen ook tot de plaats van tewerkstelling. Van elke jongere die zich aanmeldt wordt een dossier aangemaakt waarin de stappen naar werk worden samengevat. In samenwerking met VDAB geeft de jobclub ook sollicitatietrainingen. Er wordt in de mate van het mogelijke een begeleiding op maat aangeboden maar ook hier is de vraag groter dan het aanbod. De doelgroep van de werking zijn, zoals eerder vermeld, jongeren die moeilijkheden ondervinden op de arbeidsmarkt. Maar iedereen is welkom in de jobclub en het profiel van diegene die zich hier aanmelden zijn voornamelijk allochtone, laaggeschoolde mannen tussen de 18 en 35 jaar. Een groot deel van de personen die via de jobclub werk vinden, worden tewerkgesteld via interims in contracten van bepaalde duur. Interimwerk is een goede opstap naar de arbeidsmarkt maar de onzekerheid en het gebrek aan toekomstperspectief maakt dat dit geen perfecte oplossingen zijn.

R.O.J.M. heeft naast de jobclub tevens een leerwerkproject. Hierdoor leren de jongeren werkervaring en arbeidsattitude aan. In 80% van de gevallen gaat het hier om jongeren uit het deeltijds onderwijs. Maar daarnaast worden er via deze leerwerkprojecten ook gedetineerden in halve vrijheid en ex-gedetineerden tewerkgesteld.

Verder kunnen gedetineerden de vzw ook contacteren als ze op zoek zijn naar vrijwilligerswerk voor hun reclasseringsplan. Na het vrijwilligerswerk wordt er dan vaak doorgestroomd naar een WEP+-contract of naar de reguliere arbeidsmarkt (ROJM, 2014).

6.5 Tewerkstellingsmaatregelen

Er zijn geen specifieke maatregelen om de tewerkstelling van (ex-)gedetineerden te stimuleren maar deze doelgroep heeft vaak hetzelfde profiel waar andere tewerkstellingsmaatregelen op gericht zijn. In de sociale economie wordt de tewerkstelling van kansengroepen gestimuleerd. Onder kansengroepen worden volgende personen gerekend: personen die ouder zijn dan vijftig jaar, personen met een arbeidshandicap, kortgeschoolden, alloctonen en langdurig werkzoekenden. (Ex-)gedetineerden zijn vaak laaggeschoold en langdurig werkloos en voor deze kansengroepen zijn er wel stimulerende maatregelen voor tewerkstelling van kracht. Er bestaan onder andere verminderde tarieven voor werkgevers als ze iemand uit een kansengroep in dienst nemen etc. (Cuylaerts & Eelen, 2004). Sinds de zesde staatshervorming is het Vlaamse gewest hiervoor bevoegd (RVA, 2014). Hieronder worden een aantal van deze tewerkstellingsmaatregelen besproken.

Werkervaringsprojecten (WEP-plus) is een project dat opleiding en begeleiding op de werkvloer aanbiedt. Op die manier kan er een brug gevormd worden tussen een lange periode van werkloosheid en de arbeidsmarkt. Normaal gesproken duurt een WEP+-contract 12 maanden maar afhankelijk van de noden van de betrokkene kan dat ingekort worden tot 6 maanden of verlengd worden tot 18 maanden. Gedurende een werkervaringsproject krijgt de betrokkene een algemene vorming ICT en Nederlands, begeleiding op de werkvloer, een attest van de competenties en een sollicitatietraining. Tijdens de tweede helft van het contract wordt er veel aandacht besteed aan de uitstroom naar regulier werk. Wanneer het contract afgelopen is, heeft de persoon nog zes maanden recht op nazorg aangezien het belangrijk is dat de persoon in staat is om zijn job te behouden. Het leerwerkbedrijf waar de betrokkene zijn WEP+-contract kan uitvoeren, wordt gesubsidieerd. In de toekomst gaan WEP+-contracten verdwijnen. Het stelsel werkervaring loopt nog tot en met 30 september 2015 (Werk & sociale economie, 2015).

De afkorting IBO staat voor Individuele Beroepsopleiding. Dit stelt een werkgever in staat om een werkzoekende een opleiding aan te bieden in zijn bedrijf gedurende één tot zes maanden. De VDAB staat in voor begeleiding en ondersteuning tijdens het IBO-contract. Voor de duur van het contract geniet de werkgever van een besparing op de loonkosten. Wanneer de opleiding succesvol tot het einde wordt gebracht, moet de werkgever de werkzoekende een contract van onbepaalde duur aanbieden (Werk & sociale economie, 2015).

Het ACTIVA-plan zorgt ervoor dat werkgevers minder RSZ-werkgeversbijdragen moeten betalen wanneer ze een langdurig werkloze werkzoekende in dienst nemen. In bepaalde

omstandigheden is het eveneens mogelijk dat er een tussenkomst in het loon voorzien wordt door middel van een zogenaamde “werkuitkering” die betaald wordt door de RVA en het OCMW. Afhankelijk van de werkloosheidsduur en de leeftijd van de betrokkene, namelijk jonger of ouder dan 45 jaar, kan men gedurende een langere periode van de voordelen gebruik maken of ontvangt men meer voordelen (Cuylaerts & Eelen, 2004).

Invoegbedrijven zijn bedrijven die maatschappelijk verantwoord ondernemen en bereid zijn om mensen uit kansengroepen te verzekeren van een duurzame tewerkstelling met inbegrip van opleiding en begeleiding. Deze maatregel zit echter ook in een uitdovend scenario (Werk & sociale economie, 2015).

Lokale diensteneconomie zorgt ervoor dat er tegemoet gekomen wordt aan lokale noden door hiervoor mensen uit kansengroepen tewerk te stellen. Het kan gaan om fietspunten, sociale restaurants, klusdiensten, groenonderhoud, ... (Werk & sociale economie, 2015).

In sociale werkplaatsen worden moeilijk bemiddelbare werkzoekenden tewerkgesteld. Sinds 1 april zijn deze werkplaatsen van naam veranderd, voortaan heten ze ‘maatwerkbedrijven’. Hier wordt er meer belang gehecht aan de sociale dan aan de economische opdrachten. *“Tewerkstelling van kansengroepen is het doel, de economische setting waarbinnen dat dit gebeurt, het middel.”* Er wordt tewerkstelling op maat mogelijk gemaakt door zeer intensieve begeleiding en ondersteuning op de werkvloer. Voorbeelden van maatwerkbedrijven zijn kringloopwinkels en fietsherstelplaatsen (Werk & sociale economie, 2015).

De SINE-maatregel, die staat voor sociale inschakelingseconomie, stimuleert de herinschakeling van werklozen die om verscheidene redenen moeilijk aan het werk geraken. Om dit te bereiken zijn er enerzijds de verminderingen van de RSZ-werkgeversbijdragen en anderzijds door gebruik van de werkloosheids- of OCMW-uitkeringen (Cuylaerts & Eelen, 2004).

Er zijn hervormingen aan de gang binnen deze tewerkstellingsmaatregelen. Zoals eerder vermeld gaan de WEP+-projecten en de invoegbedrijven verdwijnen. Er zullen nieuwe dingen in de plaats komen. Dit wordt bepaald door het maatwerkdecreet (Werk & Sociale economie, 2015).

6.6 Bijkomende initiatieven en projecten

Het project ‘b(ege)leide intrede’ heeft voor een periode van twee jaar tien Antwerpse bedrijven voorbereid en begeleid om een ex-gedetineerde met een minimum veroordeling van drie jaar in dienst te nemen. Het Subregionaal Tewerkstellingscomité (STC) van

Turnhout startte dit project in 2003. Dit project steunde voornamelijk op een externe coach die een brug slaat tussen de werkgever en de werkzoekende of recent werkende ex-gedetineerde. Via de externe coach wordt de drempel verlaagd om een ex-gedetineerde in dienst te nemen. Uiteindelijk bleek dit project geen groot succes te zijn aangezien het slechts één tewerkstelling van een ex-gedetineerde heeft kunnen verwezenlijken. Het bleek moeilijk om kandidaat-bedrijven te vinden. Ondernemers vreesden voornamelijk dat het aanwerven van een ex-gedetineerde het imago van hun bedrijf zou kunnen schaden (van Durme, 2004).

Het project 'Triple E-Networks' liep in 2005 en begeleidde ex-gedetineerden op de werkvloer. Triple E staat voor 'Enduring Employment for Ex-prisoners'. Dit werd georganiseerd omdat ex-gedetineerden ook op de werkvloer vaak nog nood hebben aan begeleiding en er was een gebrek aan deze vorm van nazorg. Dit project werd gesteund vanuit het Europees Sociaal Fonds. Verschillende actoren werkten mee aan dit project, onder andere VDAB, SAW (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk), UNIZO, ... Er werd ingezet op het verbeteren van de sociale vaardigheden, op de schuldenlast, verslavingsproblematiek enz. om op die manier tot een duurzame tewerkstelling van ex-gedetineerden te kunnen komen. Voor de aanpak van dit project werd er op gelet dat het niet als een bijkomende controle overkwam bij de ex-gedetineerden aangezien deze personen, en zeker diegene die vrij gekomen zijn onder voorwaarden, veel worden geconfronteerd met opvolging en controle (VDAB, 2004).

7. Besluit

Vanuit deze literatuurstudie werd duidelijk dat (ex-)gedetineerden zich in een zeer slechte positie op de arbeidsmarkt bevinden. Ten eerste worden ze vaak geconfronteerd met stigmatisering maar daarnaast hebben ze ook vaak een laag opleidingsniveau en weinig werkervaring waardoor ze zich sowieso al niet in een gunstige arbeidsmarktpositie bevinden. Na het bestuderen van het beleid in Vlaanderen omtrent de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden zien we dat er voornamelijk op gefocust wordt dat gedetineerden tijdens hun detentie zo goed mogelijk moeten voorbereid worden op de re-integratie na vrijlating. Ook normalisering is hier een belangrijk principe. Onder sociale re-integratie wordt verstaan dat ex-gedetineerden recht hebben op arbeidsmarktintegratie en dat hier zowel individuele als maatschappelijke ontwikkelingen belangrijke factoren in zijn. Verder blijkt ook dat de detentiepopulatie op verschillende domeinen verschillend is van de algemene Belgische bevolking.

Vanuit de gevangenis worden gedetineerden reeds voorbereid op de re-integratie. Hier bieden zowel interne als externe actoren hun dienstverlening aan. VDAB begeleidt gedetineerden bij hun zoektocht naar werk. De VDAB-consulent geeft informatie en vacatures mee en er is de mogelijkheid tot trajectbegeleiding. Bovendien biedt VDAB ook groepssessies zoals sollicitatietrainingen aan. Uit de evaluatie blijkt dat de gedetineerden in het algemeen tevreden zijn over het dienstverleningsaanbod van VDAB binnen de gevangenis. Gedetineerden hebben ook de mogelijkheid om onderwijs of een beroepsopleiding te volgen. Gevangenisarbeid kan, net zoals arbeidstoeleiding en onderwijs, er voor zorgen dat de arbeidsmarktpositie verbeterd aangezien gevangenen de geschikte arbeidsattitude aanleren. PSD en JWW zijn interne actoren die de gedetineerden ondersteunen bij hun reclasseringsplan en de trajectbegeleider geeft informatie aan de gevangenen over bij welke diensten ze terecht kunnen. Daarnaast zijn er in heel wat Vlaamse gevangenissen bijkomende initiatieven om de gedetineerden naar de arbeidsmarkt te begeleiden.

Tenslotte werd de nazorg besproken. Dit omvat de opvolging en begeleiding van ex-gedetineerden na hun vrijlating. Het is belangrijk dat er continuïteit ontstaat tussen de diensten intramuros en extramuros. Ten eerste is er het justitiehuis. Gedetineerden die onder voorwaarden zijn vrijgekomen, moeten op regelmatige basis op gesprek bij een justitieassistent. Uit internationaal onderzoek is gebleken dat een gelijkmatige overgang naar vrijheid, door VI of uitgaansvergunningen bijvoorbeeld, de kansen op recidive vermindert. Ten tweede werd de werking van VDAB en werkwinkels aangehaald. Eens gedetineerden vrij zijn worden ze behandeld als gewoon langdurig werkzoekenden. Ten derde werd er ingegaan op wat de TOPcoaches in Antwerpen verwezenlijken. Zij begeleiden Antwerpse ex-gedetineerde jongeren intensief op verschillende levensdomeinen. Vervolgens werd besproken wat jobcoaching inhoudt en er werd in het bijzonder ingegaan op de werking van de jobclub in Mechelen waar kwetsbare jongeren intensief begeleid worden naar de arbeidsmarkt. Tenslotte kwamen de tewerkstellingsmaatregelen aan bod. Dit zijn maatregelen om de tewerkstelling van kansengroepen te verhogen. Gedetineerden vallen dikwijls onder deze criteria en kunnen daar dan beroep op doen. Deze maatregelen zijn nu aan hervormingen onderhevig dus hier zullen recent nog een aantal veranderingen optreden. De literatuurstudie werd afgesloten met een aantal projecten die de tewerkstellingskansen van ex-gedetineerden willen optimaliseren.

V. Semigestructureerde diepte-interviews

In dit deel wordt besproken op welke manier de interviews werden afgenomen en wat de voornaamste bevindingen zijn. Deze resultaten worden gestaafd met citaten uit de interviews. In het eerstvolgende deel wordt de gebruikte methode toegelicht. Bij de resultaten wordt er gekeken naar welke factoren van doorslaggevende aard blijken te zijn voor de moeilijkheden in de zoektocht naar werk bij ex-gedetineerden. Zowel de sociale factoren (vb. stigma, minder goede sociale vaardigheden) als de economische factoren (vb. laag opleidingsniveau en weinig werkervaring) worden onderzocht en er zijn een aantal nieuwe factoren die opduiken in de interviews, deze worden eveneens besproken. Daarnaast wordt er ingegaan op de kwaliteit van het dienstverleningsaanbod en of het effectief helpt voor de re-integratie van (ex-)gedetineerden op de arbeidsmarkt, of dat iedere (ex-)gedetineerde er gebruik van kan maken en of het aangepast is aan de specifieke noden en behoeften van de desbetreffende (ex-)gedetineerde. Zowel de diensten voor en na detentie worden geëvalueerd. Naast de positieve elementen die deze hulp- en dienstverlening teweegbrengen, wordt er ook aandacht besteed aan de knelpunten en waar er ruimte is voor verbetering.

8. Methode

Om te weten te komen hoe de arbeidsmarkt-integratie van ex-gedetineerden in Vlaanderen in de realiteit verloopt, heb ik diepte-interviews afgenomen met begeleiders en ex-gedetineerden. Het onderwerp 're-integratie van ex-gedetineerden op de arbeidsmarkt in Vlaanderen' leende zich het beste tot kwalitatief onderzoek aangezien er op die manier in de diepte gepeild kan worden naar ervaringen en belevingen. Het verschaft inzicht in het gevangeniswezen en het leven na detentie. Een kwalitatieve onderzoeksmethode haalt belangrijke factoren naar boven terwijl bij kwantitatief onderzoek op voorhand bepaald wordt welke variabelen van belang zijn en het overige wordt als constant beschouwd. Kwalitatief onderzoek laat met andere woorden meer interpretatie toe. Naast de voordelen van deze onderzoeksmethode, zoals een dieper inzicht verwerven, zijn er echter ook nadelen aan verbonden. Gezien het criminaliteits- en detentieverleden voor sommige personen gevoelig ligt, kan er niet gewaarborgd worden dat er steeds volledig eerlijke antwoorden werden gegeven. Het is mogelijk dat de respondenten eerder geneigd zijn om te zeggen wat maatschappelijk wenselijk is. Om de kans dat dit zich voordoet te verkleinen, werden de interviews bij de ex-gedetineerden anoniem afgenomen. Verder heeft kwalitatief onderzoek

als minpunt dat er niet veralgemeend kan worden. Er kunnen geen conclusies voor de gehele populatie genomen worden. Maar zoals eerder vermeld, brengt het wel belangrijke inzichten en bevindingen naar boven.

De interviews verliepen semi-gestructureerd. Naar aanloop van de interviews heb ik een vragenprotocol opgesteld die de belangrijkste topics opsomde. Doorheen het interview werd van deze vragenlijst afgeweid om in te gaan op bepaalde achterliggende gedachten van de respondenten maar door middel van het vooraf opgestelde vragenprotocol werd er steeds voor gezorgd dat alle belangrijke onderwerpen behandeld werden. De interviews duurden gemiddeld genomen ongeveer een uur.

In het kader van dit onderzoek heb ik 3 begeleiders en 10 ex-gedetineerden geïnterviewd. Ten eerste heb ik een interview afgenomen met een VDAB-consulente die in de gevangenis werkt¹⁰. Haar taak is om de gedetineerden te begeleiden met vacatures, het opstellen van een motivatiebrief en cv, het contacteren van werkgevers etc. Zij verschaft deze diensten binnen de gevangensmuren en bereidt de gedetineerden voor op hun re-integratie op de arbeidsmarkt. Ten tweede heb ik een T.O.P.-coach geïnterviewd¹¹. De dienstverlening van de T.O.P.-coaches start eveneens binnen de gevangensmuren maar wordt verder gezet na vrijlating van de jongere. Zij bereiden de gedetineerden dus al voor vanuit de gevangenis, begeleiden hen bij de overgang naar vrijheid en doen eveneens aan nazorg. Tenslotte heb ik een interview afgenomen met een jobcoach van de Jobclub in Mechelen¹². Hier worden mensen begeleid die moeilijkheden ondervinden op de arbeidsmarkt. Een groot deel van het publiek bestaat hier uit ex-gedetineerden. Ook gedetineerden onder het stelsel van halve vrijheid komen geregeld naar de Jobclub om op zoek te kunnen gaan naar werk. Door begeleiders te interviewen die op een verschillend tijdstip in het re-integratieproces hun diensten verschaffen, heb ik zowel een idee van de begeleiding binnenin de gevangenis als de begeleiding na vrijlating. De interviews handelden voornamelijk over hun ervaringen om ex-gedetineerden naar de arbeidsmarkt toe te leiden en de obstakels die hierbij komen kijken. Deze begeleiders hebben me op hun beurt de gegevens bezorgd van 1 à 2 ex-gedetineerden die bij hen in begeleiding zijn geweest en bereid waren voor een interview. Zo ben ik dus deels tot een sneeuwbalsteekproef gekomen aangezien sommige ex-gedetineerden me dan ook weer de gegevens aanreikten van andere ex-gedetineerden die ik mocht interviewen. Op die manier heb ik dan uiteindelijk bij 10 ex-gedetineerden een

---

¹⁰ Zie deel 5.1 van de literatuurstudie voor meer informatie omtrent de dienstverlening van VDAB binnen de gevangensmuren

¹¹ Zie deel 6.3 van de literatuurstudie voor meer informatie omtrent de dienstverlening en werking van de TOPcoaches

¹² Zie deel 6.5 van de literatuurstudie voor meer informatie omtrent de dienstverlening en werking van de Jobclub in Mechelen

interview kunnen afnemen. Dat was niet altijd even vanzelfsprekend aangezien er personen bij waren die laattijdig de afspraak annuleerden of opnieuw achter tralies of in de psychiatrie beland waren.

Bij de 10 ex-gedetineerden die ik interviewde, heb ik gepeild naar hun ervaringen met de diensten tijdens en na detentie. Verder heb ik bij hen ook gepeild naar hun sociale vaardigheden tijdens een sollicitatiegesprek, of ze vaak geconfronteerd worden met stigma, hoe het zit met hun arbeidsattitude, hun opleidingsniveau, werkervaring, arbeidsverleden etc. Dit deed ik om te weten te komen of het de sociale of economische factoren zijn die van doorslaggevende aard zijn in de moeilijkheden die ze ondervinden op de arbeidsmarkt. Zoals eerder vermeld, waren deze interviews volledig anoniem. Ik heb er steeds op gelet dat ik mensen met verschillende karakteristieken kon interviewen en dat er een goede verdeling was van het aantal allochtonen en autochtonen, de ernst van de feiten, de strafduur etc. Op basis van 10 interviews is het onmogelijk om te veralgemenen maar ik heb toch getracht om een zo divers mogelijke steekproef te bekomen die in lijn is met de gevangenisbevolking. Uit deel 4 van de literatuurstudie bleek dat vrouwen slechts 4% van de detentiepopulatie vertegenwoordigen dus mijn steekproef bestaat ook voornamelijk uit mannen. Ik heb één vrouw geïnterviewd. Verder zijn twee van de respondenten geïnterneerd. Zij zijn met andere woorden ontoerekeningsvatbaar voor hun daden verklaard. Vier van de tien geïnterviewden zijn van allochtone afkomst. In de gehele Belgische gevangenispopulatie is 54% van allochtone afkomst. De leeftijd van de respondenten varieert van 20 jaar tot 45 jaar. Uit deel 4 van de literatuurstudie bleek eveneens dat het grootste deel van de gedetineerden tussen de 20 en 40 jaar oud is. De detentieduur van de personen die ik geïnterviewd heb, varieert van enkele maanden tot 10 jaar. Bovendien hebben 7 personen onder hen meerdere keren achter tralies gezeten. Dit was vaak door het plegen van nieuwe feiten maar ook doordat ze de voorwaarden van hun invrijheidsstelling niet grondig naleefden. De feiten staan nog allemaal in hun strafregister, ze hebben (nog) geen eerherstel aangevraagd. De personen hebben ook in verscheidene Vlaamse gevangenissen gezeten¹³.

Tenslotte heb ik de uitgeschreven interviews verwerkt met het programma N-vivo om de interviews te coderen. De interviews werden gecodeerd naar opleidingsniveau, arbeidsverleden, huidige arbeidsstatus etc. Er werden vervolgens ook codes toegekend aan de ervaringen met de verscheidene diensten. Door op deze manier te werk te gaan, was het mogelijk om na het coderingsproces een bepaalde code op te vragen, bijvoorbeeld 'Ervaringen VDAB in de gevangenis', en dan wordt alles wat er tijdens de interviews hierover

---

¹³ Namelijk in de gevangenis van Mechelen, Antwerpen, Hoogstraten, Dendermonde, Hasselt, Merksplas, Gent, Sint-Gillis en Turnhout.

gezegd werd, zichtbaar. Dat maakt het eenvoudiger om een conclusie te trekken waarin de mening van elke respondent opgenomen wordt. Hieronder worden de resultaten besproken.

9. Resultaten

In de volgende onderdelen worden de resultaten van de semi-gestructureerde interviews besproken. Er wordt ingegaan op de vraag waarom (ex-)gedetineerden moeilijk werk vinden en welke factoren hiervoor bepalend blijken te zijn. Ten tweede wordt de hulp- en dienstverlening die (ex-)gedetineerden begeleidt naar de arbeidsmarkt besproken. De ervaringen van de ex-gedetineerden en de begeleiders komen aan bod en er wordt beschreven of deze diensten er al dan niet in slagen om een betere arbeidsmarktintegratie te verwezenlijken. Er wordt eveneens gekeken of het hulp- en dienstverleningsaanbod elke behoeftige ex-gedetineerde bereikt en of het op maat van elke (ex-)gedetineerde aangeboden wordt. Tenslotte worden er ook knelpunten van de dienstverlening aangehaald en worden de aanbevelingen die de ex-gedetineerden en begeleiders formuleerden weergegeven. Bevindingen worden hier en daar gestaafd met een citaat uit de interviews. De interviews werden anoniem afgenomen bij de ex-gedetineerden dus de namen zijn fictief. Hieronder volgt een schematische weergave waarin het opleidingsniveau, het arbeidsverleden, de soort van criminele feiten, de detentieduur etc. van de geïnterviewde ex-gedetineerden wordt weergegeven.

Tabel 1: Eigenschappen van de bevroegde ex-gedetineerden

Naam	Leeftijd	Opleidingsniveau	Arbeidsverleden (voor detentie)	Huidige arbeidsstatus	Soort delict	Aantal keer gedetineerd en totale detentieduur	Periode en manier van vrijheid
1. Ali	31 jaar	Geen diploma	Tijdelijke contracten	Aan het werk	Diefstal met geweld, inbraak, overval, heling, smaad aan de politie, slagen en verwondingen, poging tot doodslag	1 keer; bijna 10 jaar	4 jaar vrij met VI
2. Thomas	37 jaar	BSO + VDAB-getuigschrift	Tijdelijke contracten	Werkzoekend	Drugs verhandelen, diefstal, inbraak	3 keer; totaal meer dan 4 jaar	3 maanden vrij met ET
3. Ahmed	28 jaar	Geen diploma	Tijdelijke contracten	Werkzoekend Werkt als vrijwilliger	Drugs verhandelen, diefstal met geweld, inbraak	4 keer; totaal 6 jaar en half	1,5 maanden vrij met VI
4. Pieter	36 jaar	Geen diploma	Tijdelijke contracten	Werkzoekend Volgt opleiding	Slagen en verwondingen, voorwaarden overtreden	3 keer; totaal 5 jaar	1 jaar vrij met VI
5. Stef	33 jaar	BSO	Tijdelijke contracten	Aan het werk via IBO	Stalking, alcoholmisbruik, voorwaarden overtreden	4 keer; totaal 4 jaar	1 jaar vrij met VI
6. Abdel	45 jaar	2 VDAB-getuigschriften	Tijdelijke contracten	Werkzoekend	Drugs verhandelen	3 keer; totaal meer dan 3 jaar	2,5 maanden volledig vrij
7. Nathalie	27 jaar	Geen diploma	Tijdelijke contracten	Aan het werk via WEP+	Drugs verhandelen, slagen en verwondingen, informaticabedrog	3 keer; totaal 2 maanden	1 maand vrij met ET
8. Sam	40 jaar	BSO	Vast werk	Aan het werk	Drugs verhandelen	2 keer; totaal meer dan 1 jaar	4 jaar volledig vrij
9. Nick	20 jaar	Geen diploma	Dagcontracten	Werkzoekend	Overval	1 keer; 6 maanden	1 maand vrij met werkstraf
10. Jafet	27 jaar	BSO + VDAB-getuigschrift	Tijdelijke contracten	Aan het werk via art. 60 OCMW-wet	Valsheid in geschrifte	1 keer; drie maanden	4 jaar volledig vrij

9.1 Doorslaggevende factoren voor moeilijkheden op de arbeidsmarkt

In dit onderdeel wordt beschreven welke factoren een belangrijke rol spelen voor de moeilijkheden die (ex-)gedetineerden ondervinden op de arbeidsmarkt.

Slechts één ex-gedetineerde die ik heb geïnterviewd kon na zijn detentie terug aan de slag bij zijn vorige werkgever. Deze persoon heeft dus niet in werkloosheid verkeert na zijn periode (6 maanden) die hij in de gevangenis had doorgebracht. Deze persoon, een veertigjarige man die al 15 jaar in hetzelfde bedrijf werkte als arbeider, werd gearresteerd voor drugsfeiten maar kon nadien terug in dezelfde fabriek aan de slag. De overige ex-gedetineerden waren hun baan verloren of verkeerden voor detentie reeds in werkloosheid. Tijdens en na hun gevangenisstraf gingen zij op zoek naar werk. Bij deze personen vroeg ik naar hun strategie om werk te zoeken. Dit bleek heel stroef te verlopen. Solliciteren vanuit de gevangenis lukt slechts bij een beperkt aantal personen maar niemand van de geïnterviewden is hierin geslaagd.

“Het is ook heel moeilijk om vanuit de gevangenis werk te zoeken. Waarom? Die werkgever zegt ja, ge moet dan naar hier komen, probleem, dat gaat niet. Dat is onmogelijk. Ge moet op z'n minst drie dagen op voorhand, als ge al uitgang hebt, moet ge dat drie dagen op voorhand laten weten eer dat goedgekeurd kan worden. Plus ze kunnen u niet bellen, sowieso. Zij kunnen u niet bellen, dat is ook al een groot ding hé.” (Thomas, respondent 2 in tabel 1)

Bij de verschillende ex-gedetineerden die ik bevraagd heb, viel er een sterke gelijkenis op te merken in hun strategie om werk te zoeken na detentie: ze schreven zich in bij interimbureaus. Hier wordt echter heel vaak gevraagd naar een uittreksel uit het strafregister, of attest van goed gedrag en zeden. Aangezien de betrokkenen dit niet kunnen voorleggen, blijkt er voor hen vaak geen job beschikbaar te zijn. Verder gaan de ex-gedetineerden ook geregeld naar VDAB om vacatures te raadplegen of kijken ze in de kranten naar jobaanbiedingen. Eén van de ex-gedetineerden vertelt dat hij uiteindelijk zelf naar de bedrijven ging omdat hij merkte dat hij via interimbureaus weinig kans maakte op tewerkstelling aangezien hij met een omvangrijk strafblad te kampen heeft.

“Uiteindelijk ben ik mezelf gaan aanbieden bij het bedrijf zelf in plaats van via interim dat te doen (...) omdat ik dan meer kans maakte als ik dan mezelf ging presenteren en ook dan de waarheid ja, over mijn verleden dan ook dus ja, dat was mijn aanpak om dat zo te doen. Euhm, maar ik denk niet ja, ik heb ook wel gestudeerd in de gevangenis en ook toen ik vrij was dus allee, ik kan mijn woordje staan. Voor mensen die zich niet zo goed kunnen uitdrukken snap ik dat dat nog moeilijker is om voor hun die stap te zetten om zelf naar het bedrijf te gaan en ja, er spontaan te gaan solliciteren.” (Ali, respondent 1 in de tabel 1)

Uit de interviews bleek dus dat het voor deze doelgroep allesbehalve evident is om werk te vinden. De personen met elektronisch toezicht (een enkelbandje) of gedetineerden die in een regime van halve vrijheid zitten, hebben het extra moeilijk aangezien zij geen overuren (of zwarte uren) kunnen presteren omdat zij op vaste tijdstippen thuis of in de gevangenis aanwezig moeten zijn. Vervolgens ben ik op zoek gegaan naar de factoren die dit bepalen. Vanuit deel 1.2 van de literatuurstudie werd duidelijk dat er voornamelijk twee theorieën zijn die verklaren waarom (ex-)gedetineerden zich doorgaans genomen in een moeilijker arbeidsmarktpositie bevinden. De sociologische theorie legt de nadruk op stigma, minder goede sociale vaardigheden, minder goede connecties en tenslotte blijken (ex-)gedetineerden vaak niet over de geschikte arbeidsattitude te beschikken. De economische theorie zegt op zijn beurt dan weer dat het vooral te wijten is aan het lage opleidingsniveau, de onregelmatige tewerkstelling en periodes van (langdurige) werkloosheid waardoor (ex-)gedetineerden weinig werkervaring en vakkennis hebben en bijgevolg ook geen goede referenties op hun cv kunnen voorleggen. Onderstaande tabel vat dit samen.

Tabel 2: Bepalende factoren voor slechte arbeidsmarktpositie van (ex-)gedetineerden

Sociale factoren	Economische factoren
- Stigma	- Laag opleidingsniveau
- Minder goede sociale vaardigheden	- Langdurige werkloosheid
- Minder goede connecties	- Weinig werkervaring
- Niet de geschikte arbeidsattitude	- Geen goede referenties op cv

Elk van de factoren wordt hieronder besproken en er wordt gekeken welke factoren vaak blijken terug te komen in de interviews. Naast een beschrijving van welke factoren uit bovenstaande tabel al dan niet van doorslaggevende aard blijken te zijn, worden er ook nog andere componenten vanuit de interviews aangehaald die verklaren waarom (ex-)gedetineerden moeilijkheden ondervinden op de arbeidsmarkt.

9.1.1 Sociale factoren

Ten eerste wordt er ingegaan op de sociale factoren, namelijk stigma, minder goede sociale vaardigheden, minder goede connecties en niet de geschikte arbeidsattitude.

- Stigma:

Alle geïnterviewden, zowel de ex-gedetineerden als de begeleiders, zijn het er over eens dat (ex-)gedetineerden gestigmatiseerd worden en dat dat de tewerkstellingskansen drastisch doet dalen. Vanaf het moment dat de werkgevers of de uitzendbureaus ervan op de hoogte zijn dat de sollicitant in de gevangenis heeft gezeten dan is er vaak geen kans meer om de

vacante betrekking in te vullen. Wanneer de betrokkenen gaan solliciteren, wordt er regelmatig gevraagd om te bewijzen dat ze over een blanco strafregister beschikken. Wanneer de sollicitanten hier niet over beschikken dan loopt het meestal negatief af. De T.O.P.-coach die ik interviewde zei hierover het volgende:

“Stigma is duidelijk aanwezig en dat vind ik toch een heel groot structureel iets waar dat die gasten eigenlijk achteraf na hun feiten en na hun detentie niet veel meer aan kunnen doen, maar waar ze wel langdurig aan blijven vasthangen. En een eerherstel is pas na x-aantal jaren dat ze dat zouden kunnen aanvragen (...) dus het is voor een vijftal jaar dat ze sowieso er al aan vasthangen om elke keer hun bewijs van goed gedrag en zeden te moeten laten zien, dus dat is een enorme hinderpaal.” (T.O.P.-coach)

Bij geïnterneerden ligt de situatie anders. Zoals in deel 1.2 van de literatuurstudie besproken werd, bestaan er twee modellen van het uittreksel uit het strafregister. Op het eerste model staan geen interneringen vermeld terwijl dit op het tweede model wel het geval is. Het tweede model dient voorgelegd te worden wanneer men bijvoorbeeld solliciteert voor een beroep waarbij er met kinderen of bejaarden gewerkt zal worden. Dit wil zeggen dat geïnterneerden voor bepaalde beroepen, zoals arbeider, wel een blanco eerste model kunnen voorleggen.

In sommige gevallen wordt het uittreksel uit het strafregister niet gevraagd maar dan rijzen er weer nieuwe problemen op bij personen die een lange tijd in de gevangenis hebben gezeten want er ontstaat dan een hiaat op hun cv door de detentieduur.

“Het probleem is ook altijd, zoals ik, ik heb vier jaar gezeten hé, als ge dan buiten komt en als ze dan vragen van wat was uw laatste werk? Ja, dan zit ge met een gat van vier jaar. Dus eigenlijk valt ge sowieso door de mand hé.” (Ahmed, respondent 3 in tabel 1)

Voornamelijk diegene die meer dan enkele jaren aan een stuk in de gevangenis hebben gezeten, zijn eerlijk over hun detentieverleden wanneer het tijdens een sollicitatiegesprek neerkomt op die specifieke periode van werkloosheid. Toch zijn er ook enkelen die bewust hun cv vervalsen en bijvoorbeeld zeggen dat ze in het buitenland op stage waren of dergelijke. Wanneer ik aan de personen die een gevangenisstraf van kortere periodes hebben uitgezeten, vroeg of ze eerlijk zouden zijn over hun gevangenisverleden wanneer er geen uittreksel van het strafregister gevraagd zou worden dan ontstond er bij velen twijfel. Ze zouden hun gevangenisverleden dan waarschijnlijk zelf niet aanbrengen maar realiseren zich wel dat dat eveneens risico's met zich meebrengt.

“In deze tijd als ge echt eerlijk bent daarover dan gaan ze u direct zo raar bekijken. Ja, en als ge er dan over gaat liegen en ze komen het dan te weten dan kunt ge nog het deksel op uwe neus krijgen. Allee ja, met eerlijkheid hé daar komt ge verder mee maar uiteindelijk met zo'n eerlijkheid, allee.” (Nathalie, respondent 7 in tabel 1)

Zoals eerder vermeld, merken de geïnterviewde begeleiders ook op dat stigmatisering heel duidelijk aanwezig is en dat dat een belangrijke oorzaak is voor de moeilijkheden van (ex-)gedetineerden op de arbeidsmarkt. Ten eerste staat er op openstaande vacatures al vaak vermeld dat een bewijs van goed gedrag en zeden een noodzaak is, ten tweede vragen veel interimkantoren onmiddellijk aan de sollicitant of hij/zij over een blanco uittreksel uit het strafregister beschikt. Hierdoor zijn de (ex-)gedetineerden op voorhand reeds geklasseerd als zijnde ongeschikt voor de vacante betrekking. De T.O.P.-coach die ik geïnterviewd heb, vertelde dat het zelfs al een aantal keer gebeurd is dat een jongere die bij hen in begeleiding was, aangenomen werd en dat er positieve werkevaluaties waren etc. Maar dat er tijdens de tewerkstelling toch nog gevraagd werd naar een blanco uittreksel uit het strafregister en dat de betrokkene vervolgens ontslagen werd aangezien hij dit niet kon voorleggen. Bij twee ex-gedetineerden heb ik gedurende de interviews een gelijkaardig verhaal opgevangen.

“Het is dikwijls voor de soort van feiten. Bijvoorbeeld diefstal, ne werkgever tilt daar zwaar aan. Allee ja, ik zal zeggen, als gij een moord hebt gepleegd, voor hem is dat minder erg omdat die zegt van ja, die gaat hier niemand niet vermoorden maar die gaat wel mijn materiaal pikken.” (Thomas, respondent 2 in tabel 1)

De VDAB-consulente vertelde in het interview eveneens dat werkgevers vaak een onderscheid maken naar het soort van feiten. Zij vertelde dat het voor personen die veroordeeld zijn voor diefstal heel moeilijk is om nadien een job te vinden. In Antwerpen is er bijvoorbeeld ook een grote werkgelegenheid aan de haven maar personen met drugsdelicten geraken hier dan weer niet binnen etc.

“De ernst van de feiten hangt niet altijd samen met het al dan niet werk vinden. Ne gruwelijke moord is in mijn ogen een stuk erger dan een diefstal, hé. Natuurlijk, het is alle twee erg hé. Maar als ge da ergens op een schaal moet zetten, zou ik die moord toch wel als erger zetten en toch gaan zo’n mensen gemakkelijker werk vinden.” (VDAB-consulente, werkzaam in de gevangenis van Antwerpen en Mechelen)

Een mogelijke verklaring ligt volgens de VDAB-consulente in het feit dat personen die een moord begaan hebben een jarenlange straf zullen uitzitten terwijl iemand die voor diefstal misschien maar enkele maanden in detentie zal zitten. Op twee maanden kan het zijn dat men niet erg veranderd is terwijl een persoon op verscheidene jaren waarschijnlijk wel veranderd zal zijn. Een persoon die bijvoorbeeld meer dan 10 jaar vastzit, evolueert, denkt na over zijn feiten etc. Bij iemand die slechts enkele maanden vastzit, kan er twijfel zijn of die persoon wel daadwerkelijk veranderd is. In de literatuur werd er algemeen over stigma bij ex-gedetineerden gesproken maar werd het niet opgesplitst naar de soort van delicten. In dit domein is verdergaand onderzoek op zijn plaats.

Uit de interviews blijkt dus duidelijk dat stigmatisering een grote hinderpaal naar de arbeidsmarkt in Vlaanderen vormt. En ex-gedetineerde allochtonen hebben het hierbij nog moeilijker, ze ervaren als het ware een dubbel stigma, dit zegt ook de jobcoach van de jobclub in Mechelen. Het stigmatiseringsprobleem blijkt bovendien toe te nemen. De VDAB-consulente merkt op dat het alsmaar moeilijker wordt om iemand met een strafblad te kunnen plaatsen in een bedrijf. Volgens haar komt dit door de crisis en het feit dat er heel veel werkzoekenden zijn, waaronder veel laaggeschoolden. Dit maakt dat werkgevers voldoende keuze hebben en ze verkiezen dan personen zonder een detentieverleden. Bovendien blijkt het gemakkelijker om (ex-)gedetineerden te plaatsen in KMO's omdat er daar nog enige vorm van sociale controle aanwezig is. In grote bedrijven is dat vaak niet het geval, tenzij er in kleinere teams met ploegbazen wordt gewerkt of dergelijke.

- Minder goede sociale vaardigheden:

Vanuit de literatuur bleek dat ex-gedetineerden vaak niet voldoende sociaal vaardig zijn. De ex-gedetineerden die ik geïnterviewd heb, bleken dit zelf niet als een probleem te aanschouwen. Toch zijn de drie begeleiders het er over eens dat de doelgroep vaak over minder goede sociale vaardigheden beschikt. Ex-gedetineerden hebben soms weinig zelfvertrouwen en een laag zelfbeeld waardoor hun communicatieve competenties minder goed zijn. Een degelijk telefoongesprek met een potentiële werkgever voeren, blijkt soms zeer moeilijk. Enerzijds zijn (ex-)gedetineerden soms te zenuwachtig door hun onzekerheid of ze communiceren op een te persoonlijke manier in plaats van wat afstand te behouden. Het gebrek aan sociale vaardigheden blijkt dus ook wel op te treden.

- Minder goede connecties:

Wanneer ik aan de ex-gedetineerden vroeg of ze connecties hebben om aan een job te geraken, dan waren er een tweetal personen die aangaven dat ze via hun connecties aan de slag zijn kunnen gaan. De rest van de bevroegde ex-gedetineerden beschikt niet over connecties om werk te vinden. De VDAB-consulente die ik geïnterviewd heb, betwijfelt dat dit een belangrijke factor is dat ex-gedetineerden belemmert om aan werk te geraken maar de T.O.P.-coach ziet de minder goede connecties wel terugkomen bij de personen die hij begeleidt.

- Niet de geschikte arbeidsattitude:

Dat (ex-)gedetineerden vaak niet over de geschikte arbeidsattitude beschikken, blijkt in sommige gevallen ook wel zo te zijn. Eén van de ex-gedetineerden vertelt dat ze moeilijkheden heeft met naar een baas te luisteren en dat ze al eens graag uitslaapt en dergelijke. Ook de VDAB-consulente ziet vaak problemen met de arbeidsattitude van (ex-)gedetineerden optreden.

“Daar moet serieus aan gewerkt worden aan die arbeidsattitude. Te laat komen, als er een opmerking wordt gegeven, gaan ze er op ingaan, ja, dat ze het niet zo maar pikken dat daar ne keer een opmerking wordt gegeven. Die machtspositie van ne werkgever, heel veel gedetineerden aanvaarden dat niet omdat ze, zeker als ze járen in detentie gezeten hebben, die hebben ja, altijd die machtspositie gehad hé (...) altijd heel onderdanig moeten zijn en ze komen vrij en ja, dan pikken ze die machtspositie van de werkgever niet meer hé. Hoe klein dat die dikwijls ook is maar zij zien dat zo, een nee aanvaarden ze niet altijd meer.” (VDAB-consulente, werkzaam in de gevangenis van Antwerpen en Mechelen)

9.1.2 Economische factoren

In dit gedeelte worden de economische factoren besproken die ervoor zorgen dat (ex-)gedetineerden zich in een ongunstige positie op de arbeidsmarkt bevinden, namelijk: laag opleidingsniveau, langdurige werkloosheid, weinig werkervaring en het gebrek aan goede referenties op hun cv.

- Laag opleidingsniveau:

Zes van de tien ex-gedetineerden die ik interviewde, hebben vroegtijdig het school verlaten zonder over enig diploma of getuigschrift te beschikken. Bij de vrouwelijke ex-gedetineerde kwam dit omdat ze op haar 16 jaar zwanger was. Een andere persoon werd op zijn 17 jaar opgepakt, werd als volwassene berecht en ging voor jaren naar de gevangenis. Een andere persoon zat gedurende zijn jeugd in de psychiatrie en de overige personen hadden de motivatie verloren om verder te blijven studeren. De personen die wel hun diploma behaald hebben, hebben een diploma van het beroeps secundair onderwijs. Eveneens zes van de tien ex-gedetineerden beseften dat hun laag opleidingsniveau nadelig was en hebben nadien nog enkele cursussen gevolgd. Veelal zijn dit beroepsopleidingen van VDAB, die zowel tijdens detentie als in vrijheid gevolgd werden, bijvoorbeeld een opleiding tot vrachtwagenchauffeur, onderhoudsvakman, lasser enz. Onderstaand fragmentje komt uit een interview met een ex-gedetineerde die op dat moment net een maand vrij was.

*“Ik ben juist naar een infosessie gegaan voor een opleiding. Want werk zoeken (zucht) ik heb ook geen getuigschrift of zo, ik heb ook geen diploma. **Dus je hebt uw middelbaar niet afgemaakt?** Nee ik ben maar tot het derde gegaan en dan daarna efkes deeltijds en... **En dan wil je nu dus***

een opleiding doen? *Ja, want er is geen andere keuze snapt ge. Voor dat ik in de gevangenis zat had ik nog af en toe eens dagcontracten bijvoorbeeld, oké dat is niet top maar dat is iets. En dan nu als ik ben vrijgekomen is zelfs dat niet meer ter beschikking.* (Nick, respondent 9 in tabel 1)

Ook de begeleiders zien dat het opleidingsniveau van ex-gedetineerden doorgaans genomen heel laag is en dat dit voor problemen zorgt op de arbeidsmarkt:

“Zeker nu, als ge ziet naar vacatures op de VDAB website voor jobs dat de competenties toch niet zo veeleisend zijn, dat ze toch wel een diploma eigenlijk verwachten dus dat is wel een hele grote hinderpaal voor onze gasten dat die toch op dat vlak ne serieuze achterstand hebben.” (T.O.P.-coach)

- Langdurige werkloosheid

Twee van de ex-gedetineerden die ik geïnterviewd heb, hebben in zeer langdurige werkloosheid verkeerd, ze waren meer dan tweeënhalf jaar werkloos. Verder is er een heel opvallend patroon dat bij elke geïnterviewde ex-gedetineerde terugkomt, behalve bij de persoon die bij zijn vorige werkgever is mogen blijven: het arbeidsverleden van de betrokkenen wordt in grote mate gevormd door interim-contracten.

“Ik heb veel gewerkt via interims. Maar die mensen laten mij drie maanden daar, vier maanden daar, daar nog is drie maand en daar twee maand. Ik was precies een tennisbal.” (Jafet, respondent 10 in tabel 1)

Er zijn ook personen die met dagcontracten of weekcontracten tewerkgesteld werden. Het arbeidsverleden wordt dus in grote mate gekenmerkt door tijdelijke contracten, werkonzekerheid en onregelmatige tewerkstelling. Tussen de verscheidene interimcontracten wordt er dan vaak nog eens in werkloosheid verkeerd. De drie begeleiders zien eveneens dat veel van de (ex-)gedetineerden voor de detentie ook vaak met werkloosheid te kampen hadden. Een groot aantal onder hen komt dan wel in aanmerking om via de tewerkstellingsmaatregelen tewerkgesteld te worden aangezien ze langdurig werkloos zijn.

- Weinig werkervaring

Aangezien de (ex-)gedetineerden in veel gevallen enkel via tijdelijke contracten hebben gewerkt, hebben ze soms ook een gebrek aan werkervaring. De VDAB-consulente die ik interviewde, heeft de indruk dat dit voor vrouwen nog iets problematischer blijkt te zijn dan bij de mannen. De jobcoach die ik interviewde, gaf aan dat er een aantal (ex-)gedetineerde mannen zijn die over een bepaalde vakkennis beschikken en al jaren ervaring hebben in een bepaalde sector zoals schilderen of monteren en dat deze mensen – weliswaar na intensief

zoeken - gewoonlijk wel werk vinden. Een gebrek aan werkervaring blijkt dus ook een hinderpaal naar de arbeidsmarkt, veel openstaande vacatures vragen immers expliciet naar een bepaald aantal jaren werkervaring.

- Geen goede referenties op cv

Het gebrek aan regelmaat in de tewerkstelling afgewisseld met periodes van werkloosheid maakt dat (ex-)gedetineerden vaak geen stabiele cv hebben. De drie begeleiders zijn het er over eens dat dat een belangrijke oorzaak vormt waarom (ex-)gedetineerden moeilijkheden op de arbeidsmarkt ondervinden.

En tegenwoordig (...) wat zegt een werkgever: "wij willen een stabiele cv". Dus mensen die eigenlijk, ja, continu met interim werken maar toch veel presteren, worden toch aanzien van ge hebt gene stabiele cv. (...) Dus dat interim werk is voor de mensen echt wel een probleem, ja. (VDAB-consulente, werkzaam in de gevangenis van Antwerpen en Mechelen)

Bovendien is de periode van detentie ook een periode van werkloosheid waardoor er voor die tijdspanne ook geen referentie op het cv voorzien kan worden.

9.1.3 Bijkomende factoren

Naast de factoren die vanuit de literatuurstudie van belang bleken te zijn, wezen de interviews nog in de richting van een aantal andere elementen die eveneens een belangrijke verklaring zijn waarom (ex-)gedetineerden het moeilijk hebben op de arbeidsmarkt. Er is verdergaand onderzoek vereist naar het verband tussen deze factoren bij (ex-)gedetineerden en de moeilijkheden op de arbeidsmarkt.

Ten eerste komen ex-gedetineerden vaak uit een kansarm gezin en uit kansarme concentratiebuurten waardoor ze niet de gepaste voorbeeldfiguren hadden:

"Heel weinig goede voorbeelden ook gehad: (...) problemen met de ouders, ouders die ook in de gevangenis hebben gezeten, ook langdurig werkloos, van een leefloon afhankelijk. Dus dat die ook maar alleen gezien hebben dat de moeder beroep doet op een andere dienst om financiën te verkrijgen. Allee, het is echt, echt een heel kluwen." (T.O.P.-coach)

Ten tweede hebben een groot aandeel van de ex-gedetineerden eveneens in jeugdinstanties gezeten. Eén van de ex-gedetineerden die ik interviewde had als kind reeds te kampen met zware psychiatrische problemen waardoor hij een groot deel van zijn jeugd in de psychiatrie doorbracht. Opvoeding is ook bepalend voor de kansen op de arbeidsmarkt later en eveneens voor het al dan niet terechtkomen in de criminaliteit.

“Mijn jongere broer, die is er 27, die is ook al op jonge leeftijd in aanmerking gekomen met het gerecht. Dus ja, dat heeft denk ik te maken met de opvoeding die wij hebben gehad. Allee, wij hebben een hele harde jeugd gehad, om het zo te zeggen.” (Ali, respondent 1 in tabel 1)

Het is eveneens opvallend dat veel van de ex-gedetineerden ADHD blijkt te hebben. Daarbovenop komt het vaak voor dat er een drugsproblematiek is. Er treden op verschillende levensdomeinen problemen op: geen vaste verblijfplaats dus een onstabiel leven en dat bemoeilijkt het vinden van werk eveneens in sterke mate. Het feit dat ex-gedetineerden in veel omstandigheden met een hoog opgelopen schuldenlast zitten door de penale boetes en dergelijke die ze opgelegd krijgen, kan net een stimulans zijn om extra hard naar werk te zoeken zodat ze de schulden kunnen afbetalen. Dit is wat de T.O.P.-coach vaak merkt. Maar de jobcoach ziet ook soms een omgekeerde redenering voorkomen:

“Die boetes kunnen hoog oplopen hé, sommigen zeggen van ja, ik ga gewoon niet werken want anders heb ik loonbeslag. Dus die leven van een leefloon of gaan in 't zwart werken.” (Jobcoach, werkzaam in de Jobclub in Mechelen)

In de interviews wordt er eveneens verwezen naar het vervoer dat ook een belangrijk obstakel blijkt te zijn waarom ex-gedetineerden moeilijk werk vinden. Ze beschikken vaak niet over een auto of brommer en zelfs geen fiets. Hierdoor zijn ze afhankelijk van het openbaar vervoer maar voor personen die een lange periode (vb. 10 jaar of meer) in detentie hebben doorgebracht, is dat alles behalve vanzelfsprekend.

Deze personen hebben eveneens moeilijkheden om met een gsm te werken. Mails versturen en met een computer werken blijkt in veel gevallen helemaal problematisch.

Tenslotte zijn sommige allochtone ex-gedetineerden de taal niet voldoende machtig om te kunnen gaan werken en er zijn ook ex-gedetineerden die gewoon niet willen werken. Die de motivatie niet hebben en verkiezen om op illegale manier geld te verdienen. Er zijn er zelfs die met hun criminele feiten in het verleden al genoeg geld gemaakt hebben waardoor ze de behoefte niet meer hebben om te gaan werken.

Als laatste factor speelt de crisis de laatste jaren ook een belangrijke rol waarom ex-gedetineerden het recent nog moeilijker hebben gekregen om aan de slag te kunnen.

De factoren die in dit deel besproken werden, zorgen ervoor dat (ex-)gedetineerden zich in een ongunstige positie op de arbeidsmarkt bevinden. Vaak bleek dit ook al voor hun detentie zo te zijn. Wanneer ik aan de ex-gedetineerden die meerdere keren in detentie hebben gezeten, vroeg waarom ze hervallen waren, werd het duidelijk dat het niet vinden van vast

werk in vele gevallen één van de redenen was. Er ontstond een tekort aan financiële middelen want veel van de ex-gedetineerden heeft een hoge schuldenlast waardoor er een continue druk van schuldeisers is en ze moeten die schulden dus op één of andere manier zien af te betalen. De geïnterviewde recidivisten hielden ook aan dat ze terug in het verkeerde milieu waren terechtgekomen, dat er geen werkzekerheid en geen dagbesteding was en dat dat er eveneens voor zorgde dat ze recidiveerden. Dus beide richtingen van het verband tussen werkloosheid en criminaliteit dat in het eerste gedeelte van de literatuurstudie aan bod kwamen, worden in de interviews teruggevonden: werk doet de kans op criminaliteit afnemen en criminaliteit doet de kans op werk afnemen.

9.2 Evaluatie en ervaringen met de hulp- en dienstverlening

Vanuit het voorgaande deel werd duidelijk dat de re-integratie van (ex-)gedetineerden op de arbeidsmarkt om verscheidene redenen een heikel punt is. In dit deel wordt de hulp- en dienstverlening tijdens en na detentie besproken. In deel 5 en deel 6 van de literatuurstudie werden de verscheidene diensten en hun werking toegelicht. Dit gedeelte gaat onder andere in op de ervaringen van de geïnterviewde hulp- en dienstverleners en gedetineerden.

9.2.1 Hulp- en dienstverlening tijdens detentie

In dit subonderdeel worden de ervaringen met de diensten die gedetineerden voorbereiden op een betere arbeidsmarktpositie besproken. Er zal telkens aan bod komen of veel gedetineerden er gebruik van maken, of ze het al dan niet positief evalueren en wat de voornaamste redenen zijn om geen beroep te doen op de betrokken diensten of activiteiten. Ten eerste wordt er ingegaan op het aanbod van VDAB binnen de gevangensmuren. Daarna worden de opleidingen en beroepsopleidingen die aan gedetineerden aangeboden worden, besproken. Ook werken in de gevangenis is een activiteit dat de arbeidsmarktpositie van gedetineerden kan verbeteren aangezien er de juiste arbeidsattitude en dergelijke wordt aangeleerd. De ervaringen met gevangenisarbeid zullen daarom eveneens aan bod komen. Tenslotte werd er aan de ex-gedetineerden gevraagd of de gevangenis(en) waar ze verbleven nog eigen initiatieven hadden waardoor ze reeds zelfstandig op zoek konden gaan naar werk. Hier zal ook kort op worden ingegaan.

- VDAB in de gevangenis

Zeven van de tien ex-gedetineerden die ik bevroeg, zijn tijdens hun detentie naar de VDAB-consulent gegaan. Meestal was dat om ervoor te zorgen dat ze ingeschreven zijn als werkzoekende en vier onder hen ging ook langs om info te verkrijgen over de mogelijkheid om een beroepsopleiding te volgen. Twee van de personen ik geïnterviewd heb, hebben eveneens deelgenomen aan een sollicitatietraining binnen de gevangensmuren. Eén persoon zei dat dat hij dat voornamelijk deed om even van zijn cel te zijn maar de andere ex-gedetineerde volgde de training wel degelijk om nadien meer kansen te hebben op de arbeidsmarkt:

“Sollicitatietraining daar heb ik wel ne cursus voor gevolgd, dat was maar drie dagen eigenlijk. Ik heb dan mijn cv gemaakt enz. Ja, ik heb dat in de gevangenis gedaan, ja. Ik heb dat eigenlijk gedaan speciaal voor ne cv op te stellen. Dat ik zeg van, ik weet niet hoe lang dat ik ga moeten zitten maar dan heb ik mijn cv al liggen voor tegen de tijd dat ik daarna ga vrij komen. Ik heb wel ook informatie van opleidingen gevraagd enz., dat wel. Maar die cv dat was het belangrijkste eigenlijk.” (Thomas, respondent 2 in tabel 1)

De drie bevroegden die tijdens detentie niet naar de VDAB-consulent zijn gegaan, geven als redenen op dat ze bij de vorige werknemer konden blijven of dat ze niet wisten wanneer ze vrij zouden komen waardoor het reeds op zoek gaan naar werk volgens hen nog niet nuttig zou zijn aangezien ze nog geen vooruitzicht op vrijheid hadden.

“Ge kunt bij VDAB wel werk gaan zoeken, ge kunt zelfs solliciteren. Maar hoe kunt ge in godsnaam vanuit de gevangenis solliciteren? Wat gaat ge tegen die werkgever zeggen? “Ik zit momenteel in de gevangenis van Antwerpen, ik weet niet wanneer ik zal vrijkomen maar als ik vrijkom dan zal ik wel beginnen werken”. Dat gaat toch niet.” (Nick, respondent 9 in tabel 1)

Eén van de respondenten is vanuit de gevangenis aan de slag gegaan met een IBO-contract. Hij was gedetineerd onder het stelsel van halve vrijheid waardoor hij een stage kon gaan doen in een bedrijf en dan heeft hij daar een IBO-contract aangeboden gekregen.

Volgend citaat uit het interview met de VDAB-consulente geeft aan hoe solliciteren binnen de gevangensmuren verloopt:

“Het solliciteren, hoe verloopt dat? Dat is natuurlijk niet evident binnen de muren want ze mogen niet op 't internet, dus wij kijken eigenlijk samen op de computer op de website naar vacatures en als ze vacatures gevonden hebben, ja dan solliciteren wij via mijn e-mailadres. Dat houdt dan wel in natuurlijk dat ze verplicht zijn om te zeggen dat ze in de gevangenis zitten. En wie het niet wilt zeggen, sorry dan moet hij maar zelf solliciteren. Dan kan hij brieven schrijven, print ik wat cv's af, euh een voorbeeldbriefke of dan kunnen we samen een brief maken dat hij maar hoeft over te schrijven. Dan kan hij vacatures krijgen en moet hij het zelf opsturen, dat gaat. Het gebeurt ook dat mensen zelf bellen maar bellen in de gevangenis is verschrikkelijk duur dus als het over werk gaat, zitten ze dan hier bij mij te bellen. Elke euro is voor hun een kapitaal waard. Zo... Maar dat

loopt dus wel vrij stroef hé." (VDAB-consulente, werkzaam in de gevangenis van Antwerpen en Mechelen)

De ex-gedetineerden geven ook een aantal knelpunten aan waardoor de diensten van VDAB binnen de gevangenis niet optimaal benut kunnen worden. Ten eerste zijn er veel gedetineerden die gebruik willen maken van de VDAB-diensten terwijl het aanbod beperkt is, hierdoor ontstaan er lange wachtlijsten. Er is slechts één VDAB-consulent per gevangenis aanwezig terwijl dat de populatie in sommige gevangenissen oploopt tot 700 à 800 gedetineerden. Bovendien is het aantal zitdagen van de VDAB-consulenten niet gelijk verdeeld over de Vlaamse gevangenissen. Verder wordt er in de interviews ook aangegeven dat het VDAB-aanbod binnen en buiten de gevangenissen beter op elkaar afgestemd zou moeten zijn zodat de begeleiding kan doorlopen na vrijlating. Deze knelpunten komen grotendeels overeen met wat in de literatuurstudie werd aangehaald in deel 5.1.1.

- (Beroeps)Opleidingen tijdens detentie

De mogelijkheid om opleidingen te volgen tijdens detentie wordt door de bevroegde ex-gedetineerden als zeer positief geëvalueerd. Ze vinden het goed dat ze de kans krijgen om hun troeven te versterken en om hun leven weer op te starten want zoals eerder vermeld heeft een groot deel van de gevangenispopulatie geen diploma. Vier van de bevroegden hebben deelgenomen aan een opleiding of cursus. Eén van hen is in de gevangenis begonnen met volwassenenonderwijs om zijn secundaire studies te kunnen afwerken. Twee ex-gedetineerden hebben een cursus VCA - veiligheid op de werkvloer - gevolgd en twee personen die in Hoogstraten gedetineerd waren, hebben eveneens een beroepsopleiding gevolgd.

Diegene die niet aan een opleiding deelnamen, geven als reden aan dat ze geen idee hadden van hoe lang dat ze in de gevangenis moesten blijven. Ze begonnen geen opleiding omdat het mogelijk was dat ze tijdens die opleiding al vrijgelaten zouden worden. Anderen waren genoodzaakt om te werken in de gevangenis aangezien ze geen financiële hulp hadden van buitenaf. Zij moesten dus werken om aan geld te geraken want binnen de gevangensmuren is alles duur. De tarieven om te bellen zijn heel hoog, bovendien zijn er veel gedetineerden die roken, ook de tv in de cel moet betaald worden en dergelijke. De tijdstippen waarop de cursussen doorgaan, zijn vaak op dezelfde moment als de werkuren waardoor er een keuze gemaakt moet worden.

“Ik heb geen familie, ik heb geen ouders. (...) Dus ik moest gaan werken om gewoon den basis nog maar te hebben hé. Dus ik moest gewoon werken. Ik had geen tijd om opleidingen te doen.”
(Pieter, respondent 4 in tabel 1)

Ondanks de positieve evaluatie van het opleidingsaanbod in de gevangenissen, geven de geïnterviewde ex-gedetineerden toch ook aan dat er nog ruimte is voor verbetering. In de gevangenis van Hoogstraten worden er beroepsopleidingen binnen de gevangensmuren gegeven maar in de andere Vlaamse gevangenissen is dit niet het geval. Enkel personen die gedetineerd zijn onder het stelsel van halve vrijheid zijn dan in staat om een beroepsopleiding buiten de gevangensmuren te volgen. In de interviews wordt aangegeven dat het goed zou zijn als er in alle Vlaamse gevangenissen de mogelijkheid bestaat om een beroepsopleiding te volgen. Dat zorgt ervoor dat gedetineerden hun bezigheid hebben en dat ze een getuigschrift kunnen behalen waardoor ze meer kansen op de arbeidsmarkt zullen hebben. In deel 5.1.1 van de literatuurstudie werd nog een ander knelpunt besproken, namelijk dat 40% van de gedetineerden niet op de hoogte bleek te zijn van het aanbod van opleidingen van VDAB. Dit waren cijfers uit 2008. Ondertussen blijkt dit informatieprobleem opgelost te zijn. De VDAB-consulente die ik interviewde, vertelde dat er sinds vorig jaar op naam geflyerd wordt voor de cursussen die intramuros worden aangeboden. Dit betekent dat elke gedetineerde die in aanmerking komt voor die specifieke opleiding een flyer ontvangt zodat ze de mogelijkheid hebben om hun in te schrijven. Dit heeft de vraag naar de cursussen doen stijgen.

- Werken in de gevangenis

Veel van de gedetineerden verrichten arbeid in de gevangenis. Zeven van de geïnterviewde ex-gedetineerden hebben dit eveneens gedaan. De ervaringen hiermee zijn positief.

“Ge verdient er niet veel voor maar het is een privilege dat ge natuurlijk uit uw cel bent en dat ge iets om handen hebt.” (Ali, respondent 1 in tabel 1)

De verloning is heel laag (gemiddeld 90 cent per uur) maar bij sommige gedetineerden is het geld toch de voornaamste beweegreden om gevangenisarbeid te verrichten.

“Ja, in de gevangenis, soms kunt ge niet anders hé. Ik zal het zo zeggen, het eerste jaar dat ik zat, dan had ik nog veel hulp van buiten, familie, vrienden. Maar ja, daarna verwatert dat hé. En dan is dat... Sigaretten, frisdrank, dat kost ook geld in den bak hé. En bellen is héél duur, dat is het duurste van allemaal, bellen.” (Ahmed, respondent 3 in tabel 1)

Drie van de geïnterviewden hebben niet gewerkt in de gevangenis. Bij één persoon is dat zo omdat hij voor een opleiding had gekozen en de andere twee personen zaten slechts gedurende een paar maanden in de gevangenis. In de eerste maanden dat iemand in de

gevangenis verblijft, zijn er nog geen jobs voor handen omdat er lange wachtlijsten zijn. De wachttijden vooraleer men kan beginnen met werken, verschillen van gevangenis tot gevangenis, afhankelijk van het aantal gedetineerden die zich inschrijven voor werk en het aantal jobs dat er ter beschikking zijn. Een ex-gedetineerde vertelde dat er in de gevangenis van Antwerpen een regeling gemaakt werd zodat je maximum een half jaar aan een stuk dezelfde job mag uitoefenen om op die manier ervoor te kunnen zorgen dat iedereen de kans krijgt om te werken.

- Bijkomende initiatieven

In deel 5.6 van de literatuurstudie werden nog enkele bijkomende initiatieven en projecten besproken die in de Vlaamse gevangenissen plaatsvinden. Deze initiatieven staan dus los van het hulp- en dienstverleningsaanbod dat sowieso in elke Vlaamse gevangenis aanwezig is. In de interviews vroeg ik aan de ex-gedetineerden of er in de gevangenis(sen) waar zij verbleven initiatieven waren waardoor ze al op zelfstandige basis op zoek konden gaan naar werk of waardoor hun kansen op de arbeidsmarkt werden verhoogd.

Geen enkele ex-gedetineerde die ik interviewde had weet van een initiatief om de arbeidstoeleiding te bevorderen. Vervolgens gaf ik hen voorbeelden zoals de WIS-terminals in de gevangenissen van Leuven waardoor gedetineerden in de bibliotheek vacatures kunnen raadplegen en uitprinten of de jobbeurzen die georganiseerd werden in een aantal Vlaamse gevangenissen. Dergelijke projecten zouden ze nuttig vinden maar in de gevangenissen waar de respondenten gedetineerd waren, werden er geen bijkomende initiatieven georganiseerd. Het is uiteraard ook mogelijk dat ze er niet van op de hoogte waren.

“Nee, er was niks speciaals. Juist die consulent en dat is het enige wat ge kunt doen. Ja, wat dat ge hebt euh, ‘de zondag’ komt hé. ‘t gazetje hé. Of ‘de metro’ dat ge soms krijgt via ne pater of weet ik veel wie. Via kranten dan kunt ge zo werk zoeken maar anders, ja. Dat is het enige dat we kunnen doen.” (Thomas, respondent 2 in tabel 1)

De jobcoach vertelde in het interview dat er momenteel gesprekken aan de gang zijn om eventueel een project in de gevangenis van Mechelen op te starten:

Nu hebben we wel over ‘t laatst een gesprek gehad met iemand van de gevangenis van Mechelen, euh, om samen te werken (...) eventueel voor sollicitatietraining, een beetje voorbereiden voor eens dat die buiten komen dat die weet van (...) hoe dat ik mij moet gedragen tegenover een werkgever, hoe dat ik te werk moet gaan voor te solliciteren. Maar daar is nog niet echt iets concreet vastgelegd hé. Er zijn nu vergaderingen en zo maar het is nog niet allemaal concreet gepland van wat we nu precies allemaal gaan doen. (Jobcoach, Jobclub in Mechelen)

9.2.2 Hulp- en dienstverlening na detentie

In de interviews werd er eveneens gepeild naar de ervaringen en de evaluatie van de hulp- en dienstverlening na detentie. Hier komen diensten zoals het justitiehuis, VDAB, T.O.P.-coaching en jobcoaching aan bod. Verder vroeg ik de ex-gedetineerden ook of ze vertrouwd zijn met de tewerkstellingsmaatregelen, of ze al dan niet op de hoogte zijn van de mogelijkheden etc. Tenslotte werd er aan de respondenten ook gevraagd of ze nog andere diensten kennen waar ex-gedetineerden terecht kunnen om begeleid te worden naar werk. De resultaten hiervan worden in dit subonderdeel besproken.

- Justitiehuis

De meerderheid van de ex-gedetineerden die ik geïnterviewd heb, kreeg na detentie een justitieassistent toegewezen. Bij twee personen was dit alleen om formaliteiten in orde te brengen omtrent hun elektronisch toezicht of werkstraf. Vijf van de geïnterviewde ex-gedetineerden moeten nog steeds op regelmatige basis op gesprek bij hun justitieassistent. De meningen hieromtrent zijn verdeeld en zijn sterk afhankelijk van de band die met de justitieassistent werd opgebouwd. Bij sommige personen klikt het echt niet met hun justitieassistent en zij evalueren het op gesprek gaan bij justitieassistenten als negatief. Andere ex-gedetineerden evalueren het als positief en zeggen dat hun assistent hen steunt en helpt, bijvoorbeeld ook in de zoektocht naar werk. De T.O.P.-coach die ik interviewde merkt eveneens op dat justitieassistenten eigenlijk twee tegenovergestelde taken te vervullen hebben:

“Wel, dat is ook een beetje dubbel, de rol van ’t justitiehuis want langs ene kant bieden zij ook een soort van begeleiding aan, langs de andere kant hebben die wel het mandaat van justitie dus is het de bedoeling dat zij ook inschatten dat ze aan de voorwaarden beantwoorden, is dat niet dan zijn zij het ook wel die het verslag moeten schrijven naar de probatiecommissie en die dan kunnen beslissen dat ex-gedetineerden terug naar de gevangenis al dan niet gaan moeten.”
(T.O.P.-coach)

Een recidiverende ex-gedetineerde die ik interviewde had de eerste keer toen hij werd vrijgelaten als voorwaarde opgelegd gekregen dat hij op gesprek moest gaan bij een justitieassistent. Hij is daarna echter hervallen en belandde terug in de gevangenis. Hij heeft heel zijn straf uitgezeten en is enkele maanden geleden vrijgekomen. Omdat hij zijn gehele detentiestraf heeft uitgezeten, zijn er geen voorwaarden verbonden aan zijn invrijheidsstelling en moet hij dus ook niet meer op gesprek gaan bij een justitieassistent. Dit ervaart hij echter als een gemis:

“Dat vind ik echt spijtig want ik weet heel goed wat ik daar aan heb. Gewoon die gesprekken soms, ik kwam daar opgelucht buiten dat ge ergens, ge hebt het kunnen kwijt spelen bij iemand. En dat lucht soms toch wel op als er iemand is om mee te kunnen babbelen en dat is er nu niet.”
(Abdel, respondent 6 in tabel 1)

- VDAB

Aangezien acht van de tien bevroagde gedetineerden na detentie op zoek moesten gaan naar een job gingen ze geregeld langs VDAB om vacatures te zoeken. Een aantal onder hen zijn ook vrij onder voorwaarden en moeten aantonen dat ze wel effectief op zoek gaan naar werk, dat vormt dus ook één van de redenen van hun bezoeken aan de Vlaamse dienst voor arbeidsbemiddeling. Wanneer ze dan solliciteren voor een openstaande vacature blijkt er voor hen echter vaak geen werk te zijn aangezien ze geen blanco uittreksel uit het strafregister kunnen voorleggen. De mogelijkheid om een beroepsopleiding via VDAB te volgen, evalueren de bevroagde ex-gedetineerden wel als zeer goed.

“Maar zo ne VDAB dat is wel iets goed. Ze leiden u op en dan doet ge stage en dan komt ge in een bedrijf dat echt zoiets doet. (...) Want ik heb dan nen IBO gekregen. Maar die wisten wel, daar heb ik geen woord van gevangenis van gezegd want...” (Stef, respondent 5 in tabel 1)

Verder zijn er vanuit de interviews nog enkele aanbevelingen gemaakt. Een ex-gedetineerde die ik interviewde werd door VDAB begeleid naar werk toe maar dat wierp geen vruchten af. Volgens hem zou het beter zijn als de begeleider zelf contact zou opnemen met de potentiële werkgever om de werkzoekende te introduceren etc.

“Ik heb daar lang gezeten om te begeleiden om werk te vinden. Die mensen laten me daar op een computer om werk te zoeken. Maar het is altijd belangrijk dat als je begeleid wordt, dat die begeleider dan belt naar dat bedrijf. “J. wordt begeleid door mij en die zoekt werk en hij heeft hier uw vacature gevonden. Ik ga hem eventjes doorgeven want hij is geïnteresseerd”. Maar dat gebeurt niet, die laten u gewoon doen.” (Jafet, respondent 10 in tabel 1)

Zoals reeds duidelijk is, is het voor ex-gedetineerden alles behalve evident om werk te vinden. Gedetineerden hadden vaak al voor hun detentie moeilijkheden op de arbeidsmarkt aangezien ze zeer laaggeschoold zijn en dergelijke. Na een periode in de gevangenis worden de arbeidskansen aanzienlijk kleiner omdat ze dan nog met een strafblad te kampen hebben. Toch is het belangrijk om deze personen intensief te begeleiden naar werk toe want anders zijn de kansen op recidive groter. Vanuit de interviews wordt duidelijk dat er een gebrek is aan dergelijke begeleiding en ondersteuning. Aan de jobcoach die ik interviewde vroeg ik of hij merkte dat ex-gedetineerden andere noden hebben dan werkzoekenden zonder strafblad. En dit bleek wel degelijk het geval te zijn:

“Ja, ja, die hebben meer hé. Die komen uit de gevangenis. Dan komen ze ineens naar buiten en ze weten gewoon niet... Sommigen hebben gewoon schrik om te werken hé. Die weten niet van, die zijn zenuwachtig. Soms ga ik mee als ze gaan solliciteren in een sociale werkplaats omdat die zo angstig zijn en omdat die niet weten van ja, ik kom misschien helemaal slecht over. Sommigen die zweten gewoon. Ja, een heel laag zelfbeeld. Allee, daar hebben die angst voor hé, angst om te werken. Schrik om te falen. En extra begeleiding daar zou heel goed zijn. Echt wel gespecialiseerde hulpverlening hé (...) Eigenlijk moet dat zo een soort van organisatie zijn die dat echt kunnen begrijpen en bekwaam zijn en weten van oké, dat is zo iemand en ge moet daar zo mee omgaan. Ge moet daar rekening mee houden, ge moet die de tijd geven, hij kan nog fouten maken en zo.” (jobcoach, werkzaam in de Jobclub in Mechelen)

Ook de geïnterviewde T.O.P.-coach vindt dat het te overwegen is om een dienst in het leven te roepen die gespecialiseerd is in de arbeidstoeleiding van ex-gedetineerden. Hij benadrukt wel dat dat het stigma dat er heerst nog altijd niet kan wegnemen maar toch zou een dergelijke organisatie zeker nuttig kunnen zijn.

- CAW: T.O.P.-coaching

T.O.P.-coaches bieden wel begeleiding op maat aan voor ex-gedetineerden en zij begeleiden ook naar werk toe. Deze organisatie werpt zeker zijn vruchten af maar ze zijn ook beperkt in middelen en personeel waardoor de vraag groter is dan het aanbod. Ik heb één ex-gedetineerde geïnterviewd die momenteel in begeleiding is bij de T.O.P.-coaches. Zijn coach reikt hem passende vacatures aan etc. De persoon in kwestie heeft - net zoals drie kwart van de jongeren die hier begeleid worden – geen diploma in handen. Solliciteren blijkt weinig succes te hebben dus er zal overgegaan worden tot een beroepsopleiding om een betere arbeidsmarktpositie te kunnen verwerven. Zoals in deel 6.3 van de literatuurstudie reeds besproken werd, begint de begeleiding al tijdens detentie. De T.O.P.-coach gaat dan langs in de gevangenis en er wordt kennisgemaakt, wat is de situatie van de betrokkene, wat is zijn arbeidsverleden, zijn competenties etc. Daarna wordt er een cv opgesteld, een motivatiebrief, worden er tips gegeven in verband met solliciteren enz. Na detentie gebeurt de begeleiding intensiever. De coaches leren de jongere aan hoe er met de VDAB-site moet omgegaan worden, hoe de vacatures geraadpleegd kunnen worden. Er wordt ook samen naar de uitzendbureaus gegaan. Indien nodig, wordt er een arbeidsbemiddelaar van VDAB ingeschakeld.

In de literatuurstudie werd reeds besproken dat de werking van de T.O.P.-coaches erin slaagt om de recidivekansen terug te dringen en ook op het gebied van de re-integratie van deze jongeren op de arbeidsmarkt boeken ze succes. Toch bestaat T.O.P.-coaching alleen in Antwerpen. Bovendien zijn de T.O.P.-coaches onderbemand waardoor er ook hier wachtlijsten ontstaan.

- Jobcoaching

In deel 6.4 van de literatuurstudie werd de werking van de Jobclub, dat onderdeel is van het Regionaal Open Jeugdcentrum Mechelen, toegelicht. Ik heb de jobcoach die hier werkzaam is geïnterviewd en eveneens twee ex-gedetineerden die hier begeleid worden/werden naar werk. Eén van de ex-gedetineerden is vrijgekomen doordat hij via de Jobclub vrijwilligerswerk kon uitvoeren. Als hij geen zinvolle dagbesteding had, mocht hij de gevangenis niet verlaten. Via de Jobclub heeft hij dus een vrijwilligerscontract kunnen verkrijgen. Dit houdt in dat er drie à vier dagen per week vrijwilligerswerk wordt geleverd en één dag per week wordt er in de Jobclub samen naar werk gezocht en gesolliciteerd. Uiteindelijk is deze persoon via een WEP+-contract aan de slag kunnen gaan. De andere ex-gedetineerde was op het moment van het interview ongeveer twee maanden vrij en was nog volop op zoek naar werk. Beide ex-gedetineerden evalueren de jobcoaching als zeer positief. De diensten van de jobclub zijn niet specifiek gericht op ex-gedetineerden, de doelgroep zijn kwetsbare jongeren in het algemeen maar de jobcoach zegt dat er toch wekelijks een ex-gedetineerde of gedetineerde in halve vrijheid zich komt aanmelden. Dit vereist doorgaans genomen een intensievere begeleiding dan bij de andere jongeren die zich komen aanmelden. Een voordeel is dat de Jobclub samenhangt met het jeugdhuis, het bevindt zich in hetzelfde gebouw en dat maakt dat de dienstverlening heel laagdrempelig is. Het is ook op maat van de persoon die zich aanmeldt. De jobcoach hanteert eveneens een andere aanpak dan de overige instanties:

“Wanneer iemand hier bij mij binnenkomt, ik ga niet beginnen met een intakegesprek en alles uittypen en zo. Nee, dat komt zo over van... dat doet hen denken aan PSD en VDAB en al die zaken. Ge moogt niet beginnen zeggen van ja oké, we gaan hier alles noteren. Ge moet eigenlijk gewoon zien dat ge zelf alles een beetje bijhoudt hé, in uw geheugen hé. Dat is belangrijk. Ik weet dat, de meesten doen dat gewoon om dingen niet te vergeten maar euh, komt voor hen niet zo goed over, het voelt aan als een verhoor en alsof je niet echt luistert.” (Jobcoach, werkzaam in de Jobclub in Mechelen)

Ook aan de andere ex-gedetineerden vroeg ik of ze een organisatie kenden die aan jobcoaching doet maar dat bleek niet het geval te zijn. Volgens de T.O.P.-coach zijn er wel een aantal diensten die aan jobcoaching en jobbegeleiding doen. Dit is dan ook niet specifiek voor ex-gedetineerden maar algemeen voor langdurig werklozen. Hij gaf een aantal voorbeelden van dergelijke diensten, namelijk: JES, Skillbuilders, De Ploeg en de competentiecentra.

- Tewerkstellingsmaatregelen

De helft van de ex-gedetineerden die ik interviewde heeft uiteindelijk werk gevonden. Zoals eerder vermeld heeft één van hen niet in werkloosheid verkeert aangezien hij terug bij de vorige werkgever aan de slag mocht. Opvallend is dat de vier anderen die werk gevonden hebben, allemaal tewerkgesteld zijn in de sociale economie via tewerkstellingsmaatregelen die in deel 6.4 van de literatuurstudie toegelicht werden. Twee ex-gedetineerden werken onder de vorm van een WEP+-contract. De WEP+-contracten eindigen in september want dan verdwijnt het systeem van werkervaringsprojecten eveneens. Normaal gezien is het echter wel de bedoeling dat er doorgestroomd kan worden naar de reguliere arbeidsmarkt. Eén persoon heeft zich in datzelfde bedrijf al kunnen opwerken zodat hij daar aan de slag kan blijven. Een andere ex-gedetineerden is nu tewerkgesteld met een IBO-contract. Na afloop hiervan is het de bedoeling dat ze in dat bedrijf een contract aangeboden krijgen. Hij heeft echter niets gezegd over zijn veelvuldig gevangenisverleden. Tenslotte werkt één van de bevroagde ex-gedetineerden door middel van artikel 60 van de OCMW-wet. Ook twee ex-gedetineerden die momenteel niet aan het werk zijn, zijn in het verleden wel tewerkgesteld geweest met behulp van de tewerkstellingsmaatregelen. Slechts twee van de bevroagde ex-gedetineerden bleken niet op de hoogte te zijn van het bestaan van deze maatregelen. Veel ex-gedetineerden worden dus op de arbeidsmarkt gere-integreerd via de tewerkstellingsmaatregelen. De drie begeleiders vertelden eveneens dat ze in de reguliere arbeidsmarkt bijna geen resultaten boeken om (ex-)gedetineerden aan werk te helpen, daar is de kans op werk enorm klein omdat er geen stabiele cv en geen blanco strafregister is. Via WEP+ lukt het wel dikwijls. Maar ze zien het echter vaak gebeuren dat er na afloop van het contract niet in geslaagd wordt om door te stromen naar de reguliere arbeidsmarkt. Na afloop van het contract wordt er gedurende vier maanden een begeleiding aangeboden. Wanneer er na vier maanden echter geen werk gevonden wordt, stopt de begeleiding. Dit is een slecht teken, zegt één van de ex-gedetineerden die zich in deze situatie bevindt, want wanneer het te moeilijk blijkt te gaan om werk te vinden, geven zij het zelfs al op en dat werkt niet motiverend, vervolgt hij. Nu kan er echter niemand meer ingeschreven worden voor een werkervaringsproject aangezien deze tewerkstellingsmaatregel zich in een uitdovend scenario bevindt, zoals ook in de literatuurstudie reeds werd aangehaald. Ex-gedetineerden kunnen onder bepaalde voorwaarden, zoals leefloontrekkende zijn, ook tewerkgesteld worden via artikel 60 van de OCMW-wet.

“Dat is nog het laatste redmiddel, dat ze daar een jaar in kunnen werken omdat ze daar geen onderscheid in maken van dat ge nu gedetineerd bent geweest of niet maar daar hebben ze dan recht op als ge leefloontrekkende bent want anders kunt ge daar ook niet terecht. En daar ziet ge dat ook hé, dat dat jaar is afgerond, ze hebben dat ook heel goed gedaan en dan daarna dan is

het weer terug een probleem hé want er staat niemand te springen eigenlijk om die, euh, om die aan te nemen.” (T.O.P.-coach)

Verder heeft iemand van de bevroagde ex-gedetineerden nog geen betalend werk gevonden maar hij verricht vrijwilligerswerk. Een nuttige dagbesteding was één van zijn voorwaarden om vrijgelaten te worden en nu werkt hij in een serre zonder dat hij daarvoor vergoed wordt. Hij vertelt verder wel dat dit hem verhindert om op zoek te gaan naar betaald werk aangezien hij vier dagen per week werkt als vrijwilliger en dan blijft er nog maar één weekdag over om te gaan solliciteren. De geïnterviewden die nog niet aan het werk zijn, zijn grotendeels de personen die nog maar enkele maanden vrij zijn. De T.O.P.-coaches zien uit ervaring ook dat veel gedetineerden de gevangenis verlaten en heel gemotiveerd zijn om werk te zoeken maar dat deze motivatie snel verloren kan gaan omdat er voor hen dikwijls geen werk blijkt te zijn.

- Bijkomende initiatieven en projecten

Wanneer ik in de interviews vroeg of iemand een initiatief of project kende dat zich inzet om ex-gedetineerden te helpen bij de re-integratie op de arbeidsmarkt, dan bleek er zo niets te bestaan of de respondenten waren er in ieder geval niet van op de hoogte. Er zijn volgens een aantal geïnterviewden wel voldoende diensten om langdurig werkzoekenden – dus niet specifiek (ex-)gedetineerden - naar de arbeidsmarkt te begeleiden maar het probleem is dat ze soms niet voldoende gekend zijn of dat de ze niet voldoende laagdrempelig zijn.

9.3 Drie dimensies van sociale re-integratie

Hierboven werd een evaluatie gegeven van verscheidene diensten afzonderlijk. In dit deel volgt er een globale evaluatie van het hulp- en dienstverleningsaanbod in Vlaanderen dat instaat voor de re-integratie van (ex-)gedetineerden op de arbeidsmarkt. De Vlaamse Gemeenschap beschouwt sociale re-integratie als de hoofddoelstelling van detentie en in dit deel wordt nagegaan of hieraan voldaan wordt. In deel 2 van de literatuurstudie werden de drie verschillende benaderingen omtrent sociale integratie besproken. Het opzet van dit onderzoek sluit het beste aan bij de structurele benadering van sociale integratie. Op basis van de afgenomen interviews ga ik na of het hulp- en dienstverleningsaanbod met het oog op de re-integratie van (ex-)gedetineerden op de arbeidsmarkt goed georganiseerd is. Met de structurele benadering van sociale re-integratie in het achterhoofd wilt dat zeggen dat ik me focus op drie hoofdvragen, namelijk:

- 1) Zorgt het aanbod voor een gunstigere re-integratie op de arbeidsmarkt? – functionele dimensie
- 2) Bereikt het aanbod al de behoeftige (ex-)gedetineerden? – morele dimensie
- 3) Is het aanbod op maat van de individuele en persoonlijke waarden en behoeften van de (ex-)gedetineerden? – expressieve dimensie

9.3.1 Functionele dimensie

In deel 3 van de literatuurstudie werd duidelijk dat een gevangenisstraf zo georganiseerd moet zijn dat het een goede voorbereiding is op de re-integratie. Dit is één van de doelstellingen van detentie in Vlaanderen. In dit deel gaan wordt nagegaan of dit ook daadwerkelijk gerealiseerd wordt. De functionele dimensie van structurele re-integratie stelt immers de vraag of dat het hulp- en dienstverleningsaanbod leidt tot een goede re-integratie op de arbeidsmarkt.

Gedetineerden zijn in de mogelijkheid om een opleiding te volgen, worden geholpen met een cv en motivatiebrief op te stellen, ze krijgen tips mee om een goed sollicitatiegesprek te kunnen voeren en dergelijke. Dat zijn allemaal factoren die er voor zorgen dat er een betere arbeidsmarktpositie kan verworven worden dan voor detentie het geval was. Dit wil echter niet zeggen dat het evident zal zijn om een job te vinden maar de kansen worden toch al groter aangezien er aan een aantal belemmerende factoren kan gewerkt worden. Het lage opleidingsniveau kan opgekrikt worden, de juiste arbeidsattitude kan aangeleerd worden door de detentiearbeid die in de gevangenis verricht wordt, de sociale vaardigheden om te solliciteren kan eveneens aangeleerd worden etc. Er kan met andere woorden gesteld worden dat de hulp- en dienstverlening tot een betere re-integratie op de arbeidsmarkt leidt en dat er aan de functionele dimensie van structurele re-integratie beantwoord wordt.

Toch is er nog ruimte voor verbetering. Uit het voorgaande deel bleek reeds dat de vraag naar hulp- en dienstverlening groter is dan het aanbod en dat er hierdoor wachtlijsten ontstaan. Deze wachtlijsten zijn er voor de VDAB-diensten in de gevangenis, voor de (beroeps)opleidingen, voor de diensten van de T.O.P.-coaches etc. Om een betere voorbereiding op de re-integratie op de arbeidsmarkt te kunnen realiseren, zou er dus een groter budget moeten worden vrijgemaakt zodat de hulp- en dienstverlening uitgebreid kan worden.

9.3.2 Morele dimensie

Het is echter ook belangrijk dat iedereen gebruik kan maken van het georganiseerde hulp- en dienstverleningsaanbod. In dit gedeelte wordt de vraag gesteld dat iedere (ex-)gedetineerde die behoefte heeft aan hulpverlening ook daadwerkelijk dienst kan doen op deze organisaties.

Om te kunnen deelnemen aan het hulp- en dienstverleningsaanbod moeten de (ex-)gedetineerden op de hoogte zijn van de bestaande diensten en hoe ze er terecht kunnen. Voor de diensten tijdens detentie is dit normaal gezien het geval. Wanneer de gedetineerden aankomen in de gevangenis legt iemand van justitieel welzijnswerk of iemand van de psychosociale dienst uit welke diensten er aanwezig zijn. Sinds vorig jaar worden er ook flyers op naam uitgedeeld voor de georganiseerde cursussen in de gevangenissen etc. De basisdienstverlening is er voor iedereen maar, zoals hierboven reeds aangehaald, is er de problematiek van de wachtlijsten. De wachtlijsten zorgen ervoor dat niet iedereen dezelfde intensieve begeleiding kan krijgen. De VDAB-consulente gaf dit ook aan in het interview:

“Door het feit dat er daar zo veel zitten hé en dat ik daar maar eigenlijk alleen zit. Ge moet ergens een keuze maken van met wie ga ik nu echt wat meer, wat langer op weg hé, wat intensiever gaan werken. En dan, ik geef dat eerlijk toe, dan neem ik toch wel de mensen waaruit blijkt dat ze gemotiveerd zijn.” (VDAB-consulente, werkzaam in de gevangenis van Antwerpen en Mechelen)

Er kan gesteld worden dat er ook aan de morele dimensie van structurele re-integratie beantwoord wordt aangezien de basisdienstverlening er voor iedereen is. Verdergaande begeleiding kan niet voor iedereen gewaarborgd worden omdat de dienstverleners onderbemand zijn. Dit werd ook duidelijk uit het interview met de T.O.P.-coaches.

“Heel veel gasten die dat onder elektronisch toezicht staan of voorwaarden hebben waar dat geen begeleiding aan vasthangt, die hebben het ongelooflijk moeilijk en we krijgen meer en meer de vraag ook van die gasten van: “kunnen wij ook niet geholpen worden?”. Maar wij zitten op het maximum van ons kunnen en er is ook geen sprake eigenlijk van, van uitbreiding. (...) Het is eigenlijk een keuze maken tussen kwalitatief of meer dossiers.” (T.O.P.-coach)

Er is nog een laatste knelpunt: de ex-gedetineerden hebben vaak geen weet van het bestaande hulp- en dienstverleningsaanbod en wat de mogelijkheden zijn. De gedetineerden die het einde van hun straf naderen, zouden meer info moeten krijgen over de diensten na detentie, waar ze terecht kunnen etc.

9.3.3 Expressieve dimensie

Tenslotte wordt er nagegaan of er voldaan wordt aan de expressieve dimensie van sociale re-integratie. Hier wordt de vraag gesteld of de hulp- en dienstverlening op maat van de (ex-

)gedetineerde wordt aangeboden. Er wordt met andere woorden gekeken of de diensten aangepast zijn aan de specifieke noden en behoeften van iedere (ex-)gedetineerde. In deel 3.3 van de literatuurstudie werd het decreet van 2013 aangaande de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden besproken. Dit decreet stelt voorop dat de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden behoeftegericht zou moeten georganiseerd zijn. In dit gedeelte zal duidelijk worden of dit al dan niet het geval blijkt te zijn.

De hulp- en dienstverleners zijn vaak onderbemand. Dat wil - zoals hierboven reeds aangehaald - zeggen dat niet iedereen dezelfde intensieve begeleiding kan genieten. Dit wil ook zeggen dat de hulp- en dienstverlening niet altijd op maat van de (ex-)gedetineerde georganiseerd kan worden. Voor sommige mensen is de begeleiding die zij aangeboden krijgen niet voldoende en die personen hebben nood aan verdergaande hulp.

Sommige diensten worden wel echt op maat van de (ex-)gedetineerde georganiseerd. Hieronder volgt een voorbeeld van de begeleiding op maat bij de Jobclub van Mechelen. De begeleiding wordt aangepast aan de behoeften en noden van de betrokkene:

“Sommigen zijn heel sociaal vaardig hé, en ja, die kunnen makkelijk hun plan trekken. Maar sommigen hebben natuurlijk wel die begeleiding nodig hé. Sommigen durven zelfs niet de telefoon pakken. De eerste keer dat ik dat dan misschien voor hun doe, maar de volgende keer is het dan zijn beurt hé. Want ze moeten het zelf doen hé, ze moeten ook in hun eigen geloven hé. Maar als ik iemand zie dat echt intensieve hulp nodig heeft, dan doe ik dat ook wel hé. Dan bel ik die ook wel en “hoe is ’t verder en komt nog is af en...”. Dat wordt wel opgevolgd hé.” (Jobcoach, werkzaam in de Jobclub van Mechelen)

Ook de hulpverlening van de T.O.P.-coaches is geheel op maat van de betrokken ex-gedetineerden. Dit is ook het geval bij de personen die een trajectbegeleiding van VDAB krijgen. Maar overal is het aanbod kleiner dan de vraag dus niet alle mensen die hier behoefte aan hebben, kunnen er aan deelnemen.

“Bij sommige mannen zegt ge echt wel van kijk, als ge daar iemand zou kunnen bijzetten die hem zeer intens begeleidt en ook ne keer op de werkvloer gaat gaan bezoeken en daar heel intens mee bezig is, dat ge zegt van oké, dat komt goed. Maar er zijn te weinig mensen die zich daar zo intens mee kunnen bezig houden. Het is voor mij niet haalbaar want er zijn heel veel mensen die mij terug bellen van: “Griet, mogen we bij u nog is ne keer langs komen?”. Ik zeg nee want dat gaat niet. Ik zeg dat ze dan naar de werkwinkel moeten gaan en dan hoor ik ook van hen van “ja maar ja, de werkwinkel, ja te weinig begeleiding”. En vroeger kwam je in de werkwinkel en iemand deed dat voor u om u in te schrijven. Nu zeggen ze van daar staat de telefoon, belt hé. Of daar staan de computers, schrijft u maar in. Maar die kunnen dikwijls niet met ne computer werken en dan hebt ge een probleem hé. Dan hebt ge een groot probleem. Er zou wat meer begeleiding moeten zijn om met ne computer te werken en ja, zelfs wat meer begeleiding op de werkvloer zelf.” (VDAB-consulente, werkzaam in de gevangenis van Antwerpen en Mechelen)

Er is meer sprake van een aanbodgerichte dienstverlening dan van een behoeftegerichte dienstverlening: er wordt vertrokken van het bestaande aanbod van hulp- en dienstverlening en er wordt getracht om zo veel mogelijk (ex-)gedetineerden hieraan te laten deelnemen. Om aan de expressieve dimensie van structurele re-integratie te voldoen, zou er sprake moeten zijn van een behoeftegerichte dienstverlening waarbij er gekeken wordt naar de behoeftes van de (ex-)gedetineerde en dat de diensten zo goed mogelijk worden afgestemd op die specifieke behoeftes. Dit blijkt niet altijd zo te zijn dus er wordt in het algemeen niet beantwoord aan de expressieve dimensie van structurele re-integratie. Zoals hierboven aangehaald, beantwoorden diensten zoals T.O.P.-coaching, jobcoaching en trajectbegeleiding bij VDAB wel aan de expressieve dimensie, maar het aantal personen dat hier beroep op kan doen, is beperkt.

9.4 Algemene knelpunten en aanbevelingen

Vanuit de gevoerde interviews werden ook een aantal structurele knelpunten aangegeven. Er werden eveneens aanbevelingen gegeven om het gevangeniswezen en de diensten na detentie anders te organiseren zodat de voorbereiding op arbeidsmarkt-re-integratie nog beter zou kunnen verlopen.

Ten eerste gaan er veel stemmen op om het detentiewezen meer als een open systeem te organiseren in plaats van de gedetineerden 23 uur op 24 in hun cel te laten want op die manier kennen de gevangenen geen zelfstandigheid en van een hele dag opgesloten te zitten, wordt niemand beter, zo blijkt uit de interviews. Doordat er geen daginvulling is, hebben de gedetineerden een gebrek aan autonomie en dat brengt vaak een gebrek aan zelfvertrouwen met zich mee. Het huidige systeem van een zeer gesloten regime zorgt voor meer frustraties en de overbevolkingsproblematiek maakt dat nog erger. Eén van de gedetineerden beschreef de overbevolking als “een straf in een straf”. Door de overbevolking is de infrastructuur ook vaak ontoereikend waardoor heel wat hulpverlening niet kan plaatsvinden.

De huidige besparingen in het gevangeniswezen zijn ook geen positieve evolutie. Dit zorgt er voor dat er onvoldoende aanbod is om (ex-)gedetineerden te ondersteunen bij de re-integratie op de arbeidsmarkt. Meerdere ex-gedetineerden geven aan dat het beleid en de diensten kunnen slagen bij bepaalde mensen maar dat er ook personen zijn die veel intensievere begeleiding nodig hebben en dat is er niet. Dit zorgt er voor dat de zwaksten

niet aan werk geraken en vaak terug de criminele weg opgaan. Individuen die vrijkomen en niemand hebben die hen steunt, geen familie of vrienden of net de verkeerde vriendenkring, die blijken het enorm moeilijk te hebben zonder extra begeleiding. De gedetineerden die ik interviewde die een lange periode in gevangenis hebben gezeten, zeggen allemaal dat ze vaak dezelfde personen terug binnen zagen komen. En dit zijn meestal de personen die geen steun hebben waardoor ze snel terug hervallen in hun criminele activiteiten.

“Ik denk als iemand uit de gevangenis komt, dat die hulp nodig heeft, die moet begeleid worden. Alleen is het heel moeilijk haalbaar. Gij moet het milieu ten eerste al vermijden, volledig een nieuwe omgeving gaan zoeken zodat ge niet kunt hervallen. En zonder begeleiding is dat toch wel zwaar. Er zijn mensen die vrij komen en terug een stomiteit begaan, gewoon omdat die, ja, hij vindt geen werk, er is geen dagbesteding, hij kan zijn dag niet vullen en ja, dan gebeuren er vaker van die... Het mag niet gebeuren, maar..” (Abdel, respondent 6 in tabel 1)

Ook de VDAB-consulente die ik interviewde zei dat er een gebrek is aan begeleiding:

Ik denk dat, het faalt vooral denk ik ook dat gedetineerden te weinig begeleid worden als ze naar buiten moeten. En ik denk dat begeleiden als ze vrij komen dat dat eigenlijk al begint in de gevangenis. Euhm, allee, ik denk dat daar het beleid echt wel in faalt. In Antwerpen proberen we dat met de hulpverlening wat op te vangen. Maar ik zeg het, ge moet mensen hebben hé. Ik denk dat het schoonste voorbeeld dat zijn de T.O.P.-coaches. (...) Het zijn zo'n projecten denk ik die zeker en vast veel opbrengen maar... budgeten hé. Ik denk dat dat ook financieel hé, moet dat haalbaar zijn. En ik denk dat ons beleid nu, de overheid, daar geen centen voor heeft. Ik denk allee, dat dat toch wel een groot probleem is en zeker nu met de besparingen. (VDAB-consulente, werkzaam in de gevangenis van Antwerpen en Mechelen)

De T.O.P.-coach die ik interviewde gaf eveneens aan dat de arbeidsmarkt niet openstaat voor de re-integratie van ex-gedetineerden:

Het is het arbeidsaanbod dat niet voldoende is hé. Dus ge kunt die gasten allemaal wel voorbereiden maar als de werkgevers ze niet aannemen dan blijft het probleem wel bestaan. De jeugdwerkloosheid is echt een probleem. En zeker voor onze gasten die nog eens dat stigma meedragen. Ge hebt een rechts gedachtegoed nu van het is allemaal ieders zijn eigen fout en zijn eigen verantwoordelijkheid dus hoe meer dat ge uw best doet, hoe meer dat ge solliciteert dan gaat ge er wel komen. (...) terwijl dat het heel duidelijk is dat het aanbod er gewoon niet is voor bepaalde jongeren. (T.O.P.-coach)

Tenslotte werd ook vanuit de interviews duidelijk dat de geïnterneerden niet juist behandeld worden. Ze worden als ontoerekeningsvatbaar verklaard, de betrokkenen hebben een stoornis maar krijgen hier geen correcte behandeling voor. Vanuit de literatuurstudie bleek reeds dat België hiervoor al 22 keer veroordeeld is door het Europees Hof van de Rechten van de Mens. Wanneer deze personen niet de behandeling krijgen die ze nodig hebben dan is dat uiteraard ook niet bevorderend voor de re-integratie op de arbeidsmarkt. Geïnterneerden weten ook niet op voorhand hoe lang ze in de gevangenis zullen moeten

blijven. Bij een opsluiting van onbepaalde duur kan er niet optimaal voorbereid worden op re-integratie aangezien er niet geweten is wanneer die re-integratie zich zal voordoen.

VI. Conclusie

Dit onderzoek startte met een uitgebreide literatuurstudie en vervolgens werden de resultaten van de interviews besproken waarbij er werd gekeken naar welke factoren ervoor verantwoordelijk zijn dat ex-gedetineerden veel moeilijkheden ondervinden in hun zoektocht naar werk. Ook de diensten die in de literatuurstudie werden besproken, werden aan een evaluatie onderworpen en tenslotte werden er een aantal knelpunten blootgelegd. De voornaamste bevindingen van dit onderzoek worden hieronder samengevat.

Criminaliteit doet de kansen op werk behoorlijk dalen. Hiervoor zijn zowel sociale als economische factoren verantwoordelijk maar aan veel van deze factoren kan echter gewerkt worden. Er kan bijvoorbeeld voor gezorgd worden dat de betrokkene leert hoe hij zich moet gedragen tijdens een sollicitatiegesprek door te sleutelen aan zijn sociale vaardigheden. Ook de juiste arbeidsattitude kan aangeleerd worden. Bij de economische factoren kan er via opleidingen voor gezorgd worden dat het laag opleidingsniveau opgekrikt wordt. Een beroepsopleiding kan ervoor zorgen dat er ervaring wordt opgedaan etc. De sociale factor stigma bleek uiteindelijk het hardnekkigste te zijn. Naast deze factoren die vanuit de literatuurstudie reeds als belangrijke factoren werden omschreven, kwamen er tijdens de interviews nog andere elementen aan het licht die er eveneens voor zorgen dat (ex-)gedetineerden zich in een ongunstige arbeidsmarktpositie bevinden. Ex-gedetineerden komen vaak uit kansarme gezinnen en hebben niet de juiste voorbeeldfiguren gehad. Wanneer personen uit de gevangenis komen, zijn ze vaak dakloos omdat ze hun huishuur niet hebben kunnen doorbetalen gedurende de detentieperiode. (Ex-)gedetineerden hebben ook vaak te kampen met gedragsproblemen zoals ADHD en een drugsproblematiek. Bovendien kunnen ex-gedetineerden vaak niet goed genoeg met een computer werken en de langgestraften die vrij komen, weten soms zelfs niet hoe een gsm functioneert. Tenslotte is er vaak een mobiliteitsprobleem, ex-gedetineerden beschikken dikwijls niet over eigen vervoer en het openbaar vervoer blijkt voor hen ook niet altijd even evident te zijn.

In veel gevallen hadden ex-gedetineerden voor hun detentie reeds moeilijkheden op de arbeidsmarkt. Na detentie wordt het alleen maar moeilijker omdat er dan nog de hardnekkige factor stigma bijkomt. Criminaliteit doet de kansen op werk dus behoorlijk dalen. In de literatuurstudie werd besproken dat het verband eveneens in de omgekeerde richting verloopt: werk doet de kansen op criminaliteit dalen. Ook dit werd duidelijk doorheen de interviews. De recidiverende ex-gedetineerden gaven aan dat het gebrek aan (vast) werk één van de redenen was waarom ze hervallen waren in hun criminele activiteiten.

De interviews gaven eveneens een evaluatie van de hulp- en dienstverlening dat zowel tijdens als na detentie georganiseerd wordt en tot doel heeft om (ex-)gedetineerden te begeleiden bij hun re-integratie op de arbeidsmarkt. De betrokken diensten en hun werking werden toegelicht in deel 5 en 6 van de literatuurstudie. Wat er algemeen opviel is dat de bevroegde ex-gedeteneerden deze diensten als positief evalueren maar dat er knelpunten zijn die er voor zorgen dat de dienstverlening niet optimaal kan verlopen. Het aanbod is te beperkt voor de grote vraag die de (ex-)gedetineerden uiten. Dit leidt tot wachtlijsten en dit zorgt ervoor dat niet elke persoon even vergaand behandeld kan worden. De aangeboden diensten zouden dus uitgebreid moeten worden maar er gebeurt een omgekeerde trend: er wordt bespaard in deze domeinen en dat is zorgwekkend.

Het hulp- en dienstverleningsaanbod werd ook geëvalueerd aan de hand van de structurele benadering van sociale re-integratie. In deel 2 van de literatuurstudie werden drie benaderingen van sociale re-integratie uitgelegd: de klassieke, de kritische en de structurele benadering. Het opzet van dit onderzoek sloot het beste aan bij de structurele benadering. Deze benadering bestaat uit drie dimensies. De hulp- en dienstverlening die aangeboden wordt, helpt wel degelijk voor de re-integratie op de arbeidsmarkt waardoor er aan de functionele dimensie voldaan wordt. Ook aan de morele dimensie wordt beantwoord als er gekeken wordt naar basisdienstverlening. Iedereen kan namelijk beroep doen op de basisdienstverlening. Verdergaande en intensievere begeleiding kan echter niet voor iedereen gegarandeerd worden. Tenslotte is er nog de expressieve dimensie die stelt dat het hulp- en dienstverleningsaanbod moet aangepast worden aan de noden en behoeften van ieder individu. Dit blijkt bij de hulp- en dienstverlening aan (ex-)gedetineerden doorgaans genomen niet het geval te zijn. Slechts een aantal diensten voldoen hier aan, namelijk: T.O.P.-coaching, jobcoaching en trajectbegeleiding van VDAB. Bij de overige diensten is er een aanbodgerichte dienstverlening in plaats van een behoeftegerichte dienstverlening.

Tenslotte worden er nog enkele algemene knelpunten en aanbevelingen weergegeven die meermaals in de interviews ter sprake kwamen. In de meeste Vlaamse gevangenissen heerst er een gesloten detentieregime. Dit wil zeggen dat gedetineerden 23 uur op 24 in hun cel vastzitten, behalve diegene die werken etc. Dit zorgt ervoor dat gedetineerden geen autonomie kennen en dat zorgt voor een gebrek aan zelfvertrouwen. Bovendien is er de overbevolkingsproblematiek die er voor zorgt dat de infrastructuur vaak ontoereikend is en waardoor er heel wat hulp- en dienstverlening niet kan doorgaan. Ook de behandeling van geïnterneerden in de gevangenis is problematisch. Wanneer deze personen niet de juiste behandeling krijgen, heeft dat uiteraard ook een weerslag op de arbeidsmarktkansen van de betrokkenen. Tot slot is er nog een belangrijk algemeen knelpunt: de reguliere arbeidsmarkt

staat niet open voor de re-integratie van ex-gedetineerden. Wanneer werkgevers geen ex-gedetineerden willen aannemen, kunnen deze personen ook niet re-integreren op de arbeidsmarkt. Veel van hen kunnen dan wel geplaatst worden via de tewerkstellingsmaatregelen maar na afloop van dergelijk contract is het de bedoeling dat er doorgestroomd kan worden naar de reguliere arbeidsmarkt. Aangezien werkgevers vaak niet openstaan om deze personen aan te nemen, komt men in veel gevallen echter terug op hetzelfde punt uit.

VII. Discussie

In dit laatste gedeelte volgt er een kritische reflectie en er wordt aangegeven wat er in de toekomst nog verder onderzocht zou moeten worden.

Ten eerste liet de tijdsperiode van deze studie het niet toe om veel meer diepte-interviews af te nemen bij ex-gedetineerden en begeleiders. In het kader van dit onderzoek zijn er in totaal 13 mensen geïnterviewd dus dit wil zeggen dat er moet opgelet worden met veralgemeningen van de resultaten.

Ten tweede zijn de thema's rond het gevangeniswezen een delicaat onderwerp en het is mogelijk dat de bevroegde ex-gedetineerden niet altijd geheel oprecht waren in de interviews maar dat ze eerder geneigd waren om te zeggen wat maatschappelijk wenselijk is. De interviews werden anoniem afgenomen waardoor de kansen dat dit zich voordeed enigszins verkleind worden.

Ten derde is de houding van de samenleving ook zeer belangrijk voor de mate waarin (ex-)gedetineerden zich kunnen re-integreren op de arbeidsmarkt. Zoals hierboven reeds aangehaald, staat de arbeidsmarkt vaak niet open om (ex-)gedetineerden aan te werven. Dus zelfs indien (ex-)gedetineerden zeer goed voorbereid zouden worden op arbeidsmarktre-integratie maar vervolgens geen kansen krijgen op de arbeidsmarkt dan vindt er alsnog geen re-integratie plaats.

Tenslotte zijn er een aantal zaken die verdergaand onderzoek vereisen. Zo zou er onderzocht kunnen worden hoe het soort van feiten samenhangt met de arbeidsmarktkansen. Vanuit de interviews bleek dat personen die vermogensdelicten zoals diefstal op hun strafblad hebben staan, het moeilijkst terug op de arbeidsmarkt te re-integreren zijn. Toekomstig onderzoek zou kunnen aantonen hoe de ernst van de delicten (vb. diefstal, drugs verhandelen of moord) de arbeidsmarktkansen bepalen. Er kan verondersteld worden dat werkgevers er vanuit gaan dat een moord een eenmalig feit is en dat moordenaars daarom nadien meer kansen op de arbeidsmarkt zullen verdienen dan bijvoorbeeld dieven. Aan de andere kant kan er ook gesteld worden dat een moord een veel groter taboe is waardoor een moordenaar veel meer met stigmatisering geconfronteerd zal worden. Ook het verband tussen de detentieduur en de kansen op tewerkstelling verdient extra onderzoek. Wordt er vanuit gegaan dat personen die tientallen jaren in de gevangenis hebben gezeten, veranderd zijn op die periode waardoor ze sneller een nieuwe kans zullen krijgen? Of wordt er eerder vanuit gegaan dat iemand die een lange periode in detentie heeft gezeten een zeer zware crimineel zal zijn waardoor deze personen het heel moeilijk hebben

om een nieuwe kans op de arbeidsmarkt te krijgen? Verdergaand onderzoek is vereist om een antwoord te kunnen geven op deze vragen.

Dit onderzoek gaf ook aan dat er naast de sociale en economische factoren die bepalend zijn voor de moeilijkheden die ex-gedetineerden op de arbeidsmarkt ondervinden, ook nog andere factoren zijn die een belangrijke invloed uitoefenen. Bijvoorbeeld de mobiliteitsproblemen waarmee ex-gedetineerden te kampen hebben, vormt dit ook een doorslaggevende factor waarom ex-gedetineerden moeilijk aan werk geraken? Hoeveel van de ex-gedetineerden komen uit een kansarm gezin en vormt dit eveneens een belangrijke reden waarom zij zich in een minder goede arbeidsmarktpositie bevinden? Al deze bijkomende factoren werden besproken in deel 9.1.3 en vereisen verdergaand onderzoek.

In het domein van arbeidsmarkt-integratie van (ex-)gedetineerden is nog niet veel Vlaams onderzoek verricht dus een grootschaliger onderzoek waarbij veel meer (ex-)gedetineerden en begeleiders geïnterviewd worden is eveneens op zijn plaats.

VIII. Bibliografie

- Aaltonen, M., MacDonald, J.M., Martikainen, P. & Kivivuori, J. (2013). *Examining the generality of the unemployment – crime association*. In: *Criminology*, 51(3), 561-594.
- Alos, R., Estaban, F., Jodar, P. & Miguélez, F. (2011). *Effects of prison work programmes on the employability of ex-prisoners*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- Baert, S. & Verhofstadt, E. (2015). *Labour market discrimination against former juvenile delinquents: evidence from a field experiment*. In: *Applied Economics*, 47(11). doi: 10.1080/00036846.2014.990620.
- Baumer, E.P., O'Donnell, I. & Hughes, N. (2009). *The Porous Prison. A Note on the Rehabilitative Potential of Visits Home*. In: *The Prison Journal*, 89(1), 119-126.
- Belgische Federale Overheid. (2014). *Gevangenisbevolking*. Retrieved from: <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/andere/gevangenen/>
- Belgische Federale Overheidsdiensten, FOD Justitie. (2011). *Gevangenisarbeid*. Retrieved from: http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenis/bedrijven_en_verenigingen/gevangenisarbeid/
- Belgische Federale Overheidsdiensten, FOD Justitie. (2011). *Meer info over de gevangenis van Wortel*. Retrieved from: http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenis/belgische_gevangenis/gevangenis/meer_info/wortel/
- Belgische Federale Overheidsdiensten, FOD Justitie. (2013). *Uittreksel uit het strafregister*. Retrieved from: http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/straffen_en_boetes/strafregister/uittreksel_uit_strafregister/
- Beyens, K. (2007). *Justitie met een kleurtje*. In: *Orde van de Dag*, 40, 21-28.
- Bouverne – De Bie, M., Kloeck, K., Meyvis, W., Roose, R. & Vanacker J. (2002). *Handboek Forensisch Welzijnswerk*. Academia Press Gent.

- Brosens, De Donder & Verté. (2013). *Hulp- en dienstverlening gevangenis Antwerpen: een onderzoek naar de behoeften van gedetineerden*. Consortium vol-ant. Antwerpen.
- Chapman, B., Weatherburn, D., Kapuscinski, C.A., Chilvers, M. & Roussel, S. (2002). *Unemployment Duration, Schooling and Property Crime*. Centre for Economic Policy Research. Australian National University.
- Coppin, L. & Sinnaeve, K. (2009). 'TRY OUT'. *Tewerkstelling (ex-)gedetineerden Leuven Centraal en Leuven Hulp via jobcoaching*. VDAB en RESOC, Leuven.
- Cuylaerts, L. & Eelen, X. (2004). *B[ege]leide intrede. Arbeidsintegratie van (ex-)gedetineerden*. Gids voor het HR-Management. Antwerpen – Apeldoorn. Garant.
- De Clercq, A. (2009). *Arbeidstoeleiding tijdens detentie. Een meerwaarde voor de tewerkstelling na vrijlating?* (masterproef). Universiteit Gent, België.
- de Jonge, G. (2006). *De Europese gevangenisregels zijn vernieuwd. De rechtskracht ervan blijft echter gering*. In: *Sancties*, 6, 340-354.
- de Maeyer, M. (2005). *Literacy for special target groups: Prisoners*. Paper commissioned for the EFA Global Monitoring Report 2006, Literacy for life. UNESCO.
- De Wolf, B. (2013). *Intensieve aanpak van TOP-coaches reduceert recidive*. Retrieved from: <http://www.weliswaar.be/nieuws/p/detail/intensieve-aanpak-van-top-coaches-reduceert-recidive>
- Dominguez Alvarez, R. & Loureiro M. (2012). *Stigma, Ex-convicts and Labour Markets*. In: *German Economic Review*, 13, 470-486.
- FOD Justitie (2013). *Gevangenis*. Belgische Federale Overheidsdiensten. Retrieved from: http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenis/belgische_gevangenis/gevangenis/
- FOD Justitie. (2013). *Jaarverslag 2012 Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen*. Brussel.
- Hellemans, A., Aertsen, I. & Goethals, J. (2008). *Externe evaluatie plan hulp- en dienstverlening gedetineerden*. Leuven: LINC, Katholieke Universiteit Leuven.

- Hunter, G. & Boyce, I. (2009). *Preparing for employment: Prisoners' experience of participating in a prison training programme*. In: The Howard Journal of Criminal Justice, 48(2), 117-131.
- Klasbak. (2012). *Gevangenisjargon*. Retrieved from: <http://klasbak.net/index.php/gevangenisjargon>
- Klasbak. (2014). *Opleidingsaanbod gevangenen*. Retrieved from: <http://klasbak.net/index.php/19-opleidingsaanbod/15-opleidingsaanbod>
- Klasbak. (2014). *Wettelijk kader*. Retrieved from: <http://klasbak.net/index.php/wettelijk-kader>
- Laub, J. & Sampson, R. (1993). *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. Cambridge (MA). Harvard University Press.
- Lippens, V., Nuytiens, A. & Scheirs, V. (2009). *Different profiles, different pains! Diversiteit en detentiebeleving: nood aan een gedifferentieerde strafuitvoering?* In: Daems, T., Pletincx, P., Robert, L., van de Wiel, A. & Verpoest, K. (Eds.), *Achter tralies in België*, 113-143. Gent: Academia Press.
- Maes, E. & Put, J. (2003). *Armoede en vrijheidsberoving: een visieuze cirkel?* In Vranken, J., De Boyer, K., Dierckx, D. (Eds.), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2003*. Leuven: ACCO.
- Maes, E. & Scheirs, V. (2009). *De Belgische gevangenispopulatie in cijfers*. In Daems, T., Pletincx, P., Robert, L., van de Wiel, A. & Verpoest, K. (Eds.), *Achter tralies in België*, pp. 91-112. Gent: Academia Press.
- Maes, E. & Vaessen, J. (2000). *Arbeidstoeleiding voor (ex-)gedetineerden*. Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.
- Maes, E. (2009). *Het actuele penitentiaire beleid in confrontatie met zijn verleden*. In: Daems, T., Pletincx, P., Robert, L., van de Wiel, A. & Verpoest, K. (Eds.), *Achter tralies in België*, 47-73. Gent: Academia Press.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap - administratie Werkgelegenheid en administratie Gezin en Maatschappelijk welzijn, VDAB en SAW. (2005). *Studiedag. Professionele inschakeling van (ex-)gedetineerden*. Brussel. Retrieved from: <https://wvg.vlaanderen.be/welzijnenjustitie/beleid/folderstudiedag.pdf>

- Moens, I. & Pauwelyn, L. (2012). *Geen opsluiting maar sleutels tot re-integratie. Voorstellen voor een gecoördineerd zorgtraject voor geïnterneerden*. Brussel: Zorgnet Vlaanderen.
- Mortelmans, D. (2009). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Acco, Leuven.
- Mortelmans, D. (2011). *Kwalitatieve analyse met Nvivo*. Acco, Leuven.
- Norwegian Ministry of Justice and the Police. (2008). *Punishment that works – less crime – a safer society*. Reporting to the starting on the Norwegian correctional services. Retrieved from: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:zb8k8ALvLsoJ:www.kriminalsorgen.no/getfile.php/757321.823.pysuvuxtrf/engelsk.pdf+&cd=1&hl=nl&ct=clnk&gl=be>
- Pieters, F. (2009). *De strafuitvoeringsrechtbanken: waar moet dat heen? hoe zal dat gaan?* In: Daems, T., Pletincx, P., Robert, L., van de Wiel, A. & Verpoest, K. (Eds.), *Achter tralies in België*, 221-240. Gent: Academia Press.
- Polfliet, K. (2009). *De Vlaamse hulp- en dienstverlening aan gedetineerden of hoe de nieuwe wegen vaste vorm krijgen...* In: Daems, T., Pletincx, P., Robert, L., van de Wiel, A. & Verpoest, K. (Eds.), *Achter tralies in België*, 205-220. Gent: Academia Press.
- Ramakers, A., van Wilsem, J., Nieuwbeer, P. & Dirkzwager, A. (2012). *Het arbeidsverleden van gedetineerden voorafgaand aan detentie. Een vergelijking tussen gedetineerden en de algemene bevolking*. In: *Mens en maatschappij*, 87(3), 272-301.
- Rijksdienst voor Arbeidsbemiddeling (RVA). (2014). *Doorstromingprogramma's*. Retrieved from: http://www.rva.be/D_opdracht_DSP/Regl/Werknemers/InfoNL.pdf
- Robert, L. (2009). *Geleidelijke terugkeer of plotse overgang naar de samenleving?* In: Daems, T., Pletincx, P., Robert, L., van de Wiel, A. & Verpoest, K. (Eds.), *Achter tralies in België*, 163-192. Gent: Academia Press.
- Robert, L. (2012). *Wederopsluiting na vrijlating uit de gevangenis*. Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie.
- ROJM. (2014). *Jaarverslag Regionaal Open Jeugdcentrum Mechelen 2013*. Retrieved from: http://rojm.be/?page_id=26

- Saerens, Z. & Heymans, P. (2015, februari 3). *België nu al 22 keer veroordeeld voor "slechte behandeling geïnterneerden"*. De Redactie. Retrieved from: <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.2228139>
- Snacken, S. & van Zyl Smit, D. (2009). *Rechten van gedetineerden benaderd vanuit recente Europese ontwikkelingen*. In: Daems, T., Pletincx, P., Robert, L., van de Wiel, A. & Verpoest, K. (Eds.), *Achter tralies in België*, 241-270. Gent: Academia Press.
- Snacken, S. (2009). "A liberal is a conservative who's been arrested" (John Grisham, *The Brethren*). In: Orde van de Dag, Themanummer Gevangenis voor de 21ste eeuw: opportuniteit of gemiste kans? 48, 27-32.
- Steunpunt Algemeen Welzijnswerk. (n.d.). *Justitieel Welzijnswerk binnen de gevangenis*. Retrieved from: http://www.steunpunt.be/onderwerpen/detentie/justitieel_welzijnswerk/binnen_de_gevangenis
- Tournel, H. (2009). *Vorming, opleiding en arbeidstoeleiding in zeven Vlaamse gevangenis*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Van Campfort, S., Demeersman, T. & Nuyts, K. (2009). *Methodisch kader voor trajectbegeleiders Justitieel Welzijnswerk. Hulpverlening in detentiecontext*. Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.
- van der Geest, V. (2011). *Werk doet delinquentie afnemen*. Vrije Universiteit Amsterdam.
- van der Geest, V., Bijleveld, C. & Blokland, A. (2011). *The effects of employment on longitudinal trajectories of offending: a follow-up of high risk youth from 18 to 32 years of age*. In: *Criminology*, 49(4), 1195-1234.
- van Durme, H. (2004). *Reïntegratie ex-gedetineerden op arbeidsmarkt: met vallen en opstaan*. In: *HR-magazine: vakblad voor personeelsmanagement*. 10(108), 33-35.
- van Erp, J., van der Geest, V., Huisman, W. & Verbruggen, J. (2011). *Criminaliteit en Werk, een veelzijdig verband*. In: *Tijdschrift voor Criminologie*, 53(2), 71-85.
- Van Poecke, J. (2009). *Binnen de gevangenis*. In: Daems, T., Pletincx, P., Robert, L., van de Wiel, A. & Verpoest, K. (Eds.), *Achter tralies in België*, 193-204. Gent: Academia Press.

- Vanherp, J. & Schelles, L. (2009). *De top op! Terug Op Pad – coaching in de gevangenis van Antwerpen*. In: Krant X, 8(1), 4-5.
- VDAB. (2004). *Aan de bak van(uit) de bak. Een brug tussen gevangenis en arbeidsmarkt*. In: ArbeidsmarktTopic, 1.
- VDAB. (2014). *Begeleiding van gedetineerden*. Retrieved from: <http://www.vdab.be/werkinzicht/gedetineerd.shtml>
- Vergaelen, E., Berdai, S. & Joly, A. (2011). *T.O.P! Hoe gedetineerde jongeren ondersteunen bij hun terugkeer naar de samenleving?* T.O.P.-Coaching, Antwerpen.
- Vujić, S., Machin, S. & Marie, O. (2011). *The crime reducing effect of education*. In: The Economic Journal, 121, 463-484. doi: 10.1111/j.1468-0297.2011.02430.x.
- Vzw CAW Artevelde – JWW Gent et al. (2009). *Ik KOMPAS vrij*. Gent. Vzw CAW Artevelde – JWW Gent et al. (2009). *Ik KOMPAS vrij*. Gent.
- Wakefield, S. & Uggen, C. (2010). *Incarceration and stratification*. In: Annual Review Sociology, 36(1), 387-406.
- Webros, FOD Justitie & Spermalie. (2014). *Maak werk van de toekomst. Muren worden deuren*. Retrieved from: <http://www.webros.be/nl/esf-muren-woorden-deuren>
- Welzijn en Samenleving, Vlaamse overheid. (2014). *Hulp aan gedetineerden*. Retrieved from: <http://www4wvg.vlaanderen.be/wvg/welzijnsamenleving/hulpaangedetineerden/Pagina/inhoud.aspx>
- Werk & sociale economie. 2015. *Sociale economie en tewerkstelling*. Retrieved from: <http://www.werk.be/beleidsthemas/sociale-economie-en-tewerkstelling>
- Wouters, C. (2013). *Jaarverslag. Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. PSC Hoogstraten*. De Vlaamse Gemeenschap in de gevangenis.
- Ysebaert, T. (2015, mei 13). *'Met dat keukenwerk bewijs ik dat ik ergens voor deug'*. De Standaard. Retrieved from: http://www.standaard.be/cnt/dmf20150512_01679022